I

Żydzi

w Polsce na Rusi i Litwie,

czyli

opowieść historyczna o przybyciu do pomienionych krajów dziatwy Izraela i o powodzeniu jej tamże w przeciągu VIII–XVIII wieku, którą jako czwarty dodatek do Historyi prawodawstw słowiańskich drukiem

ogłosił

Wacław Aleksander Maciejowski

Warszawa
Druk. K. Kowalewskiego, Królewska, № 23.
1878 r.

Przedmowa

~~Do Czytelnika~~

Poddając pod sąd światłej publi-
czności czwarty artykuł dopeł-
nień do Historyi prawodawstw
słowiańskich, oświadczam przy tem swoją wdzięcz-
ność uczonemu Józefowi Przy-
bysławskiemu Professorowi uniwer-
sytetu warszawskiego, który kor-
rekty druku i tego dzieła mojego dopilno-
wać raczył, ~~[illegible]~~ szanownemu J.
L. Grayglikowi Sekretarzowi Zarzą-
du warszawskiej gminy Staro-
zakonnych, który znaczniejsze ustę-
py[illegible] hebrajskiej, w Londy-
nie roku 1854 drukiem ogłoszo-
nej, a dotąd przez nikogo u nas (w polskich, ruskich i litewskich Żydach piszącego)
~~[illegible]~~ nie z-
użytkowanej, raczył przełożyć mi na
język polski ~~[illegible]~~. Na koniec

Również oświadczam ją ~~[illegible]~~

oświadczam już licznemu do gro-
na powszechnie szanowanych obywa-
telów i finansistów miasta Warszawy panu Matyaszowi
Bersonowi ~~[illegible]~~ za
przysługę, wielkiej wagi której jak niżej (str. 109–110) ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ opuściem ~~[illegible]~~ wyświadczył
mi z niezmierną ~~[illegible]~~
uprzejmością.

Ten czwarty artykuł dopełnień, nie
sumą tylko sprawę żydowską w Historyę prawodawstw

Do czytelników.

…skich wyprawa, w której zaledwie napomknąć się dało o ludności, zwyczajnej w dziejach … zamierzonej historyi mieszczan i stosunków ich politycznych, społecznych i ekonomicznych, w zawodzie przemysłu, zwłaszcza rzemieślniczego i fabrycznego i kupieckiego, narodowych, od czasów najdawniejszych aż do końca wieku XVIII, w różnych państwach dzisiejszego cesarstwa rosyjskiego istniejących.

Jak dawno zagadnienie, tyle o niej pisano i chciano …, tak mało znajdując się … z czasem światła dla nas chciano mało zna… lecz zapełniające najważniejsze … w kwartale … kilku kilkuset historyi rzemieślników i rzemieślniczych wyrabiać dawniej jeszcze …, historyi … dawne

Oby zdrowie wystarczyło, zabierającemu się do tej pracy, … chociaż ostatniej, historyi prawa …, dopełniającej …

Pisałem w Warszawie w miesiącu Kwietniu 1878 roku.

szkoczeńskich [illegible]

[illegible]

[illegible] dała u ludności szyna-

cej w dziejach cywilizacyi

całego świata a u [illegible]

Słowian choć dał dawno na

ich ziemiach zasiedziała cięż-

ludności mało bywała i d-

[illegible]

[illegible] lecz dopełniając [illegible]

[illegible]

[illegible] historycz vze-

niosł. wzmniejszników i wze-

nieślnicznych wywabów [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

zaledwie Dotkniętą [illegible]

[illegible] uzupełnia,

historycz włościan ludzieni

które w kwartalniku którym

uzupełniłem, trwają obraz drugą

[illegible]

[illegible]

W rękopisach oxfordzkich mówi
Lelewel iż wyczytał nad Załuskim
~~[illegible]~~

Rabbinów wezwał go do Polski pism gro-
madzić, a gdy następnie spadkobiercy
jego sprzedali zbiór pism tych uni-
wersytetowi angielskiemu w Oks-
fordzie żydowskiemu przedtem bajda wiary
Żydzie kupiłem Krolu Duglas się
w ten sposób za morze, ba-
wiąc Anglików tem więcej, a gdy z
przyczyny zajść w Polsce u handel
gdańskich, jak wiadomo powiem, ustały
więc na to by już … poźniej wi-
ęka wyprawiać.

W tych-to rękopisach ów Załuski wy-
czytał miał i mówi Lelewel(1)

(1) Polska wiek. śr. [?]
II. str. 20

I

1.

IV

Skarnik rozdziałów i ustępów

(liczba na granicy wskazuje)

Wstęp 1–5.

Przyjęcie Żydów do Polski, na Ruś i Litwę 7–12. 32–5.

Źródła ~~szczęścia~~ niektórych Żydów wiekowe, po wyschnięciu którego nastąpiła niedola 13–5.

Pogląd historyczno-krytyczny na sku-[illegible] żydowski 19–27.

Sztuka rozchodzi się po ówczesnem państwie polskiem i w skutek tego dostawszy się na Ruś i Litwę zaczęła się rozwijać dalej i nie bez korzyści ale i szkody dla plemienia żydowskiego 27–37.

Gmina żydowska ostatecznie urzą-
dzona wzbudziła niechęć ku so-
bie w duchowieństwie i mieszcza-
nach 37-42.

Biegającą wieścią fałszywą o
przymusie do chrztu św. i utracie
praw nabytych zatrwożeni Ży-
dzi trwożyli się dalej z wielką
dla siebie szkodą 42-4.

Źródła fałszywych wieści 44-50.
Źródła prawdziwych wieści 50-3.
Myśleli nad tem Żydzi czemby za-
stąpić zyski do których nie do-
puszczały ich miasta, trafili na

nowe zarobkowania pola, co waż-
niej za sobą pociągało na-
stępstwa 53-9.

Żydzi królewscy i szlacheccy w
Polsce i na jej kresach 59-69.

Wielko Książęcy i szlacheccy Żydzi
tak w samem państwie litewskiem,
jak na jego kresach i po za kre-
sami 69-74.

Dawnego porządku Żydów chronienia
się od nacisku, wysiłki ustalenia,
robione za pośrednictwem ka-
chałów 74-7.

Frank i Frankiści 77-80.

Powszechna uwaga Polski i Li-

twy zwrócona na reformę Ży-
dów i równouprawnienie ich
81-
Projekt Andrzeja Zamojskie-
go (r. 1780) 82-6.
Projekt Komisyi skarbu (r. 1788)
86-7.
Projekt bezimiennego i Szamieda
na Augusta Króla (r. 1792)
87-94.
Zakończenie 94-6.

Części Zadatki do tej rozprawy.

I. Pogląd na źródła historyi Żydów w Polsce, na Rusi i Litwie, i na układanie tych źródeł 97-111.

(do dwóch względów)

3. VI

II. Przyjęli bezimiennego (Bargi- ... Szarza Pichanelskiego ?) (z zaciągnięciem wiedzy) ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ 111 – 27.

~~[illegible]~~

do kolektur zamia- nach da- wny przez rząd Polski i Litwy zwierzchnich.

(a równo uprawnie- niu Żydów.

III Opiekowali się w Niemczech Żydami Hrabiowie Dalbergowie, na Litwie książęta Radziwiłłowie; z czemu wyścignie ci

IV. Żyd królem polskim przez jeden dzień.

Żydzi w Polsce, na Rusi i Litwie

1/ 40.

Wstęp.

Od czasu gdy Rzymianie podbijający świat starożytny zawojowali i Judeę, co było powodem że potomkowie Izraela i Judy zaczęli się po niewoli babilońskiej na nowo urządzać, musieli znowu rozpraszać się [illegible] nie po wschodniej tylko już Azyi lecz i po zachodniej Europie. Nastąpiło to przy schyłku państwa rzymskiego, kiedy cesarze rzymscy Wespazyan, Tytus i Adryan zgnębili Judeę [illegible] wadzący o pamięci do Boga.

Żydzi [illegible] trudnili się pierw[ej] [illegible] pasterstwem, [illegible]stwem, [illegible] rolnictwem, ogrodnictwem, sadownictwem w czasach niepodległości swej. Za panowania Dawida i Salomona okazali mając do kupiectwa pociąg.

Po rozproszeniu się za powodem Rzymian nie mając [illegible] go się chwycić [illegible] stan rolnika i rzemieślnika będąc w najpodlejszym stanie, a kupiectwo w rękach przedsiębiorców i przemysłowych mieszczanych, zwracając się odwracali [illegible] innego tła do uczniowie zarabiania na życie [illegible] jeśli się budu[...] w [...]jach krajów zachodniej Europy gdzie po największej części [illegible] możliwem było jak się [...]go innego gdy [illegible]

w celu nie umierania [illegible] jeńcami

zabieranemi do niewoli

towarzyszyli wyprawom wojennym Rzymian, jako handlarze, rozstrucharze, markietanie i t. p.

(Kto wie czy już w samych początkach pierwszego po Chr. wieku nie znajdowali się oni w liczbie owych kupców, których w Elbinku zdobytem od rzekiu leżącym albo w dzisiejszej Morawii albo górnym ~~Szląsku~~ [Kraju Swewów, Szląsku,] rzymskie zagładu wojska (1): ba że później zdarzało się to często, temu, mniemam, żaden dziejopis znawca nie zaprzeczy?

Los żydowskiego ludu można ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ biorąc do serca Tacyt rzymskich historyków księże, ~~[illegible]~~ gdzie aż do ~~[illegible]~~, a zastanawiając się nad tem, skąd rzeczywiście żydom tak wielka nienawiść powstała w Rzymianach, upatrzyć zdawna jej przyczynę w ~~[illegible]~~ obrażonej dumie tuszami świata trzęsącego (3).

~~[illegible]~~

(1) Tacyta ann. II. 62

~~(2) Objaśnienie annales XV. 44.~~

~~(3) Według rachuby podanej w Atlas historique par Chatelain, Amsterdam 1720–2, w średnim ... I. N. 3.~~

(2) Mówi tenże w Histor. V. 9. angebantur quod soli Judaei non cessissent.

~~(2) Objaśnienie Tacyta ann. XV. 44.~~

Jakoż kiedy przed ostrzem Tępiciela starożytnego świata, uległa cała ludność, i równie zachód jak wschód podwładny był ich skinieniu, a sami tylko Germanowie, czyli Słowianie (Swewi) połączeni z Teutonami, opierali się im na północy i powstali wtedy przeciwko wilczemu Romula plemieniu i Żydzi, widząc z niem katolickie walki w południowo-zachodniej strefie dzisiejszej Azyi.

Ponieważ Żydów i Chrześcian brać za jedno mogłych rzymskich mylnego mniemania podzielili średnie wieki, nic dziwnego że wieki te, z rzymskiego się zasadnienia zapalające na [~~Żydów~~ wyrzucały jej własnie do samo, co równie jednym jak drugim przyczynywali Rzymianie za wadę, a co przeciwnie wychodziło niegdyś na pochwałę dla nich. Dziś zaś Żydów cechuje wyłączność(1).

[Izraela dziadowę

(1) Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium, odium humani generis, mówi Tacyt w Histor. V. 5. i w Ann. XV. 44.

~~(2) ... Tacyt ... XV. 44.~~

manie podziałaby średnie wieki,
nić wraz dziwnego, że chrześci-
amie z rzymskiego też znamieni-
ska zapalonego na [illegible]
spodziewanych gubie

3.

Że się (alali) różnią od Chrześcian Żydzi, wiedzieli o tem rzymscy prawnicy (1), najintelligientniejsza część ludności całego państwa stanowiący. Nie brali im oni za złe, że wierni pozostawali wierze patryarchy swego, najnaszą odróżniali się pewnym znakiem na ciele od reszty ludzi pogańskiego świata, wielobóstwa czcicieli, i po tym znaku poznawali się (2) wzajemnie.

(1) Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promtu, sed adversus omnes alios hostile odium (odium humani generis). Tacyt Histor. V. 5. Annal. XV. 44.

że zachowująć między sobą wiarę, pomagali ludom, gnębionym na świecie

14.3.

(1) Prawnej części (fragmenta) dzieł prawników rzymskich w Digestach justynian. skich, Ulpiana i Modestyna. fr. 3. § 3. de Sepulchris (50. 2.), fr. 15. § 6. de excusationibus (27. 1.), prolt. D. ad legem Corn. de sicar. (48. 8.).

(2) Circumcidere nazywają to rzymscy prawnicy. Napomyka Tacyt Histor. V. 5. Circumcidere genitalia instituere ut diversitate noscantur.

(oka)zywanych rzeczywistą przyczy-
ną nienawiści Żydów przez Rzy-
mian zarówno jak i Chrześcian, [illegible]
[illegible] a zaś powód niechęci na
które wystawiani bywali Żydzi,
głównie katolików pomiędzy drugiemi
okazywali zbyt [illegible]

Kiedy przed potęgą Rzymian ulegał
świat cały, jedni Żydzi długo [illegible]
[illegible] w sercu nienawiść ku Rzymia-
nom zdobywcom tego świata, pod nie-
com sławnym tego świata [illegible] (w rzeczy)
gli [illegible], [illegible] i [illegible]
w obrazie zgwałconej (1) i ciągle
znieważanej religii [illegible] od drugich
swych władzców, trzymali z nimi
do upadłego. [illegible] [illegible] za [illegible]
[illegible] nie ukorzyli się
że Żydzi [illegible] [illegible] cały świat
pokorne schylił czoło, [illegible] Rzymian
do większego niż [illegible] kiedy-
katolików gniewu (2), i dla tego katy-
[illegible] z niewiadomemi ludu, [illegible]
[illegible] chrześcian na Żydów, [illegible]
[illegible] w [illegible] swoim [illegible] ku
[illegible] pobudzali. [illegible] wszy-
[illegible] chrześcianom przypisywali nie [illegible]
[illegible] Żydów, dawno na-
[illegible] się do [illegible]

(1) Wszedł (r. 71 przed Chr.) Pompejusz do kościoła jerozolim-
skiego (templum jure victoriae ingressus est) i zobaczywszy
w nim puste ściany, bo Ży-
dzi nie znali wyobrażeń bo-
ga, [illegible] w [illegible] nie widział
świętości (nulla intus Deum effigie vacuam sedem et inania arcana) mówi Tacyt Histor. V. 9.

(2) Angebat iras quod soli Judaei non cessissent, mówi Tacyt Histor. V. 10.

[illegible] przez Pompejusza rzymskiego wodza

Wszystkie atoli

~~Jednak~~ / okoliczności te naraziły Żydów na wielkie klęski, i dały się uczuć boleśnie [w Niemczech ~~osiedliwszy~~ ~~wówczas~~ ~~Żydów~~ osiedli.] Te właśnie były to powodem że się stąd ciągnęli do Polski w czasach już może lub dziewiątym, ~~wieku~~ a niezawodnie na początku dziesiątego wieku (927), kiedy Ziemomysł, ojciec Mieczysława pierwszego księcia chrześcijańskiego, w niej panował. ~~...~~ [Tu nie tylko dobra lecz nawet szczęśliwa, aż do XIV stulecia, upływała ich dola. Od tego czasu aż po wiek XVIII nastała ~~dla~~ ~~nich~~ nieszczęśliwa, zawsze atoli ~~...~~

[tym osobliwie, które]

4.

3.6.

Jeśli krzyżowych dalej się [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] szczęśliwie [illegible] bezpieczni, ważyli [illegible] długi własnego ich [illegible] [illegible] szczęśliwszych niż dziś, bowiem w Polsce jak [illegible] się wyrazili sami, drugą znaleźli w niej Palestynę (1), tu utracie Jerozolimy, podówczas ludzkiego żywota, przepędzili w ucisku, a podówczas w biedzie. [illegible] Trzecią żywota bezpieczni jak na Rusi i Litwie, [illegible] może być, od nich samych, od największej części, [illegible]

(Wielki ten dramat, aż do ciemnego wieku [illegible], ale to sprawą szkód które Żydzi Polsce, Rusi i Litwie wyrządzili, od tego zaś czasu [illegible] przez mężów, krwi i ludzkości kochających, z większym niż kiedy indziej na rzecz względem

(1) Warownych miejsc się tu [illegible] prawy dodatek

(1) Adr. Krzyżanowskiego Dawna Polska wyd. pierwsze str. 53.

szczególnie [illegible] Żydom w [illegible] zamieszkałe. Co zmarłych [illegible] wy-

I już mógł [illegible] początki a [illegible]

[illegible] nawet szczęśliwo aż do XIV. stulecia spokojnie [illegible] Polsce od tego ale i [illegible] aż po wiek XVI. nieszczęśliwą, zawsze stali

piórem szlachetnie polskim dotknięty

rozważany, postanowiłem, z wszelką
należną mi ścisłością zbadawszy go,
należycie odpowiedzieć, a za tem bardziej, gdy kwestya żydowska wchodzi dziś na drogę urzędową.

~~[illegible]~~

ę. Z woli
hanem Najjaśniejszego Pana wy-
znaczona obecnie jak zwana Komisya
rabińska rozbiera, kwestyę tę
w celu przygotowania projektu do
prawa Żydów w cesarstwie
obowiązywać mającego. A
ponieważ największa część
ludu tego z Polski dostała się na
Ruś i Litwę, należy przedewszyst-
kiem zagadkowe pytanie, skąd się
Żydzi dostali do nas? rozwiązać,
następnie zaś powodzenie ich
u nas? w pomienionych kra-
jach udział przyczyny że takiem było
i musiało być, dokładnie, ile się da,
odpowiedzieć.

Za tą odpowiedzią wezmę aktów urzę-

danych, objaśnień zaś dalsze po-
szukam w pismach, które roz-
ważę krytycznie w pierwszym
artykule, dodatkowo do tej spraw- z dołączonym
awy.

Przyjście Żydów do Polski.

Pierwsza wzmianka o pobycie Żydów w dawnej Germanii, opiera się na pieśni, a wieści te ciągnące aż samego dnia tego w którym jeszcze obrzędu był go uskrzętowany, łączy się ściśle z podaniami i przez najdawniejszy statut miemiecki, przez tak zwane Zwierciadło szwabskie, uprawnione zachowywane oraz zwyczaj i powszechne, przytaczane znakomitej radzimie szwabskiej Dalbergui (1). na jaw wyprowadzające. Następnie żydowstwo rozgłaszające [illegible] w prawach ludów germańskich niektórych a mianowicie Wizygotów, które ze działa izraelska świadczą, którzy kupczyć w Germanii [illegible] tradnią się ludzi kupczeniem się w drugie niebie (2).

Jeszcze bowiem w latach 1005. 1009. handlowali samki ludźmi (3) i jako handlujący łykim towarem wydrugali w Czechach w X, a w Polsce w XI wieku (4). Gdzie upowszechnianie pismo, że na kamieniach grobowych cmentarza żydowskiego [illegible]

---

(1) O Dalbergu i szwabskiem Zwierciadle patrz dodatek trzeci.

(2) Grundsätze des gemeinen Deutschen Privatrechts von Mittermaier. Trzecie wydanie w Regensburgu 1827 w dwóch tomach. Tom I. §. 116.

(3) Dymnana kronika w Monumentach Bielowskiego I. str. 277. 284.

(4) Tamże w życiu ś. Wojciecha pod rokiem 983. i w kronice Marcina Galla księga II. rozdz. 1. str. 197

świego pobudzane nadziei świadczą iż w ognym już wieku za nim tłumów izraelskich przebranny. Mieszkali więc w tem miejscu Żydzi w ciągu stuleciu.

Do Polski a wiek później przybyć mieli, zyskawszy pozwolenie osiadać w tym kraju celem uchowania Dobytku i zajmowania się rzemiosłami. Dać im miał pozwolenie ów Leszek r. 1?4. Ten mógł być z rzędu czwarty, syn Ziemowita, a ojciec Ziemomysła.

Jak twierdzi Lelewel ... świadectwem listu, który ... ... Leszka IV. mieli głównymi pozwoleniami od Leszka IV. mieli w jedenaście lat po tem otrzymać zapewnienie wolnego sądownictwa, wolnego handlu i rzemieślnictwa, dalej niezależność od rycerstwa, i ochronę od napaścicielstwa duchowieństwa i wszystko to, mówię, nie ma prawdy ani ...

(1) Wilhelm Rubowski. Tyber. ... ... nie ... ... przedbuzanym.

(2) ... Chwałowskiej, ... Lelewel w powyższym przypisku ... objaśnienie.

F Którzyż to byli Leszkowie? Mieli ... ... być Lech, w czasach pogańskich. Leszek o którym to mowa

... w państwie Chazarów nie ... ... w Hiszpanii byli ... W liście ... że na dworze Króla Gebalinowa (2) bawili dwaj Izraelici, jeden mar (pan) Saul, drugi mar Józef, ... mocnemi ...

Żyd ... niemcem Chazarów

Nie dopiero wtedy pojawili się w tych krajach Żydzi, też bywali w nich daleko wcześniej. Ślady do Czech świadczą o tem napisy na grobowych kamieniach na cmentarzu żydowskim w Pradze czeskiej sięgających. Upewniano mnie, że niektóre z nich sięgają po chr. pochodzą wieku. Gdy jak wiadomo z życia Wojciecha św.(1) Czesi znienawidzili całkiem Żydów z powodu frymarku się ludokupstwem, wtedy się, jak kronikarz czeski Kosmas pod r. 1091 mówi, bojąc się tego na co w Niemczech następiło, gdy Piotr pustelnik r. ciągle przyzywał panów chrześcijańskich na wojnę krzyżową, wysyłali czescy Żydzi skarby do swoich [illegible] w Polsce i na Węgrzech niebezpiecznych, a następnie do ponie-mieckich krajów uciekali sami. Unikli przez to nieszczęścia, jakiego doznali niemieccy Żydzi, na których rzucając się krzyżowcy, przymuszali do chrztu, a opornych wycinając do nogi, oddawali do szubienicy, wtedy do spalenia w Moguncji do

(1) Patrz to życie w Monum. Bielowskiego I. 277.28, gdzie na str. 197 pod rokiem 983. stoi o tem.

Do dzisiaj kilka set Żydów w mieście Warwersami mordowali się oni w twierdzy, matki zabijały swe dzieci, by je od chrztu ochronić. W ogóle padło w samej Bawarji do kilkunastu set żydowskiego plemienia.

Jeżeli nie w tym czyli w owym wieku, to niezawodnie mieszkali Żydzi w Polsce a wiele pierwej. Mazowieckie a tem powiadam nie z pism... przejrzawszy że jest zadrobione (1).

Ale z listu pisanego od Księcia Izraelity nazwiskiem Chazdaja do Żydów hiszpańskich, za panowania w Polsce Ziemomysła, który był synem Leszka (panował około r. 992) a ojcem Ziemomysła (r. 921) ... Mieczysława (r. 992), pierwszym ...

(1) Patrz o tem Lelewela Polskę wieków średnich II. 476 – 80

(przychodzącej z miasta wielkopolskiego Gniezna) ... w której stało się Żyd nazwiskiem Piotr Weysz

które miejsce w [illegible] z Vidy (miejsce słynne przez Zwiedzeniem naszego wiekopomnego Adama Naruszewicza) a miejsce Fürst wydanego w Berlinie r. 1044, gdzie zostało słynne pisma de

Cóż pisma owe zawierają i jakież okoliczności powstania ich i upoważnienia towarzyszące, żeby domyślać się że są zadrobione? Mniej że niemieni

Do tysiąca kilka set Żydów wiedz w mieście Wormacyi sami mordowali żonie, a w Trewirze matki zabijały swe dzieci, ażeby je ocalić od chrztu. Ale w ogóle padło w samej Bawaryi do kilkunastu tysięcy.

Jeżeli nie wcześniej czyli wcześniej, to niezawodnie a wiek później znaleźli się Żydzi w Polsce. Wiadomość o tem powziąłem nie z [illegible] Żyd najwcześniejszym Leon [illegible] Wegl i pochodzący z dziś niemczonego miasta wielkopolskiego Pila (Schneidemühle), sławnego urodzeniem naszego Stanisława Staszica, lecz mam o tem wiadomość z listu pisanego od [illegible] Żyda nazwiskiem Chasdaj do Żydów hiszpańskich (3) za panowania w Polsce Ziemomysła, który był synem Leszka (zmarł około r. 892), a ojcem Ziemowita (r. 921).

(1) Patrz tom X tego pisma z roku 1849. na str. 31. 33. 35. na stronicach 143. 155. 159.

Tyz. Dalewa w Niemczech kradzież do chrztu? Dla nich

(2) W oryginale hebrajskim z przekładem polskim list ten umieszczony jest w Monumentach Bielowskiego I. str. 51–57. z objaśnieniami.

Znajdującego się w Berlinie w Żbiorowym piśmie przez Juliusza Fürsta (1) pod pismem Der Orient, wydawanego w Lipsku na zasadzie broszury pod nazwą Polen. Der Orient [illegible] samże Tw. ewal. Drukiem ogłoszonej (w Berlinie) opa[illegible] [illegible] Żydów polskich

Tu skreślił niby do pierwotne dzieje Żydów polskich, na niczem opowiadanie swe oparły:

Zanim opowiem co rzeczy w owym liście, zwracam uwagę na pisma Leona Wejta z Pizy, które gdzie: że uciśnieni

~~Nie dopiero od Krzyżaków ale już od samych Niemców doznawali Żydzi wszelkiego prześladowania jako ci którzy się chrztem [illegible] jeż-~~
~~...~~ gradzeń wygnani mieli pozwolenie do Polski z największych Rabinów złożone hiszpańskich o prośbie panującego w niej wów czas Leszka (aby) im wyznaczył kawał ziemi na którym osiedliwszy się mogliby pracować w roli, zajmować się chowem bydła, rzemiosłami i wyzwolonemi sztukami ... jedenaście potem r. 905 nadano im przywilejem wolność religijną i własne sądownictwo, swobodę handlu, niezależność od szlachty i ochronę od napaści niechętnej Izraelowi gawiedzi. „Przywilej ten wyraźny ... r. 1044. w czasie wojny Polaków z Niemcami." w lat ...

Jest-to wierutna bajda ukłecona z ... podań ... żydowskich, ... na zasadzie tego co historya podaje: o rozszerzeniu się żydowszczyzny w państwie krymskich Chazarów, o handlu Izraelitów przez Łuck, w jedną stronę do Chazaryi, w drugą do Kordoby, prowadzonego, dalej z podań ruskiego kronikarza Nestora o nawróceniu się Włodzimierza Wielkiego o religiję Izraelitów ... liście Chazdaja o stosunkach

(Kronika Dytmara w Monum. Bielowsk. I. 19[illegible])

przez Niemców Żydzi,

w pustym kraju.

Nie dano im ziemi, ale pozwolono rozejść się po całym kraju i zajmować się zmienianą pracą.

gdy im Żydzi radzili pójść śladem Chazarów, i zaprowadzić wiarę żydowską na Rusi, na koniec z opowiadań w

panów (mar hebrajski wyraz znaczy pana) żydowskich ~~[illegible]~~
na dworze Ziemomysła książęcych i znaczących ~~[illegible]~~ z
temi Żydami co przebywali na
Krymie(1). Uleczono też każdy praw-
dopodobnie w ~~[illegible]~~ XII–XIII
a może w XIV wieku, kiedy Żydów
zaczęto rugować z Polski, a oni za-
siedziałszy się w niej cierpieli na-
paści, kiedy miasta zawsze z nimi
walczyły a zarobkowanie, duchowień-
stwo ciągnęło ich do przyjęcia chrztu,
a szlachta zawsze wskazywała ich
na lichwę.

Kiedyż ich pojawienie się w Kry-
mie i w Hiszpanii?

Uprowadzeni w niewolę do Ba-
bilonii Żydzi chcieli jedni wracać do
Jeruzalimy, gdy ich puszczano na
wolności, lecz pozostawszy na miej-
scu oddali się kupiectwu. W celu
rozwoju handlu ~~[illegible]~~ posuwając się z
Babilonu na zachód w strony
Europy, ~~[illegible]~~, doszli do ~~[illegible]~~
Krymu, i stąd przez Kijów i
Łuck mieli jeszcze rozległe stosunki
kupieckie z Zachodem, przypatrywali się w czasach swej podróży Pol-
sce(1).
Drudzy zaś gdy
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ po zdarciu się wsze-
chem z Rzymianami, i po utracie w skutek ~~[illegible]~~
wolności, rozchodzili się po Euro-

(1) Patrz Lelewela Polskę wieków średnich wska-
zanej wyżej, i tegoż uwagi nad listem Chazdaja w Monu-
mentach Bielowskiego. I. str. 56. po hebrajsku i po polsku odbitym.

(1) Szerzej mówi o tem Lelewel w dziele swem Polska wieków średn. II. 400–20

panów wydawników, mar Saula i mar Józefa (1), co może jako bezwłościowie bawili na dworze tego monarchy, a znani byli wszystkim Żydom.

Uklecona tą bajkę zapewne w wiekach XIII-XIV, kiedy [...] mieszkanie uchwiających się, że im przeszkadzają w nich i wyczerpują ... zarobkowaniu ... że je ... przez Cerkwie.

Wszystko to ... się lub działo mogło się w czasach chrześcijaństwa, ale najwcześniej za pogaństwa (r. 965). Dalej ...

... przyjęcia Mesyasza nie mogli się, mówi Michniewicz (2), przywiązać wze-

(1) Mar w hebrajszczyźnie oznacza pana. Wyraz ten wychodzi na pierwsze mowa ... mar ...

(2) Literatura polska w Ob... znaniu ... w czterech tomach. Warsz. III. 206

Którego na znaczył to ... na naszej ... ...

Luzyskawszy Żydzi zla- (?) ... r. 1264. ... wypadli ... przeto do ... nawiść u ... Palaczem w XII wieku. Już na ... napadała na nich gawiedź szalona z kamieniem w ręku ... podejrzewała może ich

Według opowieści Izraelity z Rody, przybyłe do Polski mieli Żydzi, jako rolnicy, rzemieślnicy i szlachcice. Co być może ... bowiem oni ...

rze do ziemi; a rzemiosłami też
zajmować się, jakby należało, nie było po-
[struck] z przyczyny że Dobieniewa [?],
wykonywające je bractwa były
ściśle z religiją katolicką złą-
czane, a więc ~~[struck]~~ Ży-
dzi brać udziału w rzemiosłach [?]
im [struck] jedynie zajmować się
kupczeniem do czego nie jako
gwałtem przypychały ich uwczesne
stosunki handlowe Polski wyty-
kniętem na nią starożytnej uczy-
wane hanzy(1).
Życzące z całego ~~tylu~~ opowiadania mego
~~[struck]~~
~~[struck]~~
~~[struck]~~ zkąd przyczyna Ży-
dom hiszpańskim urządzać się
pielgrzymi.

z w nich
nie mogli
wcale

o Żydach wydać
za dawniej, że czem-
kolwiek, naukami i
sztukami wywoła-
nemi, bractwem [?] [struck]
[struck] trudnili się u nas
Żydzi, nie opuszczali
przy tem handlu.
Lecz o tem szczegółowo bę-
Dzie [struck] w ciągu roz-
prawy naszej, te-
raz zastanowimy
się nad tem

przez Dawniej [?]
przy-
gmi-
nach
gmach [?]
i tak,

(1) Czytaj o tem artykuł
pierwszy (T. 171-3) ma-
ich Dopełnień Historyi
prawodawstw słowiańs-
kich

~~(2) Szczegół [?] ... Lelewel [?] ... Polsce ... średniowiecznej [?] ...~~

4. 1.

12

wschodniej i ... wyadaniliśmy się zachodniej ... w Hiszpanii, dorzechali się samże ... zdołego pod Maurami, [illegible] wezwanemi ...

... zbliżyć ... do islamizmu ...

wezwanemi z Afryki do Europy na początku ósmego wieku od samych Hiszpanów, znak pewny na ciele ... Żydów do zbliżył ... islamizmu ... przygotował im ów wiek, zamieniony na zapisie w pióknie hałusze.

... ulicach i Niemcy coraz mniejszy udział brać w nim zaczęli.

Kupiectwo ówczesne za pośrednictwem spółek handlowych pod nazwą kwitnących na Pomorzu, ... jąc na Polskę.

Widząc polscy Żydzi jak wielkie zyski nastręcza kupiectwo, rzucili całkiem ... a wzięli się do handlu, i w drugiej połowie jedenastego wieku, za świadectwem kronikarza Galla zaczęli znowu zajmować się handlem. Lecz ... porzucili, odkąd przez następców tyrzej wspomnianych panów Saula i Józefa, i przez bogatych kupców, wpływ handel rozległy od Kandalu aż do Kijowa prowadzący ... do tronu monarszego, zbliżyli się aż nawet po nastaniu książąt udzielnych, głównie podziału krajów między synów Bolesława Krzywoustego. Wiedli ...

~~Długie ze wszech miar życie
pu całej Polszcz a z tem domyśli-
wając się międzyś, wyjechawszy
Dzia uspomniemi przez pomni-
ki krajowej nemi z małyki.~~

Oto bajarz [z Wity] powołując się [zapewne] przysłowiem włoskiem, kiedy bajać to już bajać dobrze „(1), nie nawet imiona Żydków, którzy za panowania czy Leszka IV czy Ziemomysła przydawali [u Polaków] ~~za~~ mieszczanami. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ Byli to: Akiba z Estramadury, Natanel z Barcelony, i ~~[illegible]~~ [hiszpańskich i palestyńskich,] czyli Sefardi, z palestyńskiej Sepuri (matematyk) i Lewi Bukhari z Buchar w Indyi retoryk. Nie dalej o tem się głowa wieść w Aszkenazu (w Niemczech) zabrzmiała [o tem], że Izrael zuchwał (?) przyjęły do Polski [rozlegała się] ~~[illegible]~~ radość niedoopisania. ~~[illegible]~~ Ze dwa lata (r. ...) po owem poselstwie, mnóstwo Izraela z Niemiec do szczęśliwej Polski wyciągało. ~~[illegible]~~ Z podziwieniem patrzali na nich [Polacy] jakby na istoty innego świata, a istotom tym jednako miłą gościnność uprzejme przyjmowanie."

Wybierającym się w podróż dali zapewne nauki mędrszy (?) ... stania: ażeby się, udając chęć do rolnictwa i rzemiosł, starali co prędzej zająć handlem, i nauka [nie poszła w las. ~~[illegible]~~ [wpan] [lumowiem] po uzyskaniu przy-

nie zhiszpanizowawszy się jeszcze, ~~Emanuel, Askalani~~ „

Żydzi ci co ~~zapewne~~ ~~[illegible]~~ mogli od dawnej ojczyzny, od Palestyny nazwiska, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~Askalani~~

od Palestyny i od kraju w którym przebywali, do którego zaś lżony (?) nie chcąc wrócić. Takimi byli Askalan

(1) Si non vero bene trovato, mówi to przysłowie.

[jak się wnet okazało,

wileju, który w ręku ich. Zaginął od, wystąpili Żydzi za świadectwem Galla jako handlarze kupczący jeńcami, gdy się snadź nie zdobyli jeszcze na inny towar. Znalazł się wkrótce fundusz i na to.

Po Ziemomyśle i Mieczysławie panowali królowie, nie tyle dopadnięci dla plemienia Izraela, ile się stali łaskawemi na innego książęta udziałowi, po nieszczęsnym podziale kraju, przez Bolesława Krzywoustego, pamiętnym w różnych częściach Polski. Upewniliśmy się o tem dopiero przed pięciu laty (r. 1872) [illegible] Szczególny naprowadził na to.

Źródło szczęścia Żydów polskich wiekowe, po wyschnięciu którego nastała niedola.

Około roku 1446 ukazało się zjawisko na polu numizmatyki polskiej, jakiego przed tem nigdy nie widziano. Pojawiły się brakteaty z napisami hebrajskiemi (1), których zagadka wprawiła w kłopot samego nawet mistrza nauki numizmatycznej w ówczesnej Polsce. Proszony o odgadnienie zjawiska tego rzekł: że pokazywane mu blaszki nie są niczem innem jak zabawkami synagogi, która odciągając od chciała przez to przedsięwzięcie blaszki monety krajowej (2) w ówczas mające.

Od powieści tako luba nie zaznała jała, ucichana

(1) Wydane obecnie w dziele rabina Pierwotne Dzieje Polski i Litwy, 255.

(2) Lelewela Polska wiek. śr. IV. 376-9.

Zrządzeniu szczęścia życia nastepnej po niem wiedzi.

Chociaż roku 1848 przybył na polu numizmatyki polskiej, dotąd nigdy nie widziany także. Pokazały się bowiem brakteaty z napisami hebrajskiemi (1) z których znaczenie wyjawiły w skutek jednego nawet mistrza nauki numizmatycznej w owczesnej Polsce. Proszono o rozwiązanie zagadki odwołując, że pokazywano pieniądze nie niczem innem jak ka synagogi i słowa odciskając blaszki kruszcowej majace pozwalała zatem jednak stan tego, który będą znane u nas stwa numizmatycznego dowiedział w owe czasy. Więc niwili przypadek przyszedł na pomoc wątpliwości i zagadki rozwiązać. Rzecz tak

sprawiał żaden skarb, który już w piśmie przez siebie wydanem objaśniłem (2).

Dnia 3. Października 1872. roku, we wsi wielkopolskiej Głębokie zwanej, a leżącej na samem krańcu powiatu gnieźnieńskiego i średzkiego, pół mili od jeziora Lednogórskiego (4) rolnik Dworski Maciej Kory-

---

(1) Pierwotne dzieje Polski i Litwy str. 29.

(2) Lelewel Polska wieków średnich IV. 376.

(3) Wykopalisko Głębokie średniowiecznych monet polskich objaśnił i opisał ks. Kazimierz Józef Dąbrowski Gniezno 1876. nakładem autora i drukiem J. B. Langiego.

(4) Na jeziorze tego wyspie między Kcynią i zamek Bolesława Chrobrego. Patrz dzieło mające pod napisem Kurniki i Kroniki we Warsz. 1851 wydane. Tom 217–19.

(1) Wykopaliska Głę- bockie str. 4–5.

zaczek, wykopał na polu skarbu, bardzo małej, realnej wartości, naukowej natomiast, ceny wielkiej – nieoszacowanej. Skarb ten obejmujący monety z napisami hebrajskiemi z książąt wielkopolskich a mianowicie Mieczysława III z r. 1173–1209, krakowskiego ludzkiego Kazimierza Sprawiedliwego r. 1194, i Leszka (Białego) r. 1205, dał niczem nie zaprzeczone świadectwo o tem, że Żydzi nie tylko za czasów owego księcia i że / królewawem[illegible], ale i

panowania Bolesława na Szląsku, dzierżawili mennice, zwanego Wysokim (r. 1201) (1)

z których jedne bez dalszych, a drugie z rabiem, udowadniającym że używano je za

{ Dobrodziejstwa które kraj [illegible] wyłom zład na tych których

kiedy dalszych [illegible] ludu [illegible] nie mogła nie wywołać w [illegible] czasach [illegible] jak i dla [illegible] narodu w których to i dla naszych szczęśliwszych następstwa [illegible] jego sprawców. Tu też na jednej z monet

yami dopuszczali się wszelkiego rodzaju nadużyć, bądź przez niewłaściwe przebijanie monety a wywodzenie z obiegu poprzedniej, bądź przez pobieranie wysokiego zysku z zamiany

wyżej bez daty Żydzi wykrzyknęli z uniesieniem: wesel się Abrahamie, Izaaku, Jakubie, a wykrzyknienie to miało tem większe znaczenie, gdy się okazało, że Żydom nie tylko monarchowie sprzyjający lecz i Papieże sprzyjają. Widzieć się to dało ze statutu którym ich obdarzył roku 1264. wielkopolsko-kaliski Książę Bolesław, co dopełniło miary szczęścia.

Wzmiankowany rok i następujący po nim r. 1334. w którym Kazimierz Wielki Król nasz ~~polski~~ statut ponowił, się ożenił ~~...~~ pomyślności Izraela w Polsce. ~~...~~ Po upływie stu lat nastawały okoliczności pomyślności owe przełamujące. Monarchowie i Biskupi nie przestawali sprzyjać Żydom, lecz miasta, a z niemi cały naród, spostrzegłszy do czego zmierza pobyt ich ~~Żydów~~ w polskim kraju, zaczęło patrzeć na nich z odrazą.

Zarzucano im: że ani myśląc o ~~...~~ się dawali, garnąc się do przemysłu i handlu; że zyski ciąg-

gnoy z pozebijania ustawicznie mu-
siały iż ze zmiany wywoływanej dawnej
na ~~[illegible]~~ nowo kursującej pie-
niądz (1).

~~[illegible]~~
(1) Wykopalisko
Głębockie str.
12.14.

17. 7.6.

wybitej Żydzi też dały wybrzykngli w uniesieniu: weselcie się Abrahamie, Izaaku, Jakobie! a wykrzyknienie to [illegible] nie już tylko mieszkańcy [illegible] znaczenie, słowa się okazało i że Żydom nawrócie polscy lecz i Papieże zapewniały [illegible] ze statutu którym ich obdarzył roku 1264. wielkopolsko-kaliski Książę Bolesław, a który [illegible] dziedzicił ich szczęścia. Kazimierz Wielki nadał im ten statut 1334 z zmianami przychylnemi Polsce. Przed nastaniem atoli tych przywilejów obliczności przychylnych, monarchowie i biskupi względni byli dla Żydów, ale naród objawiał niechęć [illegible] gdy byli szczęścia

[illegible] się wszelkiego rodzaju nadużyć, bądź przez nieprawne przebijanie monety a wywoływanie z obiegu poprzedniej, bądź przez pobieranie wszelkiego zysku ze zmiany wywołanej na korzyść

Tu też od czasu [illegible] zwany na monetach z hebrajskiemi napisami [illegible] królewskim i sprawiedliwym(3), wyszedł

w którym (r. 1202.) umarł wielki dobroczyńca Żydów, Mieczysław III. Miała po nim [illegible] źródło ich szczęścia aż znowu roku 1792. [illegible] miało na nowo wytryskać

[illegible] zapoczątkowaniem był królowa upraw[illegible] dotąd wyjątkowo uprzywilejowany-

(1) Wyszogalski Gdańskie str. 12. 14.

(2) Tamże 29.34.

[illegible]

wrzucała się na nich z kamieniem w ręce lecz, ale i cała ludność kwajała, a usilnie wola miała z nimi bój o zarobkowanie i wypychała ich z Polski.

Lecz przejdźmy do statutu, który

mów, ograniczany w zarobkowaniu, i nawet w onym 1792 roku, pozwalając Żydom we wszystkich miastach osiadać i zarabiać, zastrzeżono, że co do kupiectwa mają się porozumiewać z miastami, a wynagrodzenie za wolność prowadzenia handlu.

[illegible] nie tylko we krakowskiej ... i na Mazowszu, wprowadzony następnie do Małopolski zwyczaj od Kazimierza Wielkiego r. 1344. zakład rozciągnięty na cały kraj polski od Kazimierza Jagiellończyka w r. 1447.

[illegible] zapewniając

wszystkim po przeczeniu w niepamięć ich przywilejów: po ograniczeniu pobytu ich w niektórych tylko miasteczkach i skazywaniu na zarobkowanie wyjątkowe. Nawet roku 1792. pozwalając Żydom osiadać wszędzie zastrzeżono, że gdzie im dotąd nie była wolna powłoczy, żadnego nie inaczej prowadzić handlu, jak za porozumieniem się z miastami.

[illegible]

Mistrz Wincenty (Kadłubek) w Monum. Bielowsk. II. [illegible]

Dotąd stały zakład wprowadzony od Książąt świdnickiego r. 1295. i głogowskiego.

Pogląd historyczno-krytyczny na statut żydowski

Naprzeczony statut zburzył się różne prawodawstwa; różne też były redakcye jego. Obficie wystrzegały się w treści u jego dostrzeżesz w nim już prawo rzymskie, już germańskie, w dwuch najznakomitszych zbiorach jego, w tak zwanych Zwierciadłach, szwabskim i saskim (Schwaben und Sachsen Spiegel), zamknięte.

Przy redakcyi wiel-

kopolskiej zasługuje na uwagę szląska, zrobiona z polecenia księżnej świdnickiej r. 1295. i zduńskiego. Po niej idzie małopolska redakcya od Kazim. Wielk. r. 1334. wydana i powiększona, którą Kazim. Jagiełłowicz 1447 na całej rozciągnął koronę polską. Obie różnią się tem od obu, tak od

Drugi rzecz znan w ... zaczniejsze się przedsta-

...

redakcyi wielkopolskiej (ej i że) jak i szczególnie:
pierwsza więcej Żydom
niż druga zwraca (Żydom) uwagę, lub szczegółowości
tak, szczegółowości ... Liczba do
czytelnik ze znaku liczby, §. §. oznaczającego liczba arabska na redakcyą wielkopolską L

(pierwszej) L w kolumnie drukiem umieszczonej wskazuje: liczba rzymska mało-polskiej. wydrukowanej w kolumnach drugiej i trzeciej, oznacza: Żydzi, księgi trzeciej i krakowskiej redakcyi zaś polskiej

świadczy,

W kazimierzowskiej przyjęciu Żydów do Polski najważniejszy, będzie podstawą jednego przeciwko tego i ... oni uprawnienia zgodnie z ... oni nie posiedli

Żydzi do niczego więcej jak do posiadania dochodu

Pogląd historyczny krytyczny na statuta żydowskie

Duch sprawiedliwszy zmniejszania wagi zdaje się w statucie, rzeczonymi a oraz w dodatkach do niego, ... wszelkie przyczynami miejscowemi, gdziekolwiek Żydzi zamieszkali. Otóż wszędzie, a więc i w Polsce starali się oni, azeby ludzie im za,

... gminy, ...

za nawet w prawdzie uznania ... z dziejów coraz swych przywilejów ale Dopiero za Kazimierza Jagiellończyka, ... na długo z zasady ... wreszcie stali, że sami Żydzi ... swe dzieje, nad ... przez ... (1) ... nie więcej przestawali.

Wielki ten w dziejach Polski wypadek, nad którym wiele pracowano; ale dawniej wszystko się ... niezrozumiałości twór... dziejów rozbijało i ... rozbija wypadek ten, mówię ... zacznę od [...] ... z krajem, duchowieństwem i narodem, a za... ją, obrazem reszty praw, jakie Żydzi posiadano.

(1) Od Ziemomysła aż do Kazimierza Jagiellończyka

Prawa Żydów ... przed statutem, po czem, do statutu przed stawszy ich stanu polityczne

skarbowych ukarzani nie byli; a więc którzy na majątku krzywdzili, ten krzywdził skarb (1). Dla tego urzędnicy tacy, jak Wojewoda, Skarbnik, Burgrabia, czuwali nad tem, azeby ~~[illegible]~~ przez urzędników skarbowych, mianowicie w pobieraniu monety przestalowani, lub o zbrodnię oskarżeni nie inaczej jak w okazyi urzędu monarszego, bywali przez Wojewodę sądzeni (2).

~~[illegible]~~

Gminę stanowili Żydzi, mający swoje prawa, swój rząd, swoje sądy. Głównemi reprezentantami jej była Starszyzna i Sędziowie jej (i Szkolnicy). ~~[illegible]~~ opiekunem gminy Wojewoda. Czuwał on nad tem, azeby ludność żydowska uległe Sędziego swojego słuchała, pod karą nie płacenia za nieposłuszeństwo okazane mu. Nadopiekunem gminy był sam Król Jegomość (3).

Siedliskiem rządu gminnego i sądu była szkoła, mająca swój wdarny

(1) ~~[illegible]~~ §. 29. ut dissipator mystrae camerae graviter puniatur § XXXVI. Judaei pro nostra thesauri in servis nostris sunt conservati. § XXXVII Judaei debent fieri qui pecuniis parati pro necessitatibus nostris sunt subditi nostri.

(2) Statut §. 34. XLIII

(3) Statut §. 16. XL.

[illegible] niewolnictwo kmieci na [illegible]

Srodze się obchodzili Krzyżacy ze zwyciężonemi ludami, nie o tyle wszelako ażeby się mieli wyzuć z wszelkiej lub mienia ludzkości. Jeżeli im się naród zwyciężony poddał na łaskę i niełaskę (dediticius) przebaczyli mu, ale kazali płacić haracz. Dopiero gdy na nowo powstał, i powtórnie uległ przemocy, uważał się niewolnikiem, i podległ swej ciężko odpokutowywał. Stosunek ten, zwyciężonego do zwycięzcy prawem wojny uprawniony, słuszność niejako, ale ażeby tego co się dobrowolnie oddał w opiekę, lub który osiadł na cudzej roli z wiedzą lub bez wiedzy pana tej roli, wydawać dla tego że osiadł, a nawet co gorsza uważać go za swą własność, niby za rzecz niczyją, która się nabyło zdobyczą, jak się to na swym gruncie działo w Niemczech i we Francji z Żydami (1) także obejść się z chłopem, było dzieło nie chłopa, ale szlachta.

Inaczej było w Polsce. Tu Żydzi którzy w niej siedlisko obrali, służyli do niczego więcej, jak do pomnażania dochodów

(1) Mittermaier Grundsätze

22

12.

nadzór / geniówce schodach it Przed jej drzwiami odbywały się sądy i odnieśda przyszła. – Tu każdy lego zapozwany stawić się powinien być / wyjawszy gdy sprawa odesłaną zostanie do / wyższej / najwyższej instancyi, do Wojewody: do Króla; bo wtedy stawić się przed ów sąd należało, lub [illegible] osobne miejsce dla odprawienia sądu [illegible] zwykle umówione [illegible] (1).

Zapozywał Szkolny razem z Woźnym. Wezwany [illegible] gdy się nie stawił, [illegible] odbacał nieposłuszeństwo raz i drugi karą funtu pieprzu [illegible], nie stawającego za raz trzeci [illegible] utracił swe prawo (2).

Trojakiego rodzaju są sprawy kryminalne, cywilne, handlowe.

[illegible]

Przedmiotem spraw kryminalnych bywały [illegible] przestępstwa i zbrodnie. [illegible] Drugie karano [illegible] [illegible] Z rozkazu Papieża zakazano oskarżać Żydów o [illegible] wylewanie krwi z dzieci chrześci-

[ubezpieczenie osobne. Kto by już raz uważył sędziego na niego kamieniem, dawał [illegible] wojewodzie [illegible] za karę dwa funty pieprzu.

(1) Patrz 4. [illegible] 15. XXIII. 22. 30. XXVII.

[stawać tam gdzie

(2) Patrz 21. XXIII – V.

[rozpoznawano w sądach żydowskich.

świadków dla wzięcia jej do zabotowania od nich praktykowanych. Świadectwo jednakże zawarowano zbrodni tej, musiało być świadectwem trzech Chrześcian i trzech Żydów osiadłych. Jeżeli tylko stawił Żyd na swe usprawiedliwienie, chrześcianin ponosił tę samą karę, na jakąby Żyd skazany został, gdyby mu dowiedziono zbrodni. Statut kryminalny Kazimierzów chcąc strzedz prawo, zagrażając rzeczoną karą i tym Żydom którzyby świętych sakramentów mieli użyć na cel taki, i kazał na świadectwo trzech Żydów i trzech Chrześcian [a takich, co w prowadzeniu się nie wychodzili dobrej sławy. Znani jednakże byli z gorliwości religijnej cięższej, gdy który przekonany zbrodni, Żyd przez niego umierał, jeżeli nie przekonany ponosił ją Chrześcianin. Gdyby zaś bądź szlachcic bądź mieszczanin, z powodu takowego zarzutu a nie dowiedzionego wszczął zwadę Żydowi, dobra jego przypadną konfiskacie, a życie zależeć będzie od łaski monarchy.

Książęta szlązcy kazali zapisać w praktyce artykuł ten Bolesławowskiego statutu, aż po należytem rozważeniu, nadawaliby się w tym względzie tak z chrześcianami, jak i Żydami.

i sąd:

zasiadłych w kraju

(1) Statutu §. 30 xxxix qui in sua humanitate essent infames et in fide immutabiles. Zauważyć należy że w ogólnym przepisie o przysiędze według statutu Kazimierzów (§. 19) qui in sua humanitate non fuerint suspecti, neque infames.

~~(2) qui in sua humanitate essent infames, et in fide immutabiles.~~

(a) Porów. s. 26. XXXVIII.

Ponieważ Papież zakazał przypisywać Żydom kradzież dzieci chrześcijańskich, przeto źli ludzie pragnący wzbudzić nienawiść ku Izraelitom podrzucali w ich domy ciała dzieci, niby ich umęczonych; albo pomawiali chrześcijan o kradzież dzieci żydowskich, niby dla ochrzczenia. Co zgoda pobudzano obie strony ku nienawiści wzajemnej. Trwało to w długie, bo aż w najnowsze czasy.

Szwecya [illegible] odziera Pru-
sia a ranach

Królowa [illegible] się [illegible]. Gaupt. Grynia Word-stan [illegible]

najmniej ani szlachcianki, ani są-
dowe niewiasty, nie przyjęły za
swoję, bo choć była swojską, szla-
chetniejszą, i społeczność się jednakże
nie dała ~~jak~~ ~~niemiecka~~ ~~swoja~~ stan-
~~[illegible]~~ jak niemiecki Gemahl(1), i
podobne ma wyraz. Ta zaś poza-
~~[illegible]~~ naszemu językowi atoli i
niezrozumiała

(1) Gemahl przez Da-
danie przyrodzą-
cego ge. Patrz
artykuł mój o Hel-
clu str. 42. 51.

z przepisem Sapieżin ażeby zarzut stawiany Żydom o używanie do zabobonów krwi chrześciańskiej nie znajdował miejsca w żadnej ... zważając w związku z przepisami ani Talmudu wowwnego i Kazimirowskiego statutu o kradzieży dzieci żydowskich płci męzkiej, i o podrzucaniu do dom żydowskich małego dziecka chrześciańskiego itd. Jak ów zarzut miał na celu wzbudzić obawę w publice chrześciańskiej o swoją dziatwę, którą mieli dać drugi w żydowskiej celem potajemnie wprowadzać Chrześcianie dla ochrzczenia jej. Drugi, że Żydzi śmierć chrześciańskiej dzieci zadają potajemnie.

Żydowi od Chrześcianina żadanych i na odwrot Chrześcianinowi od Żyda. Poszkodowany winien był ukazać Szkolnemu i Woźnemu ślady przestępstwa, wdary pokazane [na głowie jedne lub rany krwawe lub inne, itp.] Jeżeli była to samo sprawa między Żydami a Żydem, to wtedy oglądać je sam żydowski Sędzia. Dowód był przez świadków, po dwóch z każdej strony, a [świadków] ... według Talmudu.

[a nigdy z jednej bądź strony zawrzeć Żyd przeciwko Chrześcianinowi, bądź odwrotnie]

skiego statutu naznaczał karę Wojewoda z nakazuje dać nakład na leki, i wynagrodzenie za szkody przy nielagodowaniu obwarowanego podjęte: przeciwnie statuta Kazimierzów nakazują rany badać, nakazy Żydowi też przysięgę złożyć, i że mu istotnie zadane zostały te rany, on sam nie zadał ich sobie dla zysku. Przysięgę składały na przykazanie kahalu (na ... adkiewał placek) za sińce, rany po dziesięć grzywien, za krwawe pobicie dóbr nieruchomych i ruchomych spłacał się winowajca; w drugiej połowie miał udział skarb i Wojewoda, na zasadzie przepisów prawa ziemskiego. Za zelżywanie Sędziemu ... wstanów, sami samowolnie naznaczyć karę (1)

Zabójstwo karane konfiskatą całego majątku; najbliższy krewny bez jego woli nie przedsiębrał nie mógł. A więc jeżeli zbrodniarz uciekły żądał pozwolu dla usprawiedliwienia się, następnie do niego bez zezwolenia kary pozywającego (2)

Summa po połowie na krewnych zabitego, a po połowie na skarb spadała; w braku krewnych szła na skarb. Dorzucenie kary przeciw winowajcy.

(1) Dawr. § 9. XIII. XXVI.

(2) Dawr. § 10. XIII—XV.

chcieli przyjść do golowego

Gładko poszło Żydom z królami, książętami i
ale trudna była sprawa z du-
chowieństwem i narodem, ~~pr~~ repre-
zentowanym przez mieszczan i
ziemian. W używaniu też spra-
wy zgasiła izraelitów ~~...~~ wrodzona im
niegodziwość i zazdrość.

Ród Piastów i Jagiellonów ~~...~~ z
rzadkim wyjątkiem sprzyjał im ale-
ż : sprzyjało i duchowieństwo,
czyli raczej znosiło ich, aż do cza-
su, w którym powstać przeciw ka-
nim musiało. (Osiadając cichaczem
w Rzymie pogańskim, zdobyli sobie Żydzi
zarzucili Żydzi na
uległością wyjednały uznanie odszcze-
pańskiego. Szkoła ta
liczy wyszczególniała ~~...~~ jak poprze-
dnio wyżej wyjątki z różny-
ch dygnitarzy nawet: nie tylko
religij żydowskiej zabobonom jej za-
wiść (superstitio), szanować, ale i
urzędy miejskie (decurionatus) po-
wierzać im kazała. To pierwszeństwo-
nie się Żydami przeciągnęła się
i w chrześcijańskie czasy, i ~~to~~ istniejące nie
tylko w stolicy legem czyli chrześcijańskiego świa-
ta, ~~w której~~ gdzie Papież opiekował się Izraelem
~~...~~ ale i sam gdzie ~~...~~ srodze,

jak było w Niemczech i prześla-
dowano. Naprzód w akulicy,
od mornej nadziei Dalbergów za-
mieszkanej, gdzie niegdyś okrutnie obchadzana się z Żydami, czyli w mieście
Warms, stał na czele kie-
rowników
[illegible]
ledwie ich za mięsz-
kańców, bynajmniej zaś za obywa-
wano. Dla tego też
delnie, urzędnie prawo zag
czajowe z wieku XII (r. 1140 – bo) nawet
nie wspomina o nich. Dopiero
statut obywatelstwo im przyznaje,
dozwoliwszy mieszkać
Wreszcie w miastach i miasteczkach, i miejskich, ale stopniowo,
wielkopolskich
Warms, dozwolili oni ulgi: pozwolono im
Tamże bowiem mieć swojego Biskupa.
Następnie Biskupom katolickim oddawać się w opiekę
wolno im było. Atoli nie tylko w
Niemczech lecz i w Polsce, gdzie już przez Jakie przed wiekiem zasiedzieli się.
(1) Worz S. 24. 14.
XV.
Bolesław wielki przywilej zapewnił im opiekę
książęcą, zakazując Żydom u
nich trwałego urzędowania. Dozwolili Ka-
Dozwolił oddychać
się chlebowi wszę-
lakiej rzeczy
zakazał nawrzać ich
cmentarze, co też pó-
źniej uczynili dla Kazimie-
rza (1). Obaj
oddali mu siebie: że

używać szwabad.

Bolesławowski statut zapewnił im spokojność dawniej, zakazując dawać z nich kwaterę urzędowi (gościom, i każdemu co jeździł w interesie urzędowym); dozwolił dodychać się chleba i wszelakiej żywności [zakazał naruszać ich cmentarza ale karzinnicowie [i/ dadali od siebie (!)

bie : zł

15. a

(1) Statut §. III. 24. 36. XLIV.

a [bez względu czy ją kupiał lub nie kupił jej;

[i nakazał dać pomoc napadniętemu w nocy. Żydowi, a wołającemu o nią; { Powtórzył to

27. 15. 6.

że mają być Żydzi bezpieczni w domu chrześcijańskim gdy do niego wstąpią; że im ma być wolno brać bez opłat w miejskiej łaźni; że wszelką rzecz która się nie okaże być trefną (nie będzie koszerną) wolno im odprzedawać chrześcijanom (1).

Ponieważ Żydzi stanowili gminę osobną z wiarą według legów czyli Babilońskiego statutu Sędzia miejski nie był mocen do wszelkiego między niemi sporu mieszać się, ale władzy ich Sędzia miał wykonywać o[…] gdy spór szedł o rzecz sądzić miał Wojewoda, a gdy o ciężką do sam monarcha (2).

Dodali chrześcijanie [illegible] że i spór od Wojewody sądzony, może być do monarchy odwołany, gdy sobie tego spierający się Żydzi życzą; że do Wojewódzkiego sądu kwalifikująca się sprawa, może starszyzna żydowska załatwić, gdy znajdzie na to spierających się zgodę; w żadnym zaś przypadku nie ma sędzia się pozywać Żyda przed sąd duchowny, lecz przed Wojewodę, który pozwany spór nie sam ale razem ze Starszą ma sądzić. Tak ten jak sąd nie miał Wojewoda za wszelki czyny żądać zapłaty, lecz winien poprzestać na tem, co mu słowny dadzą z łaski (3).

(1) Patrz §. XVI. XIX. XX.

(2) Porów. §. 8. VII.

(3) Porów. §. VIII. XI. XXX.

Nie wiadomo co było powodem że za panowania jeszcze Leszka Białego (r. 1205) Żydzi przestali być dzierżawcami mennicy mincar-

Podobieństwem do prawdy jest, że gdy z oszukaniem mincarskiego kruszcu gonili za zyskiem

i różnych zgoła wiadomych nam i niewiadomych Dopuszczali się nadużyć, będąc

nie tylko mincarzami, i zmieniaczami monety, lecz nawet i pokarczmi Sprzedawcami i spadkowców [?] (1). przedaj usunięto ich od wszelkich zysk przynoszących zajęć.

(1) Wykopaliska Głębockie pod 12. 14.

(kiedy do spadku tłoczka na wiolę [?] szpilczone [?] przedawaniu kupieckie z żydowstwa, i zrazonie

przez ich zajmowanie aż do czasów naj-

(ucisk) wszelkich, sprowadziło w niem części nie słusznej części słu-

sznej z przyczyny żalu ku Zamaczonym mieszczanom i ziemianom, która się

w ich genach zawsze odżywa.

W ów czas była jeszcze pora na[illegible] kierowani Żydów na rolnictwo, na główne zajęcie narodu, gdy rzemiosła pochwycone z [illegible] kwa-mi i na religii oparte nie dawało im do siebie przystępu. Nie była zaś rolnictwo [illegible] uciśnionem jak za naszem poddaństwem, i zgoda

w ów czas jeszcze pora jeszcze była zespolić się z narodem przez [illegible] ściślej niż przez kupiectwo

[illegible] w ciągnym porywszy się zakresie, który ledwo wystarczała dla zarobkowania mniejszego.

i jeszcze w owych czasach

Lecz cóż było począć, gdy

i innego. Na dzierżawach ziemnicy

gdy wśród kupiectwa i kramarstwa znaleźli się znajdował w żadnem innem przedsięwzięciu rolnictwa upodobania. Wśród się więc do handlu w miarę wystarczających na to grodów, handlowego i drugi[illegible] gdyż zbo-gaceni wzięli się do handlu rolnich przedsięwzięć dzierżawy [illegible] ukazali powszechnie w rzemiosłach

29.

16-6.

i tak zabiegając aby wydzierali chrześcijanom [illegible] zyski. Pierwszym porz-

grzech w panów stanie wszystkich redakcyi szlachci wiec: że tyle ile zapłacić i myta, ma być wolno Żydowi kupczyć po całym kra-ju, po miastach i na wsiach, na targach i jarmarkach, ⌐ Żaden handlem zajmujący się krajowiec lub cudzoziemiec nie ma przeszkadzać ma w kupczeniu pod utratą ka-wanu na rzecz Wojewody i królewskiego skarbu etc.

(1) Prawa. t. 12. XVII. XLV. VI.

Zdarzały się atoli wyjątki, lecz i wtedy grzech Żydom w panow-stanie.

Według przyjętego od dawna zwy-czaju

Zakuczamy jak na wychodzili obranym sobie przemysle, jedni i drudzy.

Z dawnego nawyknienia uważając Żydzi wszędy drogę za najprzestępniejszą, zamiast stało się od towarów na sprzedaż wiezionych, jakie opłacali obywatele miast w których mieszkali, przeciągiwali ciała zmarłych,

chodzili po nich gdzie się widziało.

odtąd od miejsca Żydzi zakopywali cmentarz, a do nich zbyt często z swego pobytu dalszym ciała nieboszczyków przebywali kommory celne, bez żadnych opłat, bo nikomu, dla zduszenia je w miejscu spoczynku wiecznego,

Ciało tego uwolnić dać. Z powodu tych przejazdów

dali przez to podejrzenia u celnych urzędów, że nie przewożą trupów ale przemycany towar, a ca bywał proces. Jeżeli

przeczyszczeni ziemią, więc nie dziw że można przejazdu przez wiele rogatek celnych, nie opłacając cła, gdyż nie towar ale trumna wiozą. Zdarzało się atoli że cła każdy czepiać ten i ów celnik, na kiej jak mniemam zasadzie, że ta nie

Dowodzi celnik że tak jest istotnie. przeczący Żyd płacił karę nazywaną "wandel" (1): jeżeli bez wyłączenia wymógł opłatę cła, bywał karany jako nabywca. Przepis ten kalwarkowskiego statutu oskarżyć ... zaniechać: że zamierzał celnik konfiskatę majątku (2), jeżeli nie doniósł zwierzchności zwalnianego Żydowi.

Gdy według średniowiecznych pojęć brać procent od wypożyczanego kapitału Żydom tylko wolno było, ...

(1) Tak się nazywa kara pieniężna sędziemu od Żyda opłacana, którą wymienia statut kaliszaniewski w §. 16. ... Przy ... opłacać się ... wynika ... Dagopa. w. wandel. Czym w N. ... pro. 821. w przy... przywodzi wyraz wandel może ... zdaje ... znaczeniu wyrazu wandel

(2) Parawn. §. 13. xviii.

17.b.

31.

wypożyczając pieniądze ubezpieczało się od dłużnika, już pismem, już biorąc od niego dobra na pewność zapłaty. I w tym względzie przyrządził Żydom w pomoc statut, dając różne na to przepisy.

Na czele przepisów tych

Sprawozd. 19. 8. 25. 5.

stoi zasada: że długi żadne, i liczone od nich procenty nigdy nie mogą Żydowi przepaść, i że prawo wszelkich środków użyć powinno, ażeby jemu jako wierzycielowi dopomogło w odzyskaniu swych pieniędzy. Ilekroć sprawa na 33 zł a pięćdziesiąt groszy wygrana, lub ilekroć sprawa wydany zapadła, Żyd dowodzący że mu się tyle należy, winien przysięgać na rodał, a wszelkie mniejsze długi przysięgać po prawdzie między drzwi szkoły.

Dłużnik nie tylko z kapitału lecz i z procentu więcej się powinien. Zapłaciwszy pierwszy a z drugiego nie uiściwszy się, płacić ten miesiąc później, procent od procentu.

Zmusić Żyda by pokwitował z długu w szabas zabronił ..tek.

W dawnym przeciągu czasu

otwarcem [illegible] głównie naj-

mniej [illegible] Żydzi, gdy zajmowali nas zaś [illegible] i takie

[illegible] trwała [illegible] długo czasu [illegible]

procent od wypożyczonego ka-

pitału wikarowi jak im się wyda-

wało, kościół kanonem katolickim

zakazywał tak nazywanej lichwy

Żydom jęto wydzierać [illegible] średnio [illegible] że i tak admi[illegible] im, jakież zachowania [illegible] im dla u-trzymania życia?

Według wszelkiego więc do prawdy poda-

bieństwa już otrzymane było

żydostwo [illegible]

gdy przyszło do Polski, i ono, co jak

się zdaje, wpływało na redakcyę

z prawem pieniężnym [illegible]

a których nie tylko uczczone

prawo [illegible] i sami [illegible]

[illegible] w średnio [illegible]

nie mieli [illegible] pojęcia. Tak też

wyrazy obligatio, pignus, [illegible] i t. p.

rzymian z wyrazem [illegible] użyte

ne, [illegible] i [illegible]

było dużo w [illegible] prawodawstwie

[że się tak wyra- żę, higienicznie.]

ubezpieczył się żyd, biorąc na zastaw dobra, ale tylko ruchome. Brał rzeczy tak żyjące jako to konia, jak i nieżyjące, jak suknie, sprzęty it.p. Z tych należało wyłączyć sprzęty kościelne i szaty, i te które były zbroczone krwią.

Mógł zajść spór o względzie zastawy. Chrześcijanin gdy zażądał zwrotu zakładu którego nie dał, lub twierdził, że za mniej jak żyd utrzymuje zastawił swą rzecz, a oba na to co twierdzili i przeczyli nie mieli dowodu, wtedy przysięga spór rozstrzygała. Również rozstrzygała, gdy żyd nie przeczył że zastaw odebrał, ale twierdził że mu go wraz z własnemi jego rzeczami ukradziono. Gdy zachodziło samo to, że na zastaw wziął żyd kradzionego konia, a właściciel konia jego upomniał się o zwrot jego, żyd winien był konia zwrócić; ale na zarzut że go ukradł, mógł się przez to z zarzutu złodziejstwa, że kupił konia, przysięgą oczyścić, i gdy za dnia publicznie [illegible] nie może uchodzić za złodzieja(1).

(1) Porównaj ze statutu kaliskiego, którego artykuły czytelnik w tym porządku: 19. 23. 20. 25. 33. 5. 2. 3. 7.

czy rozważyć

wszystko to oba

Kazimierzowe częścią do-
pełnili i częścią pozmie-
niali, stanowiąc: że gdy dłu-
żnik umrze, to spadkobier-
cy jego dług zapłacić win-
ni; że może Żyd pokwitować w szabas z
odbioru sumy należącej się
z zastawu, ale gdy nie zechce, dłu-
żnik nie może gwałtem zabrać rzeczy zastawionej,
pozostawiwszy pieniądze
należące się za nię.
Nie tylko na dobrach ruchomych ale i nieruchomych można było dać bez-
pieczenie Żydowi, ale na drugich pod nader
ścisłe prze-
pisanemi wa-
runkami.

Mógł ziemianin (szlachcic) oddać
zyć posiadłości swej, ale tylko
za wyraźnem zezwoleniem mo-
narchy i dając [illegible]
nie jego bowiem była po-
siadłość, czyli nie była jego dzie-
dzictwem lecz monarchy, a
on używalności tylko do
zgonu, dla którego peł-
nił obowiązek rycerza. Ta-
kże gdy dług swój zezna-
wał na piśmie, winien
był i podpis okazać
monarchy i starościńską
pieczęcią swą winien
był opatrzeć się i o pie-
częć Królewską.
Jak ubezpieczone pismo
można było ale
zezwoleniem także monarchy wnieść (con-
firmare) do akt ziemskich, grodz-
kich i miejskich, tak wójtowskich
jak i radzieckich (libris praetorian
libris et scabinorum) i jak [illegible] inscribere,
zwyczajej (secundum modum et con-
suetudinem). Będzie pismem

kiedy zastawem / gaperadia accomodaverat, a Żyd w ten sposób upewniony nie mógł brać procentu od grzywny większego nad grosz jeden tygodniowo. Ponieważ grzywna czterdzieści osm zawierała groszy, więc tygodniowy grosz procentu wynosił czterdziestą ósmą część grzywny (1).

Pomimo na to, że owe Żydów o pozyskanie upewnienie na pozostanie wyznań się obu Kazimierzów z lat 1334. 1367. opiewały, a więc pochodziły z czasów w których Kazimierzów Jagiellończyk nad Żydami rozmów głównie panował, można z wielkiem do prawdy podobieństwem twierdzić, że i na rodzinnych nawet, z powodu tego nieco wydźwignęli Żydzi zasięgnęli w tym względzie nauki od Żydów w Rzeszy osiadłych. Ci zwłaszcza jak mniemam, prawadzy w tej mierze wiedział się do takich prawników, i od nich przez zapisywaniu tak zwanego kontraktu piśmiennego / litteraeum obligatio / zabezpieczyli się względem procentów, ...

(1) Hist. prawod. III § 41.

[illegible]

polskich) (jak sobie w tej mierze postąpić winni.

Żydom) Cała rzecz

polegała się na tem, że gdy

w Rzymie umowę o pożyczkę

zawieraną, stwierdzano piśmem

(scripta przyszłego dłużnika pecuniae), i pismo to

w księgi urzędowej wpi-

sano (augendarium tabulis in-

scripta) [illegible] w Polsce

pismu o pożyczce wciągnię-

te w księgi urzędowe, zdzier-

dzane zezwalały. Pismo

stanowiło dowód pożyczki, zastaw

dawał pewność że się odbie-

rze co pożyczono (1).

Czy ten zwyczaj o zniesieniu się

Żydów urzędowych w Polsce i na Rusi,

z pisma księgi Żydami, naprowadza na

domysły, że jak Żydzi w

zżyli się z urzędami w Hiszpa-

nii, tak w XIII–XV. mogli się zna-

leźć z urzędami w Rzymie i

od nich zasięgnąć rad. Zkądżeby

w prawie polskiem znalazła się ta ustawa na zwyczaju kra-

jowem po największej części

rozwinięta się?

W ogóle w dziedzinie należy, do-

że długi żydowskie piśmem lub

wpisem do księgi (summa

pecuniae super obligationem aut li-

bramen inscriptionem) ubez-

pieczone

(1) Pawian. Heinecc. ii Antiquitatum syntagma [illegible] Heineccius w Lipsku 1822. Patrz III. lib. XXII. [illegible]

Leoncessa

Wojewoda przyjść musiał Żydowi w pomoc by odebrać swoje z obwo-
du [?] którem pieniężnego otrzymy-
wał się on, a do tego powinien był mieć pie-
niądze na każde żądanie, o dostarczeni ich wezwany będąc
[illegible] od monarchy (1).

Tu też wszelkich sposobów użyć
należało by dług, mianowicie za-
stawem ubezpieczony, [illegible] zreali-
zowany został w swoim czasie, co
mogło nastąpić albo przez wy-
stawienie na sprzedaż zastawionej rzeczy.
albo przez wwiązanie (wprowadze-
nie) Żyda (w [illegible] posiadanie [illegible]
[illegible]). Ponieważ za przewo-
dnictwem sądu nastąpić musiało
pewno i publiczności za związek
zastawów polsko-żydowskich z niem-
ieckiemi (2) [illegible].

Gdy czas wykupienia zastawu nadszedł,
[illegible] a dłużnik z wykupem nie
pośpieszył, Żyd przedstawił rzecz [illegible] Wo-
jewodzie i przez Woźnego przy-
pominał Chrześcijaninowi dłużniko-
wi by zastaw wykupił. Jeżeli wezwanie
przeszło bez skutku, mógł [illegible] Żyd
sprzedać zastaw. Bez tej formalno-
ści Żyd sprzedawca zastawu karany

(1) Wszystko, na co się dowodu nie przytoczyło a po-
wstało [?], jest wyjętem z §§. XXXVII. XLI. XXXII.

(2) Hrinacii Antiquit. D. lib. VIII. c. 10.

zastawu (intro[ducti]-
wprowadzenie do
przypomnienie, że za-
chodzić powinien

bywał. W braku kupca następowało
uwięzienie, które zwyczajnie jeszcze
mógł dłużnik dając
zaręczenie że zapłaci. (Zaręczenie
nie dawano na dobrach
dziedzicznych, a takich któreby summie dłużnej odpowiadały w swej cenie.) Gdy
czas wykupu i takich dóbr nadszedł,
a wykupu nie nastąpiło
Żyd rozrządzał puścić z dobrami we-
dług upodobania (1).

Wszelako zastaw przepaść dłuż-
nikowi nie mógł, jeżeliby za na-
zapłacił, a Żyd twierdził że mu zapła-
cony zastaw, i wtedy dłużej był na tem
że summa zastawna przepadała mu, lecz
wierzyciel Żyd karze na rzecz
wojewody opłacalnej ulegał. Tu także
czy i rzeczy chrześcijańskiej zastaw
zastaw uchodził w tej Szkolnik,
jego pomocnik (servitor scholae)
i starszyzna. Dłużnik mógł na-
wet przeczyścić z tego powodu
dom wierzyciela, nadużywszy przy-
wony żąda na progu. Za prze-
wrzygającemu przypadała jeżeli się za-
stał † nie znalazł. Bez zbliżenia
do grzywny gdy przewrzyganemu pro-

(1) Pars. Art. XXXI. XXXIII. XXXV.

† w domu przełożo-
nego

XXXV.

gnębiły gwałtem ~~[illegible]~~ wszędzie a nie nie
~~[illegible]~~ był karany bywał (1).

Do zauważenia na koniec jest:
~~[illegible]~~
i była wolna była broń na zja-
zdach, pod temi samemi ~~[illegible]~~ warun-
kami (2).

[illegible] w głowie [illegible]? i [illegible] prawem [illegible] już nie było?

(1) Patrz [illegible] XXVII. XXXVIII–IX.

(2) Porównaj C. XLII.

Szadek rozchodząc się po ~~od~~ owcze-
snem państwie polskiem, i w głuchej
tej dostawszy się na Ruś i Li-
twę, zaraz się rozwijać nie bez
korzyści ale i szkody dla państwa
żydowskiego.

dalej, ~~[illegible]~~ i

Uzyskawszy Żydzi przywilej od

Szlach rozchodził się po całej Polsce, dając się na Ruś i Litwę. Szlach-ta w dalszym jego rozwoju

[illegible] gminy

Uzyskawszy Żydzi przywilej od

Ważne wyłącznie praw cywilnych pociągnęły na całym szlachcie.

w Polsce na Rusi i Litwie.

a,

Książęcia kaliskiego zrozumieli że
zrobili dobry interes – zwłaszcza
gdy Kazimierz królki przywilej nie tylko
potwierdził lecz rozszerzył znacznie.
Oni upominali się o to nawet,
że wkrótce, zapytawszy jeszcze
się to dzieje, iż plemię izrael-
skie, ani przybysz, nie przyległa
do Polski nie mając się,
nie zawiedzając w rzemieślnikach fabrykach
ciężkiej [illegible] lecz z woli jak
iż przemysłu krajowego zyski
wolności [illegible]
obracały pieniężne, lichwy we wnukach średniego
nich zwane, są owem źródłem
z którego czerpią, ani przybysze gotowy
zaguli na wszelkie wydatki, a
zechcą wziąć grzechu tego [illegible] się

samego siebie,

Doważam i uważając się
Żydzi [illegible] się

Polacy, Rusini i Litwini,
się w tem [illegible]
zrozumie-
ją, że

zgubiwszy rzecz

się uwagę – że próżno się [illegible]
nawet wpierw których
uciekli, jak mity [illegible] a gę-
gdy wolni, dające się stwierdzić a nawet

tem Żydzi wszystkiem za najgorl[illegible]
jeni uzyskali się jednak wiele wzglę-
dów na [illegible] a to [illegible] kiedy będzie, gdy
na teraz nic nie zagraża tem
się dziś [illegible]
Dzieje a podania dło-
go dzieci ludzi,
zwłaszcza gdy nawet

zewsząd ogłaszywać Dazwo.

Jakaś przeszkoda się o tem sam Kazimierz Wielki gdy w roku 1364 zakłada-
jąc uniwersytet krakowski, w nim znajdujące się między chrześcijanami Żydów (Cunge-
gar) zakazując do wypożyczania studentom pieniędzy

Rzeczy niewzruszone nawet przez szczególnie przeciwko wszystkim, co
... przyczyn. Ogłaszał

że dozwalając Żydom wpisy-
wać do księgi urzędowych swe długi,
wystawiać na jawnej sądzie majątki
wy przez nich zaciągające dłużników;
ogłaszał dalej, że dozwalając brać
prawnie duży procent, ...

nawet

brali się z niemi ...

(1) W Stat. żydowskim XXII. głosi: per unum grossum septimanalem a qualibet marca, a w tejże zakładnie Kazim. Wielki usum grossum de marca qualibet in-
fra mensem.

Natychmiast w Polsce za te-
raz procent ...
... pieniędzy
... przy tem interes z warunkiem ...
... zakazał ...

przemożenia do-
kładnych pańskich

(2) Długosz pod rokiem 1356, w księdze IX, ... swej kronik

I naraz też wreszcie, że roz-
puście ... żydów, ...
... poczciw ...
... żydowskiej ...
... przewodem ... według
wyrażenia się Długosza (2) ...
... całej Polski ...

na wdzięcznej ławrzyie, wzięli wszystko
co pod światłem uwagi.
Tem namiętnościami będzie nasycił
się jednakże, pamnoż, że zupełnie się
łakomie a to co wiedzą być może, gdy
natenczas nic nie zagraża temu co
się dziś dzieje, i podobno długo
dziać będzie. Widzieli dalsze o tem, że nawet
w pogardzie lekkiego osiedli, nie po-
siada tej co sami przebiegłości, nie
umić oszczędzać by uniknąć lichwy, nie
lubi pracować by
obejść się bez faktorstwa,
nie wie jak zabiegać
by nie wpaść
w szpony monopolu, nade-
wszystko zaś nie chce
zrozumieć, iż potrzeba pod-
ległości, gdzie przeciw nie
można, na koniec, nie
jest pa le-
mu polski mies-
czanin, azeby
zysku odstąpić od wiel-
kiego a poprzestał
na małej ławrzyi,
ilekroć
(Balwo
jak przewidzieć, co się na teraz
stać, zysz że w przyszłości, i
20% lichwy.
A tej nieruchawości i niezgrabnościon
w obrotach pieniężnych przez mieszczan prze-
konał się sam król, gdy w roku
1764. zakładając

24.
66.

(przeto napełniło, więc ołowiem przyrzekać — Wiedzieli też o tem)

zewsząd obstalowywać dalwod, gdzie właściwy amatorów

mieszczanin a tem bardziej ziemianie skarżyłemi od Żyda nie

gdy w obwodach pieniężnych nie umieją pilność

tam gdzie nie można przejść się u tem sam

w Krakowie

uni wszystkich. Można się

starać wynaleźć między Chrześcijanami kupca, coby przyjął na siebie

obowiązek bankiera (Kampsora), a

zachodź

na

pożyczać pieniądze studentom na procent

niższy od dotychczas w

Polsce (nawet nienawiścią żadnego ale który o dzień

między Żydami (1)

działo zapewne o tem dobrze Żydek wszczany. że zwyczajnie młodzieży

pożyczając nic nie zyszcze, a

może i zyskać, ale nagrodzi mu to sowicie, jak już dziś nazywamy młodzieży

dającej się łatwo wyzyskiwać na wszelkie sposoby.

(Kazimierz Wielki — z miar nich bardzo wiele.

(za prawny uznanego. Światłowy król

razy mniejszy procent. przyjęto na takiej pożyczki. pozbawiony, że co na mierniczą majątkową młodzieży zwraca, bo na bagatelę dziś nazywanej chłopy, zwycięsko wyroki.

(w Samuel ... 3 str. 215

(1) Według statutu Żydowskiego §. XXXII. brać kupiec grosz na tydzień procentu od grzywny (unum grossum septimanatim a qualibet marca): według listu zakonnego biskupiego tylko zaś na miesiąc (unum grossum de marca qualibet infra mensem

dotychczas do dziś jedyny krajowy który z powodu Żydów umarł z zawodem, a uzbrojony z mieszczanami

Zauważono że [illegible] wyrażając się pochlebnie o Izraelu, "wiernym" gdzie nazywają go ludem (1) okazuje przez to większe ku nim niż ku narodowi polskiemu przywiązanie. Zarzucono Kazimierzowi że dla tej ku plemieniu izraelskiemu miłości "zapachem śmierdzącym" wyrażenie Długoszowe owionął Wielkiego. Zarzucano dalej że pobłażał i pokochawszy żydówkę Esterkę, wbrew zakazom ... do upadku własnego narodu, który na Żydów ...

Rozgłaszanym tym więcej zapalczywie krwi wyrzucili, wydawali w pierwszym zdaniu statutu wiślickiem z roku 1347 (§. 26) przez ... dając statutu, z łaciny na polskie, przez Stanisława z Wojciechowa przełożonego:

(1) We wstępie do statutu żydowskiego mówi o fideles Judaei servarum ... servarum

że znał on raz doskonale owe sposoby wyzyskiwania chrześcian przez żydów, skoro chcąc poczać gdy ci śmiejąc ... wo dając wyzyskiwać się ... Takowiem wyraził się o tem w §. 26 według

Żydów ... na jej płaszczu ... wymyślić go niemiłosiernie przez lichwę.

wszystkie za ... ustawy Króla ... którzy

... nie był tak czułym ...

już na wyraźny czynione mu

z przyczyny szczególnej jego z Ży-

dami. Widział też ... że ... dzierżył

nie był w księgach u duchowień-

stwa, a ... zyskał sobie być w nim

zatuszowany nawet

... naznaczając go ... (1). Ta też, statuty

złe naprawiając ... o Żydach

statutu wiślickiego ... przez Sza-

... z Wojciecheszyna ...

tak brzmią:

Gdy żydowskiej /złości/ w tem

się zawsze przyjęto uważa (uwa-

ża) aby Chrześcijany nie

tylko w wierze, ilko (ale) też

w bogactwie zawsze poniży-

ła a zhańbiła, słuszna (słusz-

nie) ustawić ┌: aby żaden Żyd

dalej, którem Chrześcijanina-

mi w Królestwie naszem mieszka

┌ (ustanowić)

(1) We wstępie do ... wyraża się: Judaei ...

Przeto uniewinniając ... że się ... z zarzutu ... w roku 1347 ... które w przekładzie polskim tego statutu

kającemu, dalej swych pieniędzy na listy zastawne nie pożyczał, ani [illegible] targować: ale tylko na zakład (zastawny) pożyczyć mu, że, podług obyczaju dawno (zachowywanego) zachowanego

~~Atoli~~ wpadł ~~znowu~~ Kazimierz ~~w~~ ~~przeciw~~ pod

Co zaś ~~znaczy~~ zakaz nie pożyczania na listy, wtedy objaśnimy: iż, azeby nie przywłaszczać mowy, [illegible] (nadmieniamy) [illegible]

[illegible]

że gdy w roku 1344 król ~~Kazimierz~~ upomniany od Rady miasta Pięknego (?) krakowskiego za przewodnictwem Oficyałów ... Baryczki, a rozwiązał się ... i krzywdy dobrem czynione ... kościelnym ...

... królowi ... gdy ... roku 1356. na nowe zarzuty (wspomnianych) swych ... wszystko ... (zakazy), które jednakże nie całe żydowstwa, ale pojedyncze ... azeby, jak sam ... mały na cele ... król w ... v. 1360

(1) Tamże, ad ~~preces~~ ~~Hesler~~ Judaeos singulis Judaeis exurbibus praerogativas et libertates concessit.

A dalej przyjęła przy dyktyku Żydowskich, mają

Lecz wkrótce się na duchowieństwo gniewem nie ukarał swych dworzan za śmierć Marcinowi Baryczy Oficyałowi krakowskiemu przez utopienie zadaną, wpadł w podejrzenie, że śmierć ta ... jego ... co ... dała go to powiedzenie, że wszystko to równie jak ...

Ponieważ wśród zasady ulubiennośći, dające w porażunieniu Króla, że owe dwie grożne dla Żydów ustawa, sąż niby mamidłem, wyrzeczone dla uspokojenia duchowieństwa, przeto po raz ostatni publicznie przeciw Izraelitom odzywając się, wyrzekł groźniejsze jeszcze, w czwartym statucie wiślickim z r. 1368 (s. 23), który według polskiego przekładu powiada:

ustawa ta nie wzięła mu zakoleżeństwowskim panowały nad tu co już względem Żyda. Zakazano Izraelitom rzeczony statut stało. ubezpieczać się zastawą dóbr nieruchomych, dozwalając jedynie na pewności ruchome zastaw, jak go nazywano ruchomości! kiedy

ta gdzie (1) zerwał, że mniej tym tylko Żydom, zapewne równym kochanicy. świadczy sąsiedzi.

Ostatni zarzut czyniony Kazimierzowi lichwę, zrzucając tenże z siebie, pozwalił narodowi ograniczyć Żydów przez ustawę, udając według zupełnie swej woli, ustawiać ją dać

— narodu i słusznie uchwalonego przeciwko pisma

(1) Długosz w ks. 14 1110 mówi: ad. preces quoque praefate Hester Judeae ch concubinae prerogativas et libertates per literas singulis Judaeis concessit.

o więc pismem, mającem znaczenie dzisiejszego weksla, ubezpieczał dłużnicy swoich wierzycieli, przez to gubili się sami.

Co do zarzutu

2. że król miłością ku Esterce powodowany zlewał swe łaski na jej plemieńców, ten sam

Celiniewi

uświęcenie. Ustawa rze-

czona na ostatnim sejmie za ży-
cia Kazimierza (we Wiślicy roku
1347 odbytym

§. 23. mego przekładu:

wydaniu, brzmi w tych słowach w

zrzadła w nieprzechowywanej chwi-
ku uwidowanemu od kazimierza żydowskiemu
z wielką kraju szkodą.

Drugi ten zwrot do żywego obra-
ził go i z
, zdał swą obronę na sejm,
który w ostatnim statucie od wiel-
kiego króla we wiślicy r. 1347 we-
zwanym w tej żydach odezwał się
chcąc wraz dawniej
się że bynajmniej nie pocz-
wa do winy, pomimo w czwartym
i ostatnim statucie swym we wiśli-
cy r. 1347 wydanym, zakazał, ubezpieczając
żydowskie wierzytelności piśmem, a
prawa dotychczasowe o czem tak się do jego
prośba żniżyć w
23. pomienionego statutu wyraził:

Gdy w lichwie przepaści jest
nienasycona żądza i niektórzy
w wyciąganiu pieniędzy koń-
ca nie widząc, dalszych z
uciążeniem szkód wyciągają,

pieniądze, gromady w ręku
nie mają, tego dla uda-
nia naszych Rycerzów moc,
aby Żydowie wiary naszej
nieprzyjaciele, chrześcianom
pieniędzy swych pożyczając,
nie więcej za każdy tydzień
wziąć mieli, niźli szeląg je-
den z kwarty. To jest pod gro-
szem z dręczowaniem. A gdy-
by Żydowie, już przez nowe

zdrady w lichwę od lichwy na
zastawę pożyczają pieniędzy,
ścierpią przez dwie lecie swe-
go dłużnika a lichwę przy-
go dłużnika u lichwę przy-
vadaj i u iedny dług dosy-
du nie przywajoi, kedy żym-
do nezyskiem lichwę przy-
vadaj dalej po dwu latu swa-
cio majęc, a tylko na ścisnie
a na lichwie w przerzeczo-
ny czas już pomniżanej, ma-
ją dusyć mieć. Ani przez
len to list zastawny sku-
dnie upominać, ani zastaw-
ca stać powinien kądź, ani
jim dzierżeć swej zastawy
aka sluba.

~~Gudrem uważ jeszcze że prawdawca~~
~~ześlałki i ciężkie przestarzenie o~~
~~żydach wydajot nie wyczerpuje~~
~~jako nalewnodawca, lecz jako cyda-~~
~~ciel tego ze rycerstwu, co naród~~
~~przestał wiele od nich. Przeciwnie Witold~~
~~przestania~~ ~~[illegible]~~
~~gdzyrze, że; na dowód tego co~~
~~wienie to przysięga na dowód tego~~
~~zkądinąd przyjęd iż także ~~
~~ne [illegible] jego posłuszanie w~~
~~ceniowi przestanowili, — tuż samo [illegible]~~
~~notę sama, [illegible] [illegible] każe być~~
~~[illegible] tej jego woli nieje-~~
~~głównym [illegible] Bojarom przy-~~
~~nudzie, rycerzom i [illegible]~~

W takim stanie było żydowskie, że się tak wyrażę, prawodawstwo w Polsce, gdy Władysław Jagiełło wstąpił w niej panowanie, zdawszy rządy na Litwie Witołdowi. Mąż ten, równie sławny z oręża jak zdatności kierowania krajem, dostrzegłszy że w znacznej liczbie rozmnożone w ... prowincji zarządowi jego powierzonej żydostwo potrzebuje reformy ... głównym jego ... narodem Duchowieństwem i ludem, zwrócił uwagę na prawodawstwo żydowsko-polskie, równie przed-kazimierowskie jak kazimierowskie, i takowe z niektórymi przemianami na ... Litwę przeniesione ... pobudził nacisk. Co zanim opowiem, zwrócim uwagę na stan ... Żydów na Rusi i na Litwie ...

Żydzi.

Litwy prawodawstwo

ciemnych stałości tych jest to znacze-
nie: z jednej lichwy wierzyciel wie-
rzyciel stwarza drugą, ~~…~~ pro-
~~cent~~ od ~~procentu~~, która staje się
przezeń so nowym jakoby kapita-
łem, przez zakład (zastaw
zwanym mylnie) ubezpieczonym — [piśmiennie.
Lichwą taką, czyli procent od pro-
centu, wolno pobierać przez dwa
lata tylko. Po upływie ich
pisma zastaw ubezpieczające,
listem zastawnym zwane, tracą
swą moc. Wierzyciel nie może
przeto upominać się o kapitał,
gdyż dwuletnim procentem wy-
brał go już. A zastawca czyli dłu-
żnik zapisywany ~~…~~ się [niewierzenie się z pożyczki
~~…~~ nie jest wtedy obowiązany sta-
wić się w sądzie.

Pozłaszcza do króla ~~[illegible]~~ nader czułego na wyrzuty, czynione sobie o miłość ku Esterze. Wiedział że Żydzi byli mu nader przychylni i nie tait się z tem względem nich okazując (a). Wiedział naradem ... że duchowieństwo, nie tak nawet jak i duchowieństwo polskie nienawidziło Izraelitów. Chciał więc ich naprawić błąd swój, ~~[illegible]~~ nieprzyjaciołami wiary chrześcijańskiej ~~[illegible]~~ Posłuchajmy jak o tem mówi w k. 26. pierwszego statutu wiślickiego według którego wydawa ~~[illegible]~~ przekładu polskiego, od Świętosława z Wojciechowa dokonanego, brzmią w tej osnowie.

(a) We wstępie do statutu żydowskiego przez siebie r. 1334 potwierdzonego mówi: fideles Judaei camerarum nostrarum.

których wyrzekaj przeciwdziałaniami i gubiąc zasłoniwami

[przez sprzyjanie Żydom, a nienawiść Duchowieństwa ku ~~[illegible]~~ które z powodu tego czyniło mu wyrzuty, przeciw Żydom za

L z roku 1347. pochodzącego

Z wstąpieniem na tron Władysława Jagiełły, sprawa a lichwę przerzuca z Polski na Ruś, a ślad na Litwę … żydowskiego …

Z woli Jagiełły objął w niej rzą-dy Witold brat jego stryjeczny. Zastał on tu zamieszkałych Żydów, którzy się już statutem Bolesława Księcia kaliskiego, a dodatkami Kazimierza Wielk. powszechnie urządzili. Znajdziemy się tu więcej … i jak zapatrywali się z czasem na którego szczegóły niektóre zasad Witold potrzebą … pobudzić nacisk konieczności?

Stawało że potrzebuję objaśnienia się w jednem [illegible]. idzie bowiem o to, czem rzeczywiście musiał być wypuszczany naród w swym przeciwko Żydom obsławianym gniewie, czem duchowieństwo, które mimo zakazu Papieża nie mogło Żydów by chrzest przyjmowali śmierci, zarzuca samo z niemi, jak mówiono, na ogień; czem na koniec sami Żydzi, którzy dla [illegible] nowo zagęszczenia uwalniają [illegible] Królowi wypadku.

Skarb był narad do zaciągania długu u Żydów, ale brać się lękano do wyrzeczenia z zaciągniętego. Uciążliwym zdał się procent pruszawy, więc monarcha procent zwolił rycerstwu wraz z [illegible] zniżyć go do pół grosza [illegible] procent od procentu tylko dalej dwóch opłacać.

~~kazimierowskie jak przedkazimierowskie, i położyć nacisk na niektóre szczegóły w niem zawarte. Przed rozważeniem ich należy powiedzieć, zkąd się wzięli Żydzi na Rusi i Litwie.~~

Nadmienialiśmy wyżej o tem, ~~zkąd~~ że na Krym dostali się Żydzi za ~~[illegible]~~ ~~Żydzi [illegible]~~ ~~[illegible]~~

sprawą Persów, którzy zwycię-żywszy Assyryjczyków, pozwolili ujarzmionym od nich Izraelitom ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~Żydzi~~ wrócić do Jeruzalemy. Nad-mienialiśmy i o tem, że ~~[illegible]~~ rozproszeni przez Rzy-mian osiadające ~~Żydzi~~ we wschodniej i zachod-niej Europie, podzielili się na dwie sekty: Karaitów i Talmudzistów ~~sekty~~. ~~[illegible]~~ Zkądże one powstały, i czem się między sobą różniły?

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

§ Osobno §

nie ubagodził i nie

Wszystko to jednakże powszech-
nie uwierzono wreszcie, że Kruś
przez Żydów gubi kraj a na-
radzawi mydli oczy, przyznając, że Żydzi są
niespojonymi jak nie-
wy Chrześcijanie tak i wy-
znającego ich narodu,
który gubią przez lichwę.
Nie udawał udawał przed
Żydami, że nie on
że nie on ale naród nie-
nawidzący ich ustawy na nich wy-
daje prawa. Tak w statucie
z r. 1447 wyraźnie rzekł:
że wychowaniu przy-
czem szczególnemu do przy przesz-
kód Żyda.

w Polsce, gdy Władysław Ja-
giełło objął w niej panowanie, Zwa-
na Litwie na Witolda
pod ściśnięciem pa-
nowaniem statuta Księcia Kaliskie-
go nowy przybrał pozór zwierzchnictwo jak się Dostał na Ruś i Litwę. pod Kazim. Wielk. nieskończony

Skoro Witold dostrzegł że Żydowskie
w państwach zamierzało zawrzeć jego pobie-
rzanych potrzebuje reformy, zwró-
cił naprzód na jego prawodawstwo, ...

szczegółowo zawiadomienia [illegible] się wyrzekli, a [illegible] jakich się [illegible] porównaniami z [illegible] z polskiemi.

uprowadzeniu do niewoli babilońskiej przez Assyryjczyków Żydowie podzielili się w zdaniu o powrocie do ojczyzny, gdy im ułatwienie ich kiedyś dozwolili wrócić znowu do niej. I składa się że Persowie, zwycięzcy Assyryjczyków, przyzwalający na to, a żeby powrócili do Jeruzalimy, podzielili się z upływem wielu wieków, na tak zwanych Karaitów i Talmudzistów. Uważając za rzecz trudną dziś bardzo, która z tych najwięcej jest dawniejsza, rzucę okiem na czas, w którym jedna i druga rozwinąć się mogła w tem znaczeniu jakie do dziś niej spotykamy.

księgi starego zakonu, które składają tak nazywane pismo święte, zwali uczeni żydowscy Rabinami zwa-ni, ustawy pismem świętem tem nie objęte, i ustawy te Talmudem (nauką) nazwali. Jeden z uczonych Izraelitów Warszawskich, nie wiem czy trafnie, i pono-

Talmud z pandektami, instytucyami i nowelami i z tak zwanemi reskrypta prudentum i prawa zwyczajnego (1)

Zarzucają talmudowi zgubne nauki przeciw chrześcijaństwu; lecz chciały i tak być, mniemam, że

nie można czynić Żydom z tego powodu zarzutu; bo nawet którzy w krajach od Chrześcijan rządzonych dużo dalszego co prześladowania ... prawa ustawić

sobie nauką bez szczerych najczystszą zgoła na celu zasad ludzkości; ocalenie i utrzymanie życia plemienia swego i popychanego do zupełnej zagłady.

Żad chrześcijańskich swych wrogów

Nazwa Karaitów, Karaimami dziś zwanych, jest wątpliwą co do swego pochodzenia i znaczenia. Ci co im nadać tę nazwę, lub sami nadali już sobie i tu jest wątpliwość. Co do mnie mniemam, że nazwa ludu tego od wyrazu kara wychodzić, a także samo co wygnany, czyli, jak się nasz Stryjkowski wyraził, z dworu i wdzięków, etc.

(1) Izaak Kraushaar w Bibl. Warsz. r. 1866 t. IV 39.

510

Lepsza część niż Talmudzistów, sekta Karaitów. Nie kierowali się ani talmudem, lecz trzymali się samego Pisma świętego, a szczególnie w księgach Mojżesza. Czemu nadana im ta nazwa, i czy sami nadali sobie, albo nadały im ją ludy, między którymi osiedli, jest rzeczą wątpliwą. Mniemam że od wyrazu kara, na wschodzie używanego, a tak samo co oczerni, czyli, jak się nasz Szymkowski wyraził, od czarny i wdowi czarniawych, Karai sami zostali nazwani (1).

~~[illegible]~~

~~Z Babilonu rozchodzili się. Na wschodzie posuwali się ku Zachodowi, i głównie w Krymie obrali sobie siedlisko, gdzie aż do wieku naszego jedynych Izraelitów nie Karaitów miało być wcale. Z Krymu przenosili się do Kijowa, a zkąd posuwali się na Litwę.~~

~~[illegible]~~

~~księgo Książęca czyli do Rossyi, żywota zdał ... kilka rzeczy ... a tej ... przyniesię.~~

(1) Dopełnienie tłumaczenia prawa Żydów, artykuł pierwszy str. 155.

~~(1) Czackiego Dzieło ... 27 ... w przypis.~~

Po śmierci Włodzimierza króla / r. 1125) wstąpił na tron ruski syn jego Świętopełk. Ten, będąc zamiłowany w skąpstwie, brał Żydów karaitów przybywających pod swoją szczególną opiekę. Chociaż przybysze ci, jako nie mający żadnego udziału w ukrzyżowaniu Chrystusa, nie wzbudzali odrazy ku sobie w chrześcianach, gdy jednakże, z przyczyny iż zajmowali się wyłącznie kupiectwem, stanęli ruskim przemysłowcom w poprzek, przeto doznawali prześladowania. Kiedy w r. 1124 zgorzała sama ulica żydowska zwana i kiedy około roku 1158 gorliwy wiary chrześciańskiej Książę Andrzej, brał się do nich i przyjmować chrzest gwałtem nakazywał im. Wydalili się więc z Kijowa, lecz około r. 1233 kupczyli znowu sami ludzie we Włodzimierzu za panowania Tatarów na Rusi i t. d., już nie tylko sprzedażą towarów i pieniędzmi obracali, lecz i dzierżawą większej dani zajmowali się (2) powszechnie.

Zmuszeni do wychodźstwa z Kijowa przez Włodzimierza Wsiewołodowicza Monomacha r. 1113 nie rozeszli się z wyjściem, aż Jerzego w ów czas

(1) Karamzin II. pr. 15. 87. 98. III. 20. 124. IV. 93. 20. 246 przyp.

Nowszy eryz, mnie mam, nie rozporządza praca p. Judy Czernego, który z poręki Towarzystwa archeologicznego kaukazkiego przedsięwziąwszy przez lat kilka w celach naukowych po Kaukazie i kraju zakaukazkim i podaje do druku Dzieło kilka tomowe, wynik badań w pomienionej podróży poczynionych przedmiot mające. Treścią [illegible] są poszukiwania naukowe o śladach Żydach, których [illegible], wyprowadzeni z Samaryi i Zagadzeni przez Salmanazara króla assyryjskiego w kraju zakaukazkim na 720 lat przed narodzeniem chr. [illegible] Zebrał szczegóły o Żydach w Persyi i Bucharyi osiadłych, oraz o Nestoryanach assyryjskich, od dziś zaginionych pokoleń [illegible] (1).

W całej ludności Żydów wzmiankowanych krążące się porządek karaitów, którzy rozchodząc się po Wschodzie posuwali się ku Zachodowi. Obrali sobie ani w Turcyi. główne siedlisko i gdzie aż do XIII wieku innych Izraelitów nie miało być wcale (2). Z Krymu

29. 6.

(1) Kuryer Lubelski z r. 1877. nr. 145 str. 1. kolumna 3.

(2) Czacki Dzieło str. 274. w przyp.

wzmiankowanych badań

Szczątki według zdania owego podróżnika

Dziś [illegible] ślady zaginionych dziesięciu żydowskich pokoleń. Podróżnik tenże zebrał

zwrenugili się do Kijowa, a zląd
szli dalej:
~~poszli~~ na Litwę.

Najdawniejsze podanie o pobycie Żydów w krajach litewskich naznaczone jest rokiem 1171. W których czasie mieli przebywać w samecznem miasteczku Ejszyszki a dziewięć mil od Wilna położonem, dotąd głównem z jarmarków na bydło i konie. Dowodem tego świadectwa widzimy, że w tem miasteczku jeszcze w końcu zeszłego wieku (r. 1798) grobowy kamień (1). Że po innych [illegible] litewskich, Grodnie, Brześciu i Drohiczynie, Ludziszkach, Lwowie, Łucku i t.d. a nie tylko Karaici Saracenami zwani, lecz i Talmudziści czyli właściwi Żydzi, świadczą Dyplomata (2). Dla jednych i drugich wydał Witold przywilej, na podstawie owego [illegible] Bolesława księcia kaliskiego nadanego i potwierdzonego przez Kazimierza [illegible] potwierdził ten Zygmunt Stary rozciągnął r. 1507. 1514 na całą Litwę (3).

Ład wschodu (przy Żydzie...)

(1) Jaroszewicza Obraz I. 217. przypis 42.

(2) R. 1356. w Akta... III. w. 5. dzis mowa o Żydach i Żydach, w przypisku objaśnionych [illegible]

(3) W skróceniu podane go w języku ruskim, a najpełniej [illegible] po łacinie i po polsku jest w zbiorze praw litewskich przez Tyszkiewicza w Poznaniu r. 1841. wydanych, i w dziele I. Skarbca Danilowicza r. 1860. w. 558. O Saracenach jest wzmianka w Zbiór. praw II. k. 225.

Dziejstwo chcąc ich od oddania od prześladowania przypuszczalnie, umawia pospólstwo cichcie, wiążąc zawiązkę ludu na owe iżraelskie prze-myśl.

Orzyłem tylko dla Żydów, sobie chcąc gorące słowa wychodzące z ust, zgodne się ciemni, przekupując wszystkich dla Kazimierza króla przychodzić w grzeczności wielkiem z urzędu. (w §. 23) mówiąc. Niczego wyrzec na te łaciny na jedne w innego przewiedzione twarz w tej cenie:

Gdyż w ścisłej przepaści
jest umarzycena żądza,
niemiłej w wyciąganiu
pieniędzy, końca nie kła-
dąc łakomie z uciążeniem
ludu wyciągając pieniądze,
ukazując w czasie nie ma-
jąc z tego dla ustawicz
naszych Rycerzów mocy, aby
Żydowie wiary naszej nie-
przyjaciele, chrześcijanom pie-
niędzy swych pożyczając,
nie więcej za każdy tydzień
wziąć mieli, niżli groszy je-
den kwartę, co jest pod gro-
szem z obciążeniem. Aby
by Żydowie już przez nowe

osiedli się Żydzi po miastach litewskich, żmudzkich i ruskich tych, w których dotąd [+] nie bywali, a mianowicie w Brześciu, Grodnie, Łucku, Włodzimierzu i Lwowie. Świadectwa [illegible] dwojakich Izraelitach (1), tak zwanych Żydach (Judaei) i o Karaitach (Saraceni). Dokumentowe świadectwo daje przywilej Żydom po całej Litwie zamieszkałym, dany w Łucku r. 1388, udzielony im przez Witolda, napisany po rusku, z którego przetłumaczony na łacinę, [+] [illegible]

Przywileje te w dwóch egzemplarzach [+] wyjęte wydrukował Tytus hr. Działyński w Zbiorze praw litewskich w Poznaniu r. 1841 od siebie wydanym (str. 102–12). [illegible] nie wiadomo przez kogo dokonany. Wydali go Michał Baliński i Ignacy Daniłowicz w Skarbcu (nr. 558).

Rozpisałem się o prawodawstwie [illegible] ruska-litewsko-żydowskiem [illegible], z przyczyny tej, że one szermici

[+] albo mało albo wcale

po dyplomatach pomieszczane. Jeden z nich z roku 1356 pochodzący, wspomina o

(1) W Akt. [illegible] III. nr. 5. Przez skrócenie [illegible] Akta grodzkie i ziemskie we Lwowie od r. [illegible] wydawane.

Zygmunt I. także król polski i wielki książę litewski potwierdził w Mielniku r. 1507 i we Wilnie r. 1514 rozciągnąwszy go na całą Litwę.

[+] Uzupełnił go Aleksander Jagiellończyk, król polski i wielki książę litewski, a oba tak Witolda jak Aleksandra przywileje

[+] swego i ruska-polskiego po rusku i po łacinie pisanych

Jest i polski przekład owe

w zasadzie dzisiaj sama ta (będąca) Żydom polskim nadany statut ma jednakże ~~[illegible]~~ niektóre od ówczesnego odmiany.

Pierwsza jest, że gdy Bolesławow-ski i obu Kazimierzów statut o-gólny tylko mieszczanom ~~Żydom~~, to wydany od Witolda przywilej mówi o Ży-(według polskiego przykładu (§. 20)) dach niemieckim stanowiąc: że Chrześcijanin gwałcący lub bijący Żydówkę ma być karany według praw niemieckich.

Witold i po nim wielko-książęcą władzę na Litwie sprawujący Zygmunt, ludzież król Kazimierz Jagiellon-czyk, nie wymagali od Żydów wo-jenki, przypuszczając na tem, że wszelkie inne ciężary ponosili. ~~[illegible]~~ Aleksander ~~[illegible]~~ syn tegoż ~~[illegible]~~ Kazimierza nałożył na nich da-ninę stawiącą konnicy. Lecz Zyg-munt król przywilejem r. 1514 we Wilnie nadanym im, uwolnił ich od tego ciężaru.

Najważniejszy przywilej dał im Witold, z przyczyny następują-cej.

Boleli nad tem polscy Żydzi, że sta-tut ~~[illegible]~~ nadany im od Książąt Ka-liskiego a dopełniony przez królów polskich, nie zabezpieczał ich wie-rzytelności od zguby, gdy wierzytelności ich ~~[illegible]~~ ubezpieczonemi być mogły

na całą Litwę, ale nie w postaci jakiej niegdyś w Polsce, lecz w tej jakiej na Rusi, za sprawą Witolda, który poprawił co w niej niegdyś było wadliwym.

zakładem jedynie, a zakład mógł być [illegible]. Ponieważ w takim przypadku przepadała Żydom suma pożyczana, [illegible] czyli li[illegible], zabezpieczać się nie mógł [illegible] przy szczuplejszych pożyczkach, zwłaszcza jeżeli dłużnika nie było w czem innem prócz zakładu zawrzeć, przeto ci pożyczający nie inaczej jak na umówiony procent (1), zgoła się tymczasowym procentem, od mogącej [illegible] dziać im szkody, zabezpieczali. [illegible] Witold [illegible] pozwalając się umawiany od procent może w wyrządzonym od niego [illegible] zachwiać kredyt, zapu-

(1) Miano im nawet prawem to zapewnić, mówi Ostrowski w Dam. 34. Judaei habeant jus in quum ut usuras accipiant, res alienas detineant, eti possideant, nec reddiderent teneantur, nisi de sua quam summa [illegible] velint

ciągł temu w r. 1388 przywiley ob-
wydający, na co iuż Jeszcze w r.
1499 (wtedy Kanclerzem zwał się nagi-
gał Ostrorog) nie zdołały Polska-
Wyrzekł więc się na listy (które, [władzca Litwy:
Jak wyżej wskazany drugiej części
wekslów miejsce zastępowały) i ta-
kie są one pociągały za sobą skutki]
dawać przyczynę wolną, i dobra obdłużone, za świadectwem
~~odciągnione~~ ~~z~~ pismem ~~d~~ ubezpie-
cz~~ony~~ające przyczynę dłużnikowi ade-
kwatne a wierzycielowi przysądzo-
ne [illegible] ~~[illegible]~~. Stoi to nie tylko w
ruskim oryginale, lecz i w przekła-
dach łacińskim i polskim.

Gmina żydowska ostatecznie urządzona, wzbudziła niechęć ku sobie w duchowieństwie i mieszczanach.

Polska wyszedłszy przez Litwę w stosunki nowe z Żydami, doświadczyła wnet, że stosunki te nie tylko na kupiectwo lecz i na całą ludność wpływ znaczny mogą mieć wtedy zwłaszcza, jeżeli takowe ku osięgnieniu powszechnego dobra kierowane nie będą. Przekonała się zaś w ten czas, że z Żydami nie można obejść się jak z jakiem zbiorowiskiem ludu, jak z Cyganami (1), nie mającymi jak pojęcia o zasadach cywilizującej europejskiej na chrześcijaństwie opartej, lecz uznać w nich należy ludzi, którzy mają własną a zakon cywilizacyą i rząd swój Papież.

która się chce (1) chrześcijańskiej w zasadach różni, jednakże słowem

uznano przeto, że ludem dalszy cywilizacyą mającym

na ten niby sposób jak rządzeni są i sądzeni Cyganie;

ani Wójt, ani Wojewoda, nie rządzi i nie powinien wyłącznie rządzić i sądzić lecz że plemię żywioł (?) powinna mieć własny rząd i sądy, w szczegółach rozwinięte rozmiarach nie jest w nadanym im Bolesławowskim statucie.

Obecnych do powodów gmina żydowska na mocy statutu z r. 1264 we wszelkich

(1) Hist. prawod. IV. s. 226.

polsce najwięcej ... aż do Małopolski, miała ... przydzielone dla siebie nadane prawa,

... w Polsce i na Szlązku osiedlana, używała jeszcze przed Bolesławowskim statutem wolności zamieszkiwania w miasteczkach małopolskich (1), a po nadaniu go od króla Kazimierza, może osiedlać się w miastach i stolicach Małopolski, w Sandomierzu i Krakowie i we Lwowie, i urządzać się dowolnie.

Gminy swe powszechnie żydowskiemi (communitas Judaeorum) i kahałem zwane, i sprawowali po dawnemu urzędnicy i starsi już Starszyznami (Judaeorum seniores) już Starszemi zwani. W ich składzie celował Sędzia (2), którym mógł teraz być, jak się zdaje, i chrześcijanin (3), jeżeli go na ten urząd wybierała gmina. Judaeorum ... składali pomocy Urzędnika i Pisarza ... gminy.

(1) Jak w Kuprzywnicy r. 1262. Patrz Kod. Małop. nr. 60. wydany w Krak. r. 1876.

(2) R. 1418. 1477. nr. 1571. 4192 (przez słowo ze zrozumieniem tekstu z księgi ... z jego stanowiska prawa polsk. ... wojewod.) Judex Judaeorum

(3) R. 1412. Cod. Univers. I. nr. 53. Georgius Nadarnis Regis Poloniae noster Judex Judaeorum

~~[illegible]~~ właściciela domów etc.

Zkąd widzim, że wewnętrzne urządzenie żydowskiej gminy ~~[illegible]~~ naśladowało układ sądownictwa polskiego, a zewnętrzne stosowało się do administracyjnego podziału w kraju. Przekonywa się to wyjątkiem który dla ~~[illegible]~~ wielkopolskich Żydów układał Górka, wojewoda poznański, o którym szczegółowo będzie. Widoczniejszy zaś jest w projektach, które celem naszym urządzenia Żydów układano ~~[illegible]~~ w XVIII wieku, co ~~[illegible]~~ przy końcu rozprawy tej wydaży się z wszelką dokładnością.

Volumina legum nic o Żydach w całem wszystkiem nie natrącedem i ani ustawieniem nie mówią o archiwach kahałów, o których przywodzony wyżej ustęp Górki wspomina wyraźnie.

I archiwa te, jak się domyślam, układane bywały na sposób, jaki się wyrażamy w zapiskach [~~[illegible]~~ samo prawa ale i dzieje narodu, zewnętrzne i wewnętrzne, (mając owe zapiski na celu. ~~[illegible]~~

Oznaczy Kodeks Dyplom. uniwersytetu krakowskiego w 2 tomach wydany)

(1) R. 1484. nr. 223. w Cod. univ. II. [Johannes Chamyecz de Dobrowicze Judex, et Johannes Nalevius et Subjudex, non non Amores Judaei pro tunc existentes.

[Helcel w drugim tomach starodawnych praw polskiego Pomnikach. Nie

~~w tomie drugim starodawnych pomników praw polskiego Helcla znajdujące się~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~, a wielką dla żydowskich i polskich dziejów szkodę. Z nich, jak mniemam, dałaby się [zupełnie] odgadnąć ~~[illegible]~~ układ zagadnienia pastora [Żyda] Kraiń[skiem] polskim nazywanego, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ u [czem] ~~[illegible]~~ się w czwartym do [tej] ~~[illegible]~~ najprawej dodatku najwięcej grzeszył dowodem ~~[illegible]~~ [jak] ~~[illegible]~~ otwarcie Judy z własnego natchnienia nakazywały wywodzić do akcji najnowsze zdarzenia ~~[illegible]~~ chodzące w kraj cały(1).

~~[illegible]~~ Wszystkiego tego, [polskie i żydowskie ~~[illegible]~~ [tak pewna]] ~~[illegible]~~ dziejom Żydów polskich otwarcie stanowiło chrześcijańskiego gniazda, zwraca nacisk na żydowskim. Miasta [Europy zachodniej, wywierając] ta ~~[illegible]~~ i na Polskę. ~~[illegible]~~

~~[illegible lines struck out]~~

[nie tylko Żydów, lecz i polskie] [czyli gminnych urzędów, sądów i archiwów, ~~[illegible]~~ pozazdrościły]

~~[illegible]~~ [Pomimo] stanu żydowskiego zbytnie otwartego stanach dziejowych Izraela do duchowieństwa katolickiego.

(1) Patrz najpierwszą moją w Hel. ela str. 6. 91. 107.

przeto Mikołaj Trąba Arcybiskup gnieźnieński wyjednał(wszy) u Papieża bullę r. 1422. zezwalającą na zebranie w jedną całość ustaw dla kościoła polskiego synodalnych wydanych, umieściw w niej ich ustawę z roku 1420 pochodzącą, zawartą(1) i wydaną od siebie o Żydach. W niej wyraził(wszy): jak Chrześcijanom pod uwagą zakazu mają się w obcowaniu z Żydami p[...]

Zachować [...]

, przeważnie nie jedna ca wyłącznie zasady, lub przeinaczył zupełnie.

Przepisał Arcybiskup mówiąc, że poczytuje się Chrześcijanom za grzech:

(1) D. 1412. 1434. nr. 53. 92. 94. Cod. Univ. I.

(2) Patrz Szarad. prawa polsk. pomnik. od A. Z. Helcla wydanych II. 230–40.

jadać, spijać z Żydami, brać udział w ich zabawach, gdy tańce na swych weselach, tak na wypraw.... nowiu księżyca (neomenia) ... kupować od nich mięsiwa, które mogą być zatrute; zbliżać się do tych (participium substantiva) którzy wśród ... niepomiernej ... a nawet jakie ... każdy mieć z takiemi stosunki, monarchowie nie ... mają pożyczać chrześcianom ... takie z Żydami postępowanie. Przepisuje dalej:

Żeby tem łatwiej można było Żydów i Żydówki w dyecezyi gnieźnieńskiej zawsze z daleka odróżnić od chrześcian, mają ci i te, wychodząc na widok publiczny, mieć przyszyte na ... sukni takowe ... nosić ... tego w miejscu ... z odznaczeniem ... pod karą ... wszelkich stosunków, tak pod takąż karą jakąż miejscowa władza duchowna wyznaczy.

Przepisała ... ż ... ponieważ ducha.

wykrojone z czerwonego sukna kółeczko, i z lewej strony

zakazu miewania z Żydami

ustawa: ...

~~[illegible]~~ zamu,

dzin, ci co obwiniana się nie tylko w Polsce, lecz w całej niemal Europie (1), ale po śmiertem rzeczy zaczerniano dawniej bezdrowianie.

To też znalezała raz na zawsze [illegible] ~~[illegible]~~ od tylu wieków (od dzierżyńskiego w a więc z do piętnastego) ~~[illegible]~~ przez sześć wieków w Polsce, a na Rusi dawniej jeszcze zawiedziona, więc ani mowy o tem być nie mogło, ażeby im wyprowadzić dalszej siedziby w polskich i ruskich litewskich państwach. Nad tem więc ~~[illegible]~~ ażeby przestawały się czem ~~[illegible]~~, nie stawać się jakimi być gmawiny dalej poczynać z Żydami zastanawiając się duchowieństwa i mająca władze w najbliższych chwili, dwie władze w najbliższych stosunkach z niemi zasiadające ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ wszakże dwie ~~[illegible]~~ z ~~[illegible]~~ przestrzegania dra- dalszego

gi. Mikołaj Trąba, Arcybiskup gnieźnieński ~~[illegible]~~ w całej ~~[illegible]~~ roku 1420 ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Chrześcijan z Żydami ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Początkowo ~~[illegible]~~ Chrza- ~~[illegible]~~

chody parafialne gdzie przeszczenia z dawnych przez Żydy, zamieszkałych, albo w żadnych ~~[illegible]~~ dla uważnia nie wiem, należy

(1) Czackiego Dzieł T. 115 w przyp.

~~Wymaczać gdy guleli Żydów z Chrześcijanami gdy~~

przeto stały zład wynikające ubliczyć, i te,

nadesłane z Rzymu uchwały synodów gnieźnieńskiej i podwładnych jej biskupstw, archidiecezji lwowskiej, wrocławskiej, krakowskiej i t. d. obowiązywać mające, w których orzeczone stosunki

.. - 6.

Dz. parafialne

... Proboszczowi, ... Dla tego, że czy ... w mieście ... na ... dom przychodzące Żydzi, ... przyjmujący ... za pośrednictwem Biskupa Dyecezalnego sprawdzony, ... Przepisuje się w reszcie: że Żydzi nie mają uczęszczać do gospodarowni (1) i łaźni razem z Chrześcianami, ani trzymać sług chrześciańskich ... osobliwie [illegible] mamek, a jeżeli trzymają je, żadnego Żyda nie może nocować razem z nim w jednym domu, że nie ma być wolno powierzać Żydom jednego urzędu, a osobliwie celnego; że Obcujący cieleśnie Żyd z Chrześcianką, lub Chrześcianin z Żydówką, opłacać się ma karą dziesięciu grzywien, i oddzielić żyjące w związku publicznym, a niewiasta skazana opuścić na zawsze takiego miejsce, gdzie dopuściła się przestępstwa.

Wszystkie przepisy te służą się wzorem dla ustaw synodalnych i postanowień świeckich, które w następnych wiekach napotykamy.

(1) Ne frequentent stubas Christianorum: według Dziekana: stubas vel stuppas vocant Germani tabernas seu loca ubi pedationibus vacant, quod in vulgari [illegible] aestuaria.

(2) Hefele [illegible] 250.

Ponieważ lud polski nie bardzo
dawno sam się chrześciaństwem (?),
więc ażeby [uleczyć?] Żydami,
zarażonych błędami, rozkazano,
mieszkania chrześciańskie stawiać opo-
dal od żydowskich, lub jedne od dru-
gich murem albo rowem oddzielić.
Rozkazano też tak Biskupowi
Dyecezyi w której mieszkania
jak również
mu pana
gdy wdzięczniej chrze-
ścianina bądź Żyda, wystąpić na to,
by właściciele położonych mieszkań
pozbyli się przez sprzedaż
lub zamianę, oceniono poprzednio według sza-
cunku od mężów zacnych, poszano-
wanego. Dopóki to nie nastąpi,
mają Żydzi, przed których domami
ponieśją sakrament odnoszą,
małych na znak po dzwonieniu dzwon-
ka, wnijść w domu wszelkie okna
i drzwi za sobą zamknąć. Po
dokonaniu oddzielenia wszystkich domów
mogli Żydzi w takowem mieście
lub wsi wystawić sobie jedną
tylko, bożnicę.

w tejże dyecezyi zamieszkały z samowolnemi

żydowskie sąsiadujące z chrześciańskiemi,
którego władzy tego rodzaju mieszka-
nia podlegają, bądź one

z samowolnej okolicy

z gubą sąsiadujących z Żydami

Gdy nie jeden z nich przepis wszedł do ustawy Arcybiskupa, bez względu, czy się da zastosować do Polski lub nie da, przeto bacząc na to Władysław Jagiełło, wszedł w tej arcybiskupiej ustawie. A naprzód ulubieńca gubił żydka, nazwiskiem Wołczek, celnika lwowskiego zrobił Sutkowem we wsi do dóbr swoich należącej, którą z polskiego na niemieckie przeniósł. Ustawę obdarzył żydka tegoż przywilejem, z warunkiem osiedlenia go i dzierżenia aż do śmierci. Wszystko to, jak widać, dla tego czynił, ażeby cały żydek, mieszkając wpośród chrześcian, odwykł od żydostwa i wiary chrześcijańskiej przyjął (1).

z ustaw Europy zachodniej biorąc, wszczepiony do niej bez żadnego ... leżącym w tejże wsi

(1) R. 1423. 1425. 1427. w Akt. ... II. w. 42. 45. 46. Wołczek nadawczym z niego volum (1427) mowi: ea facilius eum ... errasse ... incolatum in media Christi fide tuum faciens

(2) R. 1457. w Tal. I. w. 156. Przez ... do kancelarii przez ...

Polityka nie przestawała się zgadzać Władysława Kazimierza Jagiellończyka, w tem atoli różna, że nim nie wydawał żadne ... wydanie ... przez ... całe wypuszczał w dzierżawę ... kierowali się szczerze tegoż; nawet odbierany za nieprzyjaciela żydów, król Aleksander, hołdował ... wszystko to atoli nie pomogło, która w ... gdy król nie ... ... Szczerze ... w tej ... ... stulecia ... aż do

Podobnej polityce hołdował się syn Jagiełły Kazimierz, różniąc się atoli od ojcowskiej w tem, że polityka jego miała nie prozelityczne, ale wyłącznie praktyczne cele. Bez względu na wszelkie uprzedzenia [illegible] Żydom (1). Takoż hołdowali się i jego synowie. Nawet oskarżony za nieprzyjaźń ku Żydom Aleksander Jagiellończyk hołdował polityce ojca swojego. Wszystkie atoli uległości do nich na nic się nie przydały żydowskiej sprawie. Wszędzie ona zbyt kierunek, z rodzimej winy.

Biegający więcej, zdobywaj, a przymusie do chrztu s. i utracie praw nabytych, zatrwożeni Żydzi, stworzyli się dalej, za- z wielkiej dla siebie szkody.

(1) R. 1457. w Cod. I. nr. 1016 (Przeglądnięcie to przywódzcy Kodeks. od. Rzyszcz. i Muczkowskiego we Warszawie wydany.)

~~Biegających wszystkie przymusił do ... [illegible]~~

Szangli ani [illegible] na tym stopniu
połowicznego [na]czenia, że tyle się
cierpliwie zachowali w ciągu [illegible]
z Duchowieństwem, czekając, aż
mądre Jagiełły plemię jeden prze-
pije po drugim z ... Mak-
... tyle [illegible] miarkowali swą chciwość, umawiając
[illegible] z myślami o zarabkowaniu;
tyle ględzieli ... aż przyjdzie
... czas, równie upra-
wnie gotowy po tych nie szkan-
ców Polski, co jak Mahome-
tanie, chociaż Chrystusa nie wyznawali
wiary, poczuwali się przecież do tego
że są Polakami, Rusinami, Litwą, że są
jednej ojczyzny synami, ~~[illegible]~~ wyrzekli się nad
wszelkie nadzieje, ... od
... [illegible]

(Ponieważ się ... nie zasługi ... azali Żydzi
wali do czasu i do
żadnego z tych warunków nie
poczuli ... przecież,

Mocno ich zdziwiło że Aleksan-
der Jagiellończyk wzywając ...,

ulegajmy władzy? czy podatki nie tylko od majątków ale i od osób (tak zwane podwodne) płacone (1) dla monarchów niby skarbnicy, oddawani zupełnie i osobno w posiadanie jakiejś rzeczy jakoś nieograniczone lub nawet powinni do wyzyskiwania na czas pewny (2)? Też [illegible] udali się Żydzi z prośbą do króla, aby i skarb nie tylko od poprzednich monarchów ale i od ojca swego (Kazimierza Jagiellończyka) podarowany, raczył także rozumieć do zbioru [illegible] chętnie. Widać co było z polecenia danego kanclerzowi, w którym wyrażono czyniąc zadosyć prośbie do siebie zaniesionej, ma na względzie nie tak Żydów, jak raczej

Z trwających statutów, mocą prawa uważającego [illegible] uczynił Monarcha a co prośbę, ale uczynił to

(1) Podatek zwany podwodne, odróżniony od wszelkich innych opłat już r. 1355. Cod. dipl. n. 120. Hist. prawa IV. 4. 360.

(2) R. 1424. Książę mazowiecki a Biskup Płocki w Kod. maz. nr. 220 mówi: [illegible] nostros ducales universas [illegible] Judeos [illegible] nostros [illegible] dedimus donavimus. R. 1508 Judeis (Jumislaw [illegible]) habendum et [illegible] dedimus. Cod. II. 2. nr. 612.

39 64.

żydom, stałe ich zawsze w tym [illegible] dla siebie szukać przeciwko nim obrony (1).

Okoliczności te wielce zmartwić musiały przeszłych [illegible] gdy król zamyślał o nawracaniu żydów na wiarę katolicką. Tem bardziej zdawała się zasługiwać wiara gdy chwalący kniaź zabraniali (wygadał się o tej sprawie Jakubs już na pewno skarżywanej (2)) Monarchę

pomocy przeciwko grożącemu niebezpieczeństwu, zwłaszcza tej władzy odmówienie płynęło jego, bo co dziś bogatszych byli pewni, że wreszcie znowu te czasy, w których wolno im żydom ubiegać się o zyski równo z Chrześcijanami, [illegible] jak bywał za Kazimirza Wielkiego Żydom

[jawnie

(1) Quod nos Alexander confirmando non confirmamus confirmatione speciali, sed ad cautelam defensionis contra Judaeos privilegiis regni istum indicem congestum adscribi mandavimus. tamże 309.

(2) Czacki o Żyd. III. str. 179-80.

[Porównywając treść wstępu z bieżącemi więcej, upewnili się o tem i czem [illegible] przyznaniu powszechnemu: że

tak się [illegible] tem [illegible] towarzy

31.6. 215

azeby się przez upełnomocnionych do tego mężów stanowczy na sejmie r. 1505 do badania zwołanym, dopuszczali

Cum Civitatum nuncii jussu nostro venerint, ... publicandas, ut commune edatur legi regno privilegium statutorum ejusdem regni legalium, r. 1505 Vol. I. 343. Przez do skreślenie volumina legum przywodzi

i nie wezwał ich dalej

Czyż, (rozumowali tak ... ni jednej z mieszczanami

Przywilejów na ... przez sejm i powoływania ich ... Nie mogli też pojąć, czy Król ten wzywając Chrześcian wezwał i Żydów do wzięcia udziału w dziele tak ważnem, jak jest prawodawstwo.

krola ... azeby i prawa ich do zamierzonego zbioru wcielił ... Ona też uczynił, ... z tego całe badanie dla ... wypełniającego ów ... statutów kanclerza, że czyniąc ... zwrócił ...

Zgroza podejrzanych zwierząt.

Przyjaźnie to wcześniej zdawało się mieć zgrozę w odwiecznem ustawaniu duchowieństwa katolickiego by przewodzić szczególnie z żydostwa na łono chrześcijaństwa. Dalej w uprzedzeniu przeciwko najuczeńszego wichrzeniu swojego przez wszystkiego który będąc naukę czytelnikiem działowy, pamiętając, gdy pod ów czas Monarchy uprzedzenie swoje przeciw w radach, dawanych żydom i Polakom [wcale nieprawdziwych] w rachunek ciemni żydostwa do których będzie. Na koniec lub wszystkiego, tego nie było. Jeżeli gadzi się podejrzywać a nie chcieć ku żydam, mówiąc samego tylko ukrzyżowania z których statutów w Kadu krwi, a raczej ich zdradzić jego sykowcowie, nawet ku tego według podobieństwa do prawdy luchwalić się najwyższych wiary wyżej opisanego wynosić w kancelarji królewskiej by odpowiedź żydom dana zredagowana tak a nie inaczej, w celu wydobycia od nich pieniędzy. Lecz ile się dało sądzić.

Po wejściu w życie ustawy Mikołaja Trzeby, i wyłuczywszy żydów, nie zachowywania jej od żydów nie zachodziły już między nimi a duchowieństwem ważniejsze zajęcia. Wykonywając oraz wykonywano władzę Ojca świętego, który kazał szanować rozkaz Majestatu, ołtarz zakonów, starego i nowego, Patryarchy, w tym wydany względzie. aczkolwiek.

1) Obacz książkę ks. ... 7.

zakazał tych co ... z żydami w tejże ... Polsce.

~~[illegible]~~ jak upewnia Tacyt (1), utrzymać Żydów w ścisłej od siebie zależności, a jak zakaz jego Chrześcijanie zrozumieli, azeby ich utrzymać Żydów

~~[illegible]~~

przy wierze w jedynego boga. W skutek rozkazu tego mieli posiadać ~~[illegible]~~ odrębne i wyłącznie im tylko strzeżone miejsce mieszkania. Za chronienie ~~[illegible]~~ wolności swego Papieży uważając się Papieże, nie dozwolili Izraelitom przechodzić na łono ~~[illegible]~~ chrześcijaństwa, chyba na ich własną do to i usilną prośbę. Ale ~~[illegible]~~ azeby tę wolę mieli i prośbę zanosili do Papieża, gorliwe katolickie duchowieństwo, iżeby nigdy za przepisem ~~[illegible]~~ nowego zakonu (2), iże należy wpływać na Żydów ~~[illegible]~~ w tym względzie.

~~gdy jednakże brali się najwięcej do gwałtu w liczbie mających dawać zachcenia kapłanów lecz [illegible] i do w przypadkach nadzwyczajnych. Dwa [illegible] wych przywiodę.~~

Mylili się wielce, którzy w liczbie zachcenia dawać mających kapłanów chciano pamięci i sławnego kronikarza naszego Jana

~~W roku 1407. Ksiądz Budek Kanonik wileński ogłosił na kazaniu w Krakowie mianowicie, że miejscowi Żydzi zabili się dopuścili, dziecko chrześcijańskie zamordowawszy, i wcale byleczenia z niego krwi potrzebowali do innych zabobonów~~

(1) w Dziele Histor. V. 4. mówi: Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit.

(2) Compelle intrare. Patrz Histor. prawod. IV. 277. w przyp.

Tak jak Dłuqasz, [?] nauczyciela synów Kazimierza Jagiellończyka, zmartwych wstał. Dlatego ten "wszystko złe jakie kiedy spotykało i spotyka Żydów przypisuje przez ich lichwie" oskarżeniu.

lichwa znikąd tylko z pługa.

(1) O radzie Długosza rozprawiałem się w rozprawie A. Z. Helcla pr. 133-4.

Tę łatwo znaleźć mogę spodziewać się tem bardziej...

klóre ... akademii ... upomniał

rabunów innych

ażeby naśladujące Hiszpanów, gdy ludności gorliwiej nawróconych do siebie i zdolności ich na powszechną ~~wyzyskiwali~~ wyzyskiwali tworzyć (1).

~~...za tem, ... ażeby się ... Dziejów ... gdy przymusu jakiś chrzcić mogli Żydów ... chrześcijańskie, i którego ... razem uważa, ... razem ... Dziejopisów ... i ... Dzieje ...~~

pobożne ... Jana Kapistrana, że odwiedziwszy Kraków r. 1454, lud miejscowy, przez tego roku pobudzony, uczynił się przeciw Żydom nawet ... w pewnych okolicznościach nawrócić, ... wielkie w katolickim poważaniu (nauczyciele katolickim poważaniu), ... jego ... dnia 23. Października i przez Długosz wywoływany ... swój żal, ... tego ... że ... Dziejów ...

Dobrowolnie. O przymusie nie myślał wcale. Żydzi chrzcili, ale ... wiedząc, że przy ... okoliczności, ... dalej się ... zwykle nie tylko Boga lecz i zwolennikom dla tej przyczyny ganił tego chrztu gorliwie, bez względu jakiej by byli duchowności w katolicyzmie, ... przy czem wszelako kierował się i kierować musiał pewnemi względami. ... sobie mogąc ...

Księdza Budka ... Kanonika, że publicznej wieści ... wiarę (2), ... się nawrócił w r. 1427.

[nie mogąc mówić, uczynić tego i gdy wzywamy

[Przekonywamy się z tego, że Długosz był

(1) O Lichwie mówi Długosz w księdze X., o Hiszpanach w I. str. 38.

(2) Levius quam magistra canonicorum repugnanem nefandum publicat, Długosz X. str. 127.

mordestwa jakoby wykonane na dzieciach chrześcijańskich, a wygłaszając tego fałsz co sprawił przez to, że pospólstwo rzuciło się na Żydów, rabowało ich i mordowało, zniewalając do przyjęcia chrztu ś. Toż samo za namową wspomnionego wyżej Jana Kapistrana nastąpiło r. 1454. Toż samo stało się r. 1494. ale bez przymusu do chrztu, jedynie skutek, że Żydzi wynieśli się z Krakowa na Kazimierz i zamieszkali go [illegible] zaludnili.

(a) Scriptores rer. polon. wydania Akademii Krak. Tom II. 260.

Powstania na Żydów były tym razem

Tylko dwa razy ile wiem spełniły się w skutku rzeczy powstania polskiego na Żydach, z powodu religii gwałty. Po krajach (Dziatyszki, [illegible] i [illegible]), w miarę jak trwało, z tolerancyi aż do wieku XVII. [illegible] (Dotąd w kościele po-bernardyńskim w mieście Łęczycy widzieć można dzieci zabite od Żydów zamęczone. Oglądałem je ale śladu się gdzie mordestwo to stać miało, a tem dowiedzieć się nie mogłem.

[illegible] to wzięła między

ciężkie, dla wyłączenia z niego krwi w celu użycia jej do swych zabobonów, a przez to sprawił powstanie prześladowania przez

Gdy więc się ogłosił z ambony ga- niony za to od Długosza Ordał [illegible] wzruciła się do rabunku Żydów [illegible] Tenże ga- mo z powodu Jana Kapistrana, jak nadmieniliśmy, i powtórzyła się r. 1454. Tenże samo r. 1494. [illegible] królowa wyniosła [illegible] pozamnieła na Kazimirz, gdzie zarazem osiedli (1).

Gdy z powodu religii nie miał uprzedzenia przeciwko Żydom Długosz, ani przeto uprzedzenia legał nie mógł przelać. Dodajmy: że uczeń ten, r. 1461. urodzony (3), okazał się po śmierci mistrza swego r. naczelniej [illegible]. jak nadmieniliśmy wielkim tolerantem we wierze, co udowodnił małżeństwem z księżniczką prawosławną, Heleną Iwanowną, r. 1502 zawartem; co gdy tak było, któż uwierzy że w którym kraj prawosławną małżonkę miał, Aleksander Jagiellończyk zamierzał nawracać gdy samego rdzenia [illegible] Żydów gwałtem, jak się Księdzu Zabarawskiego marzyło (4)?

Z rady jakiej dawał Żydom Długosz, ażeby lichwą porzucili, jeśli się cudzego

Levius [illegible] Magistra conversabas [illegible] publicae [illegible] X. [illegible] 18.

(2) Script. rer. Polon. T. 2[illegible]. wydawn. Akad. Krak.

(3) Potem wydawał dzieła karim. Jagiellończ. w Bibl. Warsz. r. 1852. I. 537.

(4) Czacki dzieł III. str. 179. przyp. 147.

zarabkowania, korzystać ci, według uwag wyżej od nas przywiedzionych, nie mogli; wszelkie bowiem zarabkowanie odjęte sobie mając, pomarliby z głodu, gdyby lichwę porzucili. Brać zaś musieli wielką, i na takąż ... gdzie się musiał dłużnik w możności upewniać (czem innem jak zakładem (fantem) nie raz, częstokroć nie pewnym, bo tracony), dziano, że wierzyciel wraz (zen, gdy uważany bywał niepewnym, odbiera), nie tylko procentu lecz i kapitału, nie rzadko zaś ... mimo wezwań grożnego Dawid Dłużnika karcił a (zakrzeczone zdawał).

Gdy wierzyciela nie było ... nie rzadko ...

Tą karzę ludzkiej zdował (?), i ufać w to, że go za karę nie dosięgnie?

Zdumiewa i druga rada, jakiej Żydom dawał Długosz, okazała się niepraktyczną, bo żadnej korzyści nie (w owym zapewniającą) przynajmniej wtenczas. Niemieccy Żydzi przestając być ... od Żydami, pewnym na siebie zgłoszą. Chrześcijan ... nie za to nie wyzyskiwali przez ... wolności noszenia broni, jako wychrzczeni przestawali być Żydami.

Gdy zamożniejsi (kiedy niekiedy zwyczajem) wyrażali się ...

bo teraz nie koniecznie (patrzonej im i ...) Żydami, (rzadko już bywali ... naparła ... wani

(1 W księdze X. ... między innemi mówi: severior aliquanto ultra divinam humanam neglectum supplicii gravitate pensatura.

32
16
—
48

od gniazd (1).

Gdy polskim Żydom sama prawa zapewniło bezpieczeństwo od napaści, pocóż było im unikać się do chrztu?

Trzecią ~~wreszcie~~ radaś od Długosza rownie Żydom jak Polakom dawana była [nie przekonywa jeszcze. Nawrót pierwszych do naśladowania swych hiszpańskich braci, którzy nie unikali chrztu, ż. by później wszystkie w rządzie i kościele najwyższe dostojeństwa, a Polakom przekładać, że przystając na siebie żadna dzielniej zbliżenie się, żadna Dzielnicy ... dla korony Jagiellonów, gdy znakomite (2).

[od dwu owych

Ale pierwsze nie chcieli iść torem hiszpańskich swych plemienników, nie miał ... ogromem udawanie się nie odznaczały pewnym odznaczały się, jak szczególnie, ... znaleźć na ciele, a jednakże ... się ujawniło w czasie wojen napoleońskich za przewodnikami [przy rewizyi trupów na pobojowisku.
Drudzy nie byli jeszcze ... kolegami a tyle, by przystać już w XV wieku ... władzy ... na co przystawali chętnie w XVIII, bratając się ... z Frankistami.

(1) Zwierciadło saskie III. 2. Pfaffen und Juden, die Waffen führen und nicht nach ihrem Rechte beschoren sind.

(2) Długosz I. str. 38 tak mówi: Ultimum Poloni virtutum Hispanorum ... ingenii, qui nullum hominum genus, in quo vir... educatio, gaudium, conversatio ex Judaeis et Saracenis Pontificia et ... Majestatis, mandant.

Źródło prawdziwych wieści

Uwziąć się lud na Żydów, wchodził on w drogę istotnej ~~[illegible]~~ działalności na swą korzyść, zaczynali się [żądać też wszystkiemu co na swój użytek (zawłaszczyć) chcieli.] ~~[illegible]~~

Długosza następca w kronikarskim zawodzie, Maciej z Miechowa, powszechnie Miechowitą zwany, wspominając o sektach religijnych na Rusi ~~[illegible]~~ rzekł: „że prócz innych jest w tym kraju (Ruś i Litwę ma jedno na uwadze) sekta Żydów, nie ~~[illegible]~~ [lichwiarzy, jak] w innych krajach chrześcijańskich, ale ~~[illegible]~~ rzemieślników (laboratorum), rolników, i kupców znamienitych, którzy często bywają na cłach i poborach publicznych przełożonymi", [na Rusi dalej] „że ~~[illegible]~~ Żydzi (Hebrei) uprawiają [nie tylko] piśmiennictwo i naukę żydowską, lecz i ~~[illegible]~~ i sztuki wyzwolone, mianowicie astronomię i sztukę lekarską (1).

~~Strawa ta wcale nie odnosi się za... wiary do (polscy) Żydzi ... w dziełku ... dem rzadkiem, (2) ...~~

~~(polscy uważający Żydów, wydali dziełko pisane po [illegible] (2) dziś nader rzadkie, w którym dając ... do zrozumienia, że podobne żądają ... Koronie dla Rusi i Litwy przyznali oni dla Polski, żądali na swe ... z rzemieślnikami i ...~~

(1) Mich. Wiszniewskiego Historya literatury VII. 379. Szczególniej w dziale. O zdaniu Akad. Krakowskiej rocz. 2010-1 na przyjęcie Długosza nie etiam Tanińskie kronikarza przełożył na polskie.

i kupcami polskiemi.

ją i zarekomowia którema się oddaje wystąpi- nabożeństwie,
[illegible] ani owczy Żydzi nie gdyż
byli ni Talmudzistami ni Karaici, i
a takich a nie innych mówi też przy-
wilej Witołda królewskiego księcia litew-
skiego dla Żydów w Łucku zamiesz-
kałych wydany każąc im składać przy-
sięgę w szkole na księgi Moj-
żesza, które dziesięciosłowiem przy-
[illegible] nazywa na które
[illegible] przysięgali wyłącz-

[illegible] nie byli Polacy,
Talmudzistami i
[illegible] nad Karaitów, i wyżej się nad polskich rzemieślników i ku-
pców sławiono [illegible] przez [illegible] chęć
[illegible] najwięcej [illegible]
pilności.

[illegible]

gdyby nie Żydzi [illegible]
patrzebaby sprowadzać z zagra-
nicy do kraju nawet rzemieślni-
cze wyroby tak chcąc przez się że gru-
jego państwa w rzemiosłach [illegible]
rzuci oczy na świat krajów i cechów,
[illegible]
str. 124–95 wykazała że [illegible]
[illegible] państwo leniwstwa
[illegible]

że wtedy zaczęły się [illegible] kupować

Właśnie w ów czas, kiedy kronika
Miechowity pokazywała się w Kra-
kowie (r. 1519-21), nosili się Żydzi z
ważną myślą, mającą na ich los
wpłynąć pomyślnie. Wpłynęła też
(r. 1537-9), ale odwrotnie.
Chcąc wykazać że równie ważne
dla Polski jak ich spółwiercy dla
Rusi i Litwy: podnieśli [i podkładając] zasługi,
wystąpili w r. 1539 z broszurą
dziś nader rzadką (1), którą, jako
dla wszystkich narodów pożytecz-
nego towarzystwa przeznaczoną, na-
pisawszy po łacinie, dali się sły-
szeć ~~[illegible]~~ tem: „że w Polsce rze-
mieślników Polaków prawie nie masz,
a kupców ludu prócz tylko z Ży-
dów zaś mają przeszło trzy tysiące
kupców, a trzy razy tyle rze-
mieślników."
Broszura ta zamiast polepszyć
los Żydów, pogorszyła go. Zadarli
bowiem przez nią tak z rzemieślni-
kami jak i z kupcami. sami rzemieślnicy, że tak ~~[illegible]~~ bywa i ~~[illegible]~~ ze
W duchu nie przecząc temu ~~[illegible]~~ być,
~~[illegible] [illegible] tak tyle~~, albowiem
przyznając na głównem utrzyma-
niu, mogą (a Żydzi / robotę swą dając taniej) mieć więcej pola do zarabiowania od chrześcijan, a więc i rzemieślników chrześcijańskich
przeważać ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~.
liczbą. Temu więc

(1) Czytał ją Czacki (Dzieł jego III, 1872) i zrobił z niej wyciąg. Z niego korzystam, nie mogąc samej znaleźć do- dziś ~~[illegible]~~ rzeczonego pisma.

nie przeczący cechy, wy-
wy- ⌈do rządu
stąpiły z przedstawieniem ce-
"że Żydzi z swej przyczy-
ny mają względem prakty-
ki jakiej chodzą, że
parlachu wykonywają rze-
miosła, ca rzeczy, szkodę krajowi, przynosi niż ku-
rzyść."

przedstawienie wydała rozdawa

Rzeczy.

(1) R. 1578. 1641. Arch.
R. 1597. Łu-
kaszewicza Obraz
I. 333.

:(ażeby w miejscach gdzie
się rzemieślnikami zajmują bractwa
i cechy, Żydzi tylko na wyraźny
rozkaz magistratu rzemiosła wykonywali,
i, według wyrażenia
się raz rozkazu, tylko niezbędnie
konieczności, dla swej szabasowej
potrzeby, rzemieślnicy się pra-
cami zajmowali (1)."

Przedstawienie temu mieszczaństwa krajowa władza wydała rozkaz.

72 44.b.

się nie dała rugować z Jakiego miasta Żydów wszechstronie, na zasadzie że jako nie żechowi i nie kraszewscy nie mogą rzemiosła wykonywać same gdzie są wtedy cechy. (1) Lubliszczańska Obwa miasta Poznania I. 333.

Zakazywaniu im pracować dla Chrześcian w rzemieślniczym zawodzie. (Zwłaszcza piana z Kupcami poznańskiemi w roku 1597 (1).

Księżcej zaszkodzili zakres gdy wytykając kupcom według pisma owego z r. 1539., że dla tego mają mniejszy odbyt na towary niż kupcy żydowscy, że drożej sprzedają je, a sprzedawać muszą, gdy wydatkują wiele na dawne potrzeby, nie mając się w rozchodach,

jako czynią Żydzi."

Przymawia ta zwadze ukradła Przymawia to zarzuty uczciwie kupców. Wyglą[...] kwakowskich uczciwie kupców. Wygląda nęła się ona z tej zwada własnie w ów czas kiedy owi Herburtowie, Marszynowie, Wyrzykowie, wstępując obok handlu lub zawierając w spory dzierżawców ziemskich, i z możnowładztwa z Senatorami większe rozchody niż dochody na państwa, miewali prowadzone od nich

które

kupiec musiał dostarczać pieniędzy (1). Więc tacy kramarze, tacy [illegible], jałmużnicy Żydzi (było powszechne kupców nazwanie) miejscy zaglądać w domowe stosunki stanu i stawiać swoje wydatki domowe, które są prawie żadne, na równi z rozchodami jakie kupiec ponosi, i ponosić musi, żyjąc w świecie a nie za piecem jak Żydzi. Te kupieckie dzieje na Żydach mnogi ten skutek, że jakiś Lewek (2) który za Kazimierza Wielk. dzierżawił wielickie i bocheńskie żupy, już nie tylko do żadnego żądał na wielką skalę prowadzonego przedsiębiorstwa handlowego dociągnąć się nie mógł. Ta też i stąd sami tylko mieszczanie, i bogaci ziemianie spowinowacający się z nimi [illegible] kupieckich zysków. Na dzierżawach dóbr rządowych, żup wielickich i bocheńskich, dobili się wielkiego majątku Kmitów, Wielopolscy i t. p. (3).

Okaliczność za [illegible] wywarła wielki wpływ tym Żydom uczy[illegible] żydowstwa.

Okaliczność ta wywarła wielki wpływ nie tylko na bogate lecz i na ubogie żydowstwo. Jedni i drudzy zaczęli zastanawiać się nad tem co dalej począć, zrobić z sobą.

Żydzi teraz zostali się [illegible] przyjmowania chrztu św. że o stałości swym zapomnieli, że dla siebie wynaleźli źródło zarobkowania, które [illegible] tam popsuło.

Jedni, a drudzy [illegible] stawadawnym zasadom sprzeniewierzali [illegible].

Tym samym wielkie zawód ponieśli, ale kraj cały ubożał.

(1) Patrz rozprawę moją, w A.-Z. Helcla str. 136. Ambr. Grabowski. Starożytności [illegible]

(2) R. 1364 w Pomnik. Helcla tom II. str. 217-8.

(3) Patrz owę rozprawę w A.-Z. Helcla str. 137-8.

myśląc nad tem Żydzi czemby zastąpić zyski do których nie dopuszczały ich miasta, wpadli na nowe zarobkowania pole, co warunki za sobą pociągnęło na szczęście.

Przekonawszy się na koniec Żydzi, że mieszczanie, jak niżej, mając pomimo słuszność po sobie mówiąc o Poznaniu, wy- odmawiając im sprawiedliwości w zarobkowaniu, gdzie nie dopuszczali ich do za- karbienia, słuszności pomimo zarobkowania miejskiego, zachowując dla siebie ślad co najlepszy

z nimi albo zmuszeni królewskim rozkazem do dzielenia się z nimi giem z rzemiosł i kupiectwa, zachowując ślad dla siebie co najlepszego, a ledwo resztki zostawiając, jakby z miłosierdzia, Izraela: nad tem zastanawiając się Żydzi szukać szczęścia poza obrębem miast,

i pozazdrościwszy go, wynagrodzili sobie ubytek z miejskiego zarobkowania.

Karczma otworzyła im wrota do szczęścia, i przez krótkie władzy w jej wnętrze, zrządzili przez to

nawet – rzecz bardzo śmieszna, przy drugich ich wadach – jako golibrody. W małych miasteczkach gdzie jedynymi kupcami, kramarzami, rzemieślnikami. Bóg wie czem jeszcze.

W polu (nowego zawojowania nad [illegible]) karczma – którzy i za władzy szlacheckiej i krajowych urzędów, a nawet opiekujących się monarchów opanowali. Żydzi i rządzili przewrot w swojem gospodarstwie, dominowem i pożądanowem. Zyskali przez to, lecz i stracili wiele, i byliby i zwłaszcza niższe i zgineły nieomal najniższe (zydowskiego spółeczeństwa), warszawy dzisiaj najwyższy urząd krajowy nie był ów pojmował z pomocą, dla co naprawie nie tego niedoznał, nadało.

przez nieuględniać na ogólne dobra zepsuła niebaczenie

Wyraz "karczma"

Przemieślnikami [illegible] zatem
Rusi i Litwa – trudniły się dawniej
[illegible] wywołani [illegible]
wnie [illegible] jak [illegible]. [illegible]
[illegible] pokazanie zydow-
skiego przekazania [illegible], za [illegible]

[illegible] budownictwa [illegible] chające [illegible]
Dy [illegible] ubiegające.

[illegible] znaczył za Karpa-
tami "trunek upajający"(1); w Polsce rozumiano przezeń najprzód
o[illegible] "prawa warzenia
i szynkowania trunków w mieście" (2), następnie budynek w którym cią-
gnio z prawa tego płynące dochody.

Na swój użytek warzył piwa i miód, (dwa
główne trunki, którymi posilał
się lud i naród pułtki, ubogi i mierniej bogaty) wol-
no było każdemu; ale rozprzeda-
wać te trunki mógł jedynie
właściciel majętności, na której sta-
ły budynki, w których szynkujące, lub mógł
trunki [illegible] szynkowano od właściciela
ten co prawo [illegible]
swego budynku nabył.
Ta napitki, piwo i miód, zdawały się
stałe Skandynawom, gdy do dawnej

(1) Miklosicz pw. kárczma.

(2) Zwródła dziejowe (wyszło ich dotąd kilka tomów). Walew. V. str. 108.

Germanii a dzielniejszych Niemców przybyli. Zawieźli więc wraz z sobą napój pędzony ze zboża, który "wypalanem winem"(1) będąc nazywany, wszedł razem z niemieckiem prawem do Polski.

Miasta miały ten przywilej, że ~~trunku~~ jak żadnego tak i tego trunku nie wolno było nie tylko w mieście lecz i w okręgu jego szynkować, we wszystkich nawet budynkach, które na ten cel stawiać nie było wolno.

Spierali się temu ziemianie i wielu ~~...~~ zachodziły spory między szlachtą a Gdańszczanami, którzy wodzili rej w mieszczaństwie polskiem.

Odnawia się ta wszczęcie w ów czas kiedy spór o zaszynkowanie miejskie zachodził między Żydami a mieszczanami.

Skarga spór na Gdańszczan rozstrzygnął(2) Zygmunt I. w ten sposób, że szlachta nie tylko może warzyć ~~...~~ na swoją potrzebę trunki, lecz ~~...~~ i że co nadwyżkę lub ~~...~~ ~~...~~ których nie spotrzebuje wolno jej rozdać po chatach włościan swoich na rozprzedaż. ~~...~~ Dość i wnet znaleźli się tacy, co umyślnie zadzierżawiali wieśniaka, ażeby do nich wielcze chaty po ta, zbywające od potrzeb domowiano

Gdy z mocy przywileju mieszczanie ~~...~~ przez tak w ~~...~~ mieście jak i okręgu jego, nie było wolno ~~...~~ ani fabrykować, ani szynkować trunków, a przeciwko temu przestępowano ~~jak~~ ~~...~~

(1) W chełmińskiem prawie I. b. vinum adustum zwane po polsku gorzałką

(2) N. 1526. Toruńczan VIII. 87.

~~Quid się super~~ ... zawerit

Dwa nowe

napitki piwa i miód, z dawna się były z Łaby ... przeszli więc sobie Niemcom naszym; ze zboża dzięki napoju, który wy-palanem winem (1) nazywając, osadzili nas Łabowem w XII. wieku jeżeli nie wcześniej.

Gdy nasłady miasta na niemiec-kiem osadzane prawie, wyrabiły sobie przywilej, że nie tylko w samem mieście ale i jego okręgu ni-komu nie wolno ani warzyć dla siebie napojów ani ich rozprzedawać, lecz samym tyl-ko mieszczanom. Szczególniej miasta Gdańsk, z palenia gorzałki słynne, walczy-ło i za prawo ze szlachtą w okręgu jego zamieszkałą. Wyrzeczony rząd spór o propinacyą (z) zawiązawszy, wprowadzony, roz-strzygnął Zygmunt I. w ten spo-sób, że szlachta nie tylko może sobie warzyć na swojej posiadłości wszel-kie trunki, ale i sprzedawać do koło-kie trunki, ale i sprzedawać ... re nadwyżki, czyli nawarzonych nie spotrzebuje (si quid eis superabundaverit), może oddawać je na

(1) W chełmiń-skiem prawie I. b. vinum adu-stum, po polsku prze-zwane go-rzałką w stopniu wyż-szym pędzo-ne nazywa-no vinum sublimatum (r. 1564 Arch. Berz.) (po polsku przepalanka

(1) II-1926. w Arch. Ziem. VIII. 37.

sprzedaż do swych tabern (1).

Wyraz taberna już dawno zaprzed. zadzierżawiony, już karczmę oznaczający, był więc miejscem, gdzie można było kupić trunku. Do takiego domu, posiadanego na wsi lub w miasteczku, władzy ... wolno było ustanawiać ... od ... trunek.

... Dzierżawcy ... dobijali się

Żydzi ... gotowość okazywali ... przez się ujęli krakowskiej, by ... nie należeć pod władzę Wojewodzińską ... tylko nad ...

której z mocy zarządzania swego nie tylko ... narażali na sprzedaż towarów i wyrobów rzemieślniczych, ... trunków w szynkach (pincerny) zbywane ludziom ... miary według, w które używano, nadzorowali.

(pincernis) ... sprzedawano ... trunki narażali (1).

(1) Szalaka mieszczan ... w Bandtk. Jus Polon. str. 257. Volumus ut quilibet tabernam habeat ... in singulis civitatibus, artificibus quibuscunque etiam pincernis certam mensuram constituere. Znaczenie wyrazu ... pincerna pincernia ... della vinaria.

76 46. 66

Wyraz "taberna" miał różne znaczenie. W mieście lub miasteczku znaczył szynkownię (dom publiczny u Rzymian), na wsi rozumiana przez chałupę, której posiadacz (tabernator) miał w obowiązku warzyć piwo dla dworu i lub zwyważone od niego a także nadesłane [illegible] sprzedawać (1). Prawo o warzeniu piwa, rozciągnięte i do zbywania miodów, a następnie do wszelkich zgoła trunków.

Skarga grodzka po Palace że nawet w obrębie miejskim wolno rozsiadać po tabernach nadwarzany napitek, szlachta w obrębie gdańskim zamieszkała, dobrze z wypalanem lichwiarem w swem mieście obeznana, zaczęła na szpichlerzach jego palić gorzałkę, i takowy dla sprzedaży po swych tabernach umieszczać.

podobny napitek, który zaczyna

Dobre przyjęcie od ówczesnej miernie majętnej publiki znalazło ten trunek. Dla niemieckie wino samorodne choć sprzedawane jako przyzwoite tanio nie smakowało. Na węgierskie a dobre nie było pieniędzy. Miód droższy od piwa zdawał się mdły. Gorzałeczka choć trzy razy od niego droż-

(1) Histor. obyczajów 125.

sza przypadała do smaku. Odwodzili od niej Prałaci, mawiając, że to jest ów "który wymyślili diabli w piekle". Na co niższe duchowieństwo i służba kościelna, a mianowicie [illegible] odpowiadała: że

gorzałka ta szpitalnicę każdą w żołądku wyprawi,
Ona i flegmy z piersi zaraźliwych zbawi.
Bo nie jest ani sucha, ani ciepła, ale
Piszą jednako gorzałka wyrobiona chwale (1)

Wnet odgadli Żydzi że napój ten pójdzie w górę, i spieszno się, by ich w tem nie ubiegli wierni, brali w arendę szynkowanie po miastach, z prawem palenia gorzałki. Podkupywali nawet dzierżawiących to prawo, za wiedzą magistratu u Dziedziców miejskich. W podlaskim mieście Drohiczynie Żyd Jakub Hładzicz ofiarowawszy dziesięć groszy więcej nad sumę dzierżawną (która z dobrych węgierskich trzydzieści wynosiła) otrzymał to prawo (2). Syndyk Żydów krakowskich uzyskał przywilej mieszkać w Krakowie i Olkuszu i tamże, na żydowskiej ulicy albo gdziekolwiekby zechcą dom kupić,

(1) Polska m. 372-4.

(2) R. 1464. quod nemini in oppido Drohicin liceat vinum sublimatum cremare et propinare praeter eum (Jacobi) tabernam. tel ejus z Arch. Berg.

robić piwo lub zwyczajne jak czarne, i gorzałkę palić i przepalać, miody sycić, i handlować (wszystkiemi trunkami) hurtem lub pojedynczo (1).

Z boleścią serca opowiadamy tu o ubogie żydowstwo, zatajając że nie ma dosyć pieniędzy na dalsze dzierżawy lub przy tem wyrzucawszy że nie ufa [illegible] zajść i [illegible] Dalekie wsie, gościńcy [illegible] związane z gorzelanemi dzierżawami. Sprawca (zająć przy tych przy owych dzierżawach) bywał Wojewoda, i jego zastępca Podwojewodzi, pierwszy i drugi i pachołcy ich. Wojewoda zwiedzając po miastach wiecznie, badał miary i ceny trunków (2); co oczywiście było dla szynkarzy niewygodnie.

Myśleli więc Żydkowie nad tem jakby uniknąć ucisku gorzelanych urzędników, i pochwycili myśl, że można uniknąć Wojewody i jego urzędy poddawszy się szlachcie. Za utraconą wolność (tak rozumowali) zyszcze się korzystna dzierżawa po szlacheckich miastach, miasteczkach a nawet po wsiach, osobliwie też pora-

(1) R. 1453 [illegible]

(2) Volumus ut quilibet palatinus in suo palatinatu habeat potestatem in singulis civitatibus, pincernis certam mensuram et modum vendendi constituere, ne terrigenae nostri et earum homines [illegible] venditionibus aggraventur. Statuta [illegible] w Bandtke Jus pol. 2017. Znaczenie wyrazu pincerna objaśnia Du-Cange pod w. pincerna pincernaria, mówiąc że znaczy winiarnię (gdzie wino palone sprzedawano) cella vinaria

(gdzie [illegible],

ściałych, mianowicie w czasie Wło-
maszu, (mówna) bez niczyjej kontroli-
szynkować gorzałeczkę, z ogadu-
niwszy, kabyp flaszami na chem- gorzałki (z napełnione- mi mię
szczu; i pić (nimi) szkułkę blaszaną, a nadewszystko wiśniaków,
arganistów i kleków. [illegible]

[illegible] którzy

nie pa wołku (nie mówiąc) piją, zwłaszcza Mazurzanie(1)
na gorzałkę, jak palił gardła im nie stanie(2)

ca pomyślana i wykonana i dogad-
nej pory do tego użyszy.

(1) W starych drukach [illegible] Dzisiejszy wyraz Mazowsze pisze się bez w [illegible] z przyczyny że wyraz ten (Mazusze) od mąż, mąż, mąż, dziś mąż pochodzi

(2) Pulcha m. 276-50.

wych trunki, dla rozprzedaży.

Dzieje się to nie tylko po wsiach, lecz i po miasteczkach szlacheckich, ~~[illegible]~~ gdzie zwłaszcza jakie właściwie pod ów czas czynią ~~[illegible]~~ u tu, azeby osiedleni żydowstwo po takich miasteczkach zupełnie zwolnieni zostało z opieki wrządowej, a nienależało dalej od sądu wojewody.

~~[illegible]~~

kiedy się w tak zwanej wojnie kokoszej (r. 1537) wszczęły niesnaski między królem a szlachtą, podając Zygmuntowi I. wnioski do zgody, jeden z nich w §. 27. i dou: "że Żydzi po miasteczkach szlacheckich wyswobodzeni, a ~~mają~~ mają być z pod władzy wojewodów, przez tem im być wolno jakoby uciekać się pod przywilej ogólny." (1)

Żydzi odczywiście podpadłszy pod szlachę namówili ją, azeby postarała się u króla by ~~[illegible]~~ do dzierżawienia ~~[illegible]~~ wianych od nich czynków nie zaglądał wojewoda, ~~[illegible]~~ które im tu potrzeba. Dziś się im iściwać odwołać się do powszechnego głosu swego, przez co mu innego nie rozumieli żąpiewno jak swój, z r. 1264.

nieuwidzanych statutu.

Vol. I. 550
Polska III. 377.
Czacki [illegible] w którym stanąć ~~[illegible]~~ ... tu były i Żydzi ...

(1) Judaei in oppidis nobilium degentes a Palatinorum jure sint liberi, et privilegio communi uti illis, si velint, sit liberum. glosa w Annales Stanislai Orichovii w Poznaniu r. 1854. nakładem Tytusa Działyńskiego wydanych (patrz str. 179).

Pomimo że ugoda kilkakroć wywołana wojną nie przyszła do skutku, ni odrzucili ani Żydzi, ani szlachta od zamiaru wyzwolenia się Źrzadu działaczy spod władzy wojewodów, osiadłych po szlacheckich miasteczkach i wsiach. W lat kilkadziesiąt dwa, powtarzana prośba na sejmie w roku 1539 w Krakowie odbytym „ażeby król jegomość warunek w czasie wojny łaskawej prośby gdyby przysłać raczył". Na to odpowiedział także:

Prosiłi nas a to szlachta, ażeby odtąd Żydów po miasteczkach swoich i po wsiach zamieszkałych kazać odnosić ich sprawy według wolnej (jus illis auferendi) odsądzenia od sądu... Na co my odpowiadamy że gdy Żydzi trzymają się prawa jakie im przodkowie nasi nadali, a nie pozwolili jej ... gdy dalej nie mamy z nich ciągnąć żadnych korzyści, tu i dobrowolnie nie chcemy im nadal udzielać ... w ołówkiem (1).

nadal Przodkowych sądów (eas ubi Judaeorum jure non permittimus) także równie jak i ...

... i gdy w skutek tego trzymają się nadal naszej opieki, przeto my ...

(1) Vol. I. 550.

Przez wypełnienie warunku tego, miały ustać odwieczne [illegible], które po wszystkich krajach, a więc i w Polsce, na Rusi i Litwie, wiązały monarchów z Żydami. Co na tem zyskali oni, co kraj, najlepiej wyświetlą wydarzenia i opowiadania o dzisiejszym [illegible] osiedlanych Izraelitów po dobrach prywatnych i na kresach Polski i Litwy.

Żydzi królewscy i szlacheccy, w Polsce i na jej kresach.

Żydzi królewscy nie przestali być gminą w całkowitem wyrazu tego znaczeniu. Opiekował się nią król wraz z jej sejmem, a kiedy ujęła ją już dobroczynny ... już

Wszelkie gminy dej nie ład sędziami jak było dawniej, lecz doktor prawa najwyższego, i który głównie rozpatrywał sprawy nad życiem.[1] Mogły być w jednej gminie i dwóch takich Doktorów. Mianował ich sam król, a gmina tylko wtedy, gdy już monarcha do tego upoważnił. Dał on takie upoważnienie raz na zawsze gminie poznańskiej, a wnet i wszystkim wielkopolskim gminom.

Szczególnie wybierała po dawnemu pospólstwo a potwierdzał jej wybór Wojewoda. Do wyboru

Ilekroć rzecz wymagała, ażeby prawo ściśle stosowano. Niżej stwierdzi się to przykładami.

Dla którychś się ujęła na ... na wszystkie gminy ... Dobiera ...

(1) R. 1519. 1541. 1566. Uwiadomiona, że doktor dalej ma być doctus et in sua lege din beneque versatus. Archiv. Berr.

{z gminy} ... Do mieszczanów nie mięszał się, wyjąwszy gdy, sądził że rząd publiczne dobra szkodę ponieść może (1).

w synnym czyli w wieku XVII

Olkuszu,

mianowany, miał siedzibę tylko, mieszkając już w Krakowie i już w Olkuszu. zdaje się też, na mocy przywileju urzędu, zależał (2).

{ tegoż Doktora

{ powiększyć liczbę urzędników gminnych, jak zwani Syndyka, na których często stającego Koronnym Syndykiem zwano (2).

(1) R. 1514. Act. Tomic. III. nr. 121. 154.

(2) R. 1658. Archiw. Rzesz.

urzędów gminnych [sensie] nie [illegible] mieszać się wcale (1).

Za czasów panowania Zygmunta III rozumiano, że się gmina nie obejdzie bez osoby duchownej. Za taką poczytano Rabina, ale mylnie. Wyraz bowiem hebrajski rabba znaczy — [przy tak zwanej Bibliotece Krasińskich wychodzące. Wyszło dotąd tomów sześć. Patrz] — uczony. Takich jedno miały w swoich bożnicach Żydzi, ale nie w innem jak w naukowym celu. Rabin jako kaznodzieja w dni święcone miewał w bożnicy mowy. Pierwsza urzędowie o Rabinach uczyniona wzmianka pochodzi z wieku XVII. Jan hrabia z Ostroroga Wojewoda poznański (um. 1622) urządzając gminy miejscowych Żydów (2) przełożył na jej czele Doktora, Rabina i Starszych. Pierwszego i Drugiego miała szafarzyna obieralność a jej przełożeństwo przez powszechne zgromadzenie [w szczególności] pod nadzorem Podwojewodziego, który nie mieszając się do wyboru, pilnować porządku. O czynnościach [tak urządzonej] gminy powiemy niżej i do ucinającej rzeczy, dodajemy tu szczegół o samym Doktorze. Że na sprawowanie się tak samego jak i jego rodziny zwracać uwagę monarcha, aczkolwiek [przedsięwziąć się niemi]

(1) R. 1591. Arch. Bern.

(2) Muzeum Świdzińskiego II. 29. [illegible]

Starać się w społeczeństwie polskiem mieć znaczenie, starali się Żydzi jedni a dowodząc nadto, że nie pochodzą z pospólstwa ludu, ale z rzędu szlachty jerozolimskiej (1). Inni ubiegali się o pomieszczenie swych krewnych [illegible] w służbie monarchini już dla znaczenia, już dla uzyskania wolności od podatkowania. Niewiele Żydówek szczęścia rodu Chwatkej i Estery miała służebnicami królowa Bona (2). Mężczyźni usiłowali pod różnym pozorem wcisnąć się na dwór monarszy. Król Stefan Batory mianował Dahlu[illegible] na medycyny swoim Dworzaninem, a Jan Kazimierz w poczcie serwitorów swych umieścił Żyda [illegible] za swoim [illegible] (3).

(1) R. 1507. Arch. Berz.

(2) R. 1537. tamże.

(3) R. 1648. 1649. tamże.

Tylko powyższe to należy do hist. mieszczan.

Prześladowanych w Czechach Żydów biorąc pod swą opiekę, Zygmunt I. używał ich na rzecz gminy i [illegible] dobra; nakłaniając jednych dobrami prawami, drugich [illegible] podatków. W liczbie drugich mieszczą się niejaki Abraham, który przy pomocy spółwyznawców poborem dochodów zajmował się przypadających od Żydów skarbowi (1).

Równowagę utrzymać między prawami miast a wymaganiami Żydów, było wielce kłopotliwem dla Monarchy. Najwięcej [illegible] w tym względzie sprawiało miasto Poznań. Porzucę ten szczegół i rozwinę go w zamierzonej Historyi mieszczan, gdzie właśnie Żydów z mieszczanami wydobędę poznańskiemi a sądziły w mieście, kupczenie na targach, jarmarkach i t. d. zachodzące.

(1) R. 1514. Acta Tomic. III. nr. 251. 319.

Kto pamięta że we wieku X. a może IX a nawet VIII, zamieszkali Żydzi w Polsce, i naprzód we wielkopolsce, [gdzie Ziemomysł miał swoją stolicę, a siedli,] ten nie pomówi za złe z zakaprowiczeniem: jakoby zubożyć Kazimierza Wielk. ku Esterce napełnił kraj cały Żydami, ściągnęła ich także do Poznania.

Kto dalej pamięta, że Dzielnica Izraela, gmina, za przywilejem własnym wyłącznie, nawiedzała po 10 miasta, azeby w nich własne zabawić potrzeby, [tak, jak dziś mówimy, "Geschäfte" czyli wykonywając w nich swoje przywileje, a z wszystkimi ... Stając ... a nie wcale. Kto zwróci i na ... swoje do karczmy.] że Dzielnica ta, gdy się za pośrednictwem prawa magdeburskiego dobrze zagospodarowała w Poznaniu (r. 1253) nie uporczywie i z pewnym naciskiem domagała się przypuszczenia jej do współudziału w przemyśle i kupiectwie, [kto wszystko to ... a kto ją miał jedynie był dane zbadać,] nazwawszy. Przyczyna zawsze w tem zbudować tak wielkopolskiej stolicy, jak i całego państwa polskiego, gdy wszystkie miasta i miasteczka, że miały prawa po takie, wzbraniały jej się dzielić swoim dobrobytem z zarobienia, w niczem prawie nie tymi, z którymi się dzielić przyczynili.

Kto na koniec pamięta, że przez

Statut, wszystkich trzech redakcyi, nie więcej w kupiectwie [illegible] nie wszystkim łożyli nad tym co każdemu cudzoziemcowi (czyli przyznawano,

[illegible] z wolnego sta- wania w tak zwanych miastach gościnnych i rozprzedawania w nich swój towar przez czas określony, a gdy się po uważeniu w tym względzie z nimi [illegible] stale osiedli [illegible] nabywali prawo [illegible] kupiecki [illegible] jedynie czem kupieckie pozwoliła ma uważa : kto wszystko to rozważy, nie będzie [illegible] się dziwić, że jak w Poznaniu, tak w każdej stolicy, w Krakowie, we Lwowie, Wilnie, na koniec w Warszawie, bywały ustawiczne u kupiectwa zatargi z Żydami [illegible] gdy ci przekraczali zawierane z miastami umowy o handel.

Przyznając co w tym względzie przedstawiają dzieje, poważnymi rzecz z zakupszczyczną, czytanie wszel- kiego innego narodu i każdy godniejszy swego cenić umiejący człowiek sposoby (a nie żydowskiego), i [illegible] jeżeli [illegible] nie brał, to przynajmniej miastu którego się w ten sposób z nim obchodziła [illegible] że [illegible]

Jak uprzedziły,

gdyby to był inny jaki kraj a nie Wielkopolska stolica.
Polska, inne jakie (miasto) a nie ...
XV. wieku.

(Mówił jeden: "Żydzi uważają od wieków Polskę, za miejsce bezpiecznego schronienia. Mówił drugi, piszący do przyjaciela który przyjść miejsce Rachila (obwarował się) w Niemczech: "lepiej byś był w niej albowiem, i na umrzeć się w Polsce, suchym chlebem poprzestać dogodnie, kiedy się żyje w takiej jako tu pokoju swobodzie..."

Mówił inny: "w żadnej ziemi nie można porównania robić jak w Polsce a w Niemczech, tu nie doznajesz takiego co tam prześladowania, aby Bóg dał, ażeby zawsze tak było (1)."

Tu mając na uwadze Żydzi, poruszeni, pozostali na miejscu, przekonani się (mówi także Łukaszewicz (2)), że użytkować ciążą i nie daniem się odwieść mocem od zamierzonego celu, pokonają swych wrogów a nawet (zwalczą ducha) swego czasu, znajdą w Polsce ziemię obiecaną."

(1) J. Perles na samym początku pisma swojego.

(2) Obraz miasta Poznania str. 73.

znaleźli jej jak w świątnicy
na jej rozpraw, i wypuglądzić
na zwrot, na których spraw
[illegible]

Równą wagę między żądaniami
Żydów a odmową im miasto utrzy-
mać były Polska takim monar-
chom jakim był Zygmunt I. i syn
jego, jakim [illegible]
Dwa pierwsi i przez samy przez siebie
przy pomocy swoim a/ czwartego przy wspólnodziałaniu
wzorowo wykonywającego urząd Wojewody sprawującego
[illegible]
Jana hr. Ostroroga i sprawę Żydów we wielkiej polsce.
tak prowadzili [illegible] w Małopolsce
szczęśliwemi był Jan III. i August
II. Pierwszy
pomimo sprzyjania Żydom, miewał z nimi przykre
[illegible]
[illegible]
[illegible]
przelew krwi chrze-
ścijańskiej (2) przez Żydów, potrzebnej
im do zabobonów.

Stefan Batory jakim
przykład Zygmunt I

miej
lubelscy Kupcy
uskarżali na
miejscowych Żydów
że im przeszkadzają
w handlu. Za panowania
drugiego zażegnaty się
sprawy te

(1) R. 1608. Archiw. Rzec.

(2) R. 1712. Lamzi.

Równowagę między Domaganiami się Żydów a miastami w Wielkopolskiemi były dawno utrzymać takiemi monarchom jakiemi byli ostatni Jagielonowie po mieczu, jakim później Zygmunt III. Jagielończyk po kądzieli, i jakim poprzedzający go oraz samych i tego był obrany Królem Stefan Batory. Za Zygmuntów sejm w Krakowie (?) tego rodzaju. Urzędnik wrazowa urząd Wojewody poznańskiego sprawował Jerzy Górka i Jan Hrabia na Ostrorogu. Stefan Król, niczyjej w tym względzie nie potrzebował pomocy. Utrzymał w Małopolsce przychodziło trudno równowagę Janowi III. i Augustowi D. Pierwszy zajęcia Izraelitów lubelskich z kupcami chrześcijańskimi o handel (1). Drugi przyznał przez prawo z Duchowieństwem, posądzającem Żydów o przelew krwi chrześcijańskiej (2).

(1) R. 1685. Archiw. Bers.

(2) R. 1712. tamże

Zachowane w swem miejscu ścieśniającą Żydom Lwowianie, wystosowali r. 1521. odezwę do miasta Poznania i żądając, azeby spólnie z niemi

87 59.

przedstawiło królowi w tem, ile okazywali Żydzi szkodzą w przemyśle i handlu. Doniósł przytem że duchowieństwo przychodzi pomagać w tem [ołtarz?] mieszczanom (1).

Monarcha prośbę ... odesłał do sejmu. Ten, odtąd w Krakowie, nie tylko razem z Królem upomniał Żydów ażeby tylko w miastach umówionych [?] towarem kupczyli, lecz przypomniał z dawnych ustaw iż im po wsiach kupczyć nie wolno, że gdy się im dowiedzą iż kradzioną rzecz kupili a u nich szczególnie [?] któraby im już sprzedana nie wskazały, tedy nie tylko jej utracą, lecz i o gardle, jako podejrzani o kradzież, ponieść mogą śmierć na szubienicy.

[sejm tenże] oznaczył że według ustaw synodalnych powinni odróżniać się od chrześcijan ubiorem w każdym czasie, wyjąwszy gdy będą w podróży, a zakonodawca (2) rzecz

(1) Kutrzeba. Obraz I. 75. w przyp.

(2) M. 1538. Vol. I. 525.

przepisem: że człowiek Żydom na-
kazanem lub zakazanem albo
będzie pod karą rękojemnej (vadium), będzie

ka-(1) R. 1557. Vol. II. 607.

pociągana cała gmina
do odpowie-
działalności za niewypeł-
nienie nakazu.

z pod karą śmierci, i ten

. Dodany pu-
nkt, że im kupczy-
[illegible] nie wolno z zaburz-
głow/ przez nakazów a za-
niechowaniu Żydom wyde-
nych (1).

Chociaż i

Zygmunt August dbał, aby Żydzi w zarobkowaniu nie przeszkadzali miastom. Przeciwko czemu otwarcie występując [illegible] zauważyli, że nie godziłoby się nastawać a to na swojską chęć żydowskiej ludności, gdy się do zarobkowania miejskiego obcej, niechrześcijańskiej nawet, przypuszcza. W takim stanie rzeczy podstępnie działając oni wyjednywali tajnie, kanclerzy królewskich przekupując, korzystne dla siebie, a szkodliwe dla chrześcijan przywileje. Takie postępowanie [?] sam monarcha (1).

przyjął Żydom, przestrzegał wszelako

Kiedy na sejmie piotrkowskim nawa rozpoznawano wnioski a zarobkowanie miejskie skargi, a Żydzi powołali się na układy z miastami zawarte (2), w układach zaś stało: że im ani kupiectwem się bawić, ani szynkiem, kramem, ani [illegible] ceł i myt, ani sprzedawać nie wolno (3), i gdy w skutek tego pokazało się, że jedynie lichwa pozostawała, którą jedynie mogli zajmować się swobodnie, to też zajmując się nią, zdzierali dłużników, zaciągającym pożyczkę wyzyskiwali im.

i nie pozwalała Żydom jej używać podstępu. Także.

(1) Akta Podk. w Bibliotece Krasińskich. Patrz III. no. 5.

(2) R. 1565 - Vol. II. 690.

(3) R. 1566 - 7. dawniej 624. 725.

~~[illegible]~~ w gotówce pieniędz-
mi a w zastawie ruchomościami,
które dłużnik, za co każdy sprze-
dał jak ~~[illegible]~~ niekorzystnie w mone-
cie płacić musiał. Pod ta-
kiemi tylko warunkami za-
wierał pożyczkę Szymon z
Będzina sławny lichwiarz. Jak
postępowali Żydzi urzędni-
kom [gorzałkę pędzić. Wzięli im
ruchomości a gotowiznę, któ-
rą dawano im na przechowa-
nie chowali dla siebie (1).

I jak nie mieli Żydzi więksi
ży do tego [środka, ~~[illegible]~~
gdy mało

(1) Pałka pod względem
ulepsz. II. 25-
7. 351.

[każdy ~~[illegible]~~ we własnej potrzebie, kiedy ~~[illegible]~~ dane sobie
wykonywając polecenie

[jedynego, całkiem da-
jącego im

89. 56.6.

po nadu owa znowu znowu wszystkie na jaw u-
zakazujące im
stawy synodalne, nie tylko i
najmniej urzędowych / tylko [illegible], lecz i
sług Chrześcian trzymać (1). Oznaczona wystarcza-
nie [illegible], stanowiąc, że tylko
za ... na [illegible] pełnić mogą (2). Nakazano wchodzić w układy z mieszczanami i t. d. W tym względzie zastępuje Przemyśl (3) na uwagę, a za nim inne miasta, które

Juramentarz do Volumina legum (pod artykułem Żydzi) wymienia

(1) R. 1569, 1690. Vol. II. 691. V. 820.

(2) R. 1670. Vol. V. 77.

(4) R. 1659. Vol. IV. 620

57. 90

Za wszelkie dobrodziejstwa darowane od rządu, niczem innem nie wywdzięczali się mu Żydzi, jak nieznośnym datkiem z płacon od każdej głowy ludności swojej po zbaczeniu na wiek, płeć, urząd i t.d. względów wyrazistem sumą, umówioną ze skarbem. Datek taki nazywano pogłównem. Gdy go złożyli na raz, lub opłacili ratami już od wszelkich innych opłat, od czasów z domów, rzemiosł, handlów, szynków i kani, także od wszelakich pokarmów i podatków powietrznych, byli wolni Żydzi. Wyjątek zachodził gdy tak zwane przychodnie jene rabin płacić nakazał swym (1) zadłonu krajowi.

(1) Hist. prawod. IV. s. 360.

Przy wjeździe na województwo skła-
dali się Żydzi ujmować sobie no-
wego pana dalekim od ogólniejszej godności
urząd obejmującego męża w swej mazur-
ski zasłużonym (1). W tym względzie
okazali się bardzo umiarkowa-
nemi w żądaniach Garbowie i Orłowie.
Pamiętne są drugiego rzą-
dy przez nowe urządzenie gminy żydow-
skiej które wtargnęły w całości Gar-
walinie z swej majętności, oczywiście przez w Staro-
dawne prawie już w niepamięci puszczone,
i akta Kazimierzowe statuta. W opisie tym zwrócił uwagę
na akta czyli
archiwa, które w osobnej skrzyni
gmachu obok synagogi podziane-
go przechowywać kazał. Rzecza-
we akta obejmowały tak zwane zapiski
trachalne [illegible] a ile takowe ocalały
jeszcze. Zapiski te
przy-
padłszy z takiemiż w innych miastach wielkopolskich
starożytnych przechowywanych,
z tradycji odszukać się dziś w
żaden nie dają sposób.

(1) Tak zwane "przy-
wilejem" o którem
Hist. prawa. IV. s.
131. powiem.

(2) Muzeum Swi-
dzińsk. II. str.
27–32.

92

Dotrzymał Zygmunt I. zdawna dane-
go szlachcie, na sejmie w Kra-
kowie r. 1539 odbytym, i zdawszy
jej opiekę nad Żydami po mia- [własnych jej]
stach i wsiach zamiesz-
kałemi, już się zgoła
nie wtrącał do nich. Toż samo
uczynili następujący po nim
królowie aż do Stanisława Au-
gusta. Za jego panowania po-
wszechna uwaga kraju zwróco-
na znowu na żydowską spra-
wę; wzbudziła między innemi w szczególności ten
właśnie, w szczególności ten, którą wszystkie
żydowskiej społeczno-
ści, do wyjęcia ich
spod
opieki królewskiej spowo-
dowało. Żydów nim rządzili
li, które
lub znowu odnowiły dawne
sprawy miast
szlacheckich na prawie magdeburskiem
osadzonych z właścicielami miast tychże
i karczmy, gdy jednakże sprawy te już
na mocy prawa i konstytucyi
przez Zygmunta I. r. 1526. korzystnie dla
szlachty wydanej ustaliły się, zasady, prze-
ciw którym nie mogły niepokojących dla kraju następstw.
z którego Żydami posiadał właściciel mia-
sta, miasteczka, wsi, zbywających się
I teraz więc do

nek, który posiadacz karczmy. Dawnych karczmarzów zwyczajem, sprzedawać na rachunek pański po cenie naznaczonej od dworu, mierząc trunek na dowolnie obranej mierze i ku sprzedaży nikt nie doglądać z urzędu. Gdy trunek spożycia miejscowemu nie wystarczył, właściciel karczmy skądinąd sprowadzać go, a karczmarz sprzedawać, na wspólny z nim koszt (1).

Szczęśliwi Żydzi że się od nadzoru Wojewody, Podwojewodzińskiego i t.p. uwolnili, uważali się za uszczęśliwionych w tem jeszcze że ich nikt [w szlacheckich posiadłościach] nie kontrolować we wszelkiem przedsiębiorstwie, że żaden cech żadne rzemieślnicze bractwo nie wdzierało się do ich zatrudnień, że żadna policyjna władza nie zakłócała im pokoju, nikt żądań nie owarkował ich. Żyli w błogiem próżniactwie, na pożar pracując, a rzetelnie mniej mając czas przeznaczony do pracy, [illegible] pracować jak się [illegible] Starzyli za tak zwanych faktorów pośrednictwem, i tak się tylko zajmować jakiem znaczniejszem zatrudnieniem. [temu się w usługach narzucali.] Mnóstwo innych spraw w

(1) Lelewel Polska średn. wiek. III. 345.

miastach i po wsiach znajdowali się w ich rękach. Chodzili po zagrodach jako krawcy, szyjąc suknie dla mężczyzn i niewiast. Sami nosząc długie brody, golili je chrześcianom. Byli po małych miasteczkach jedynemi kupcami, kramarzami, rzemieślnikami, i Bóg wie czem jeszcze. Szynkowali sam nawet gdzie nie było ani wsi ani [illegible] w lasach i przykościach, mówiąc pochodzący po Polsce cudzoziemcy (1), widziano ich z flaszką gorzałki we drzwiach stojących.

[illegible] nie długo

Gdyby nie [illegible]

spod władzy [illegible] uwolnił jednakże z pod cięży i od gwarmijsze od wojewódzkich Kahałów wszędzie nie wypuścili Γ [illegible] żydowstwa. Spostrzegłszy to najwyższy rząd krajowy [illegible]

(1) Patrz Kulwesego Listy dziada we Lwowie r. 1076. wydane pod napisem Cudzoziemcy w Polsce, str. 270.

Γ w owe czasy

Γ byliby się rozmnażali i zapełnili. Te

Γ raz wyszła w siłę [illegible] szpary, ciemna, rozgrzana, zniszczona, wybudzając z nich grosz ostatni, a przez to zmuszając do pracy.

~~szlacheckiem żydowskiem. Rozwa-~~
~~żmy dziś tem, losy Żydów na~~
~~Litwie i Rusi. zamieszkałych, roz-~~
~~wiązanych~~

powziąć myśl ~~nie tylko~~ przy zamie-
rzonej reformie Żydów zwrócić ~~[illegible]~~ uwagę swą na szla-
checkich też od dawien z góry wieku przeszu-
nych w niepamięć Izraelitów. !! ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

94 61

Żydzi tak w samem państwie litewskiem, jak na jego kresach i poza kresami.

wielko-książęcy i szlachecki

Przybyciu do litewskiego państwa wyżej opowiedzianego, i dalej tych co przemieszkały się tu z Polski rozszedli się po Grodnie, Brześciu, Drohiczynie, Łucku, Włodzimierzu i innych miejscowościach, ...

Żydów na Rusi

od Litwinów jak i od Rusinów, w całem państwie ... przedstawiciel[illegible]

w Łucku, Mielnicku i Witebsku

... Żydom ... litewskich i ruskich jednoczył z polskiemi, którego ... dopełniając wielcy książęta Witold i Zygmunt, książęta ... w całem wielkie księstwo ... litewskie a uważ zupełnie ... przez uzupełnieni ... jakich wymagała miejscowość, musiał ... ze samego względu na publiczność, jak ... Żydów ... zachowywać miejskie każdego przedstawiciela.

na uwa-dze

Tak więc

95 ~~95~~ 62.

w jeszcze

Dodaję, że Duch litewskich Żydów był nie w jednym szczególe lepszy, niż polskich.

A najpierw naprzód zwyczaj, nie wiadomo od kogo, czy od Hiszpanów, czy zkądinąd wzięty, że każdy Izraelita który chrzest przyjmie święty, zostaje szlachcicem. Prawo to znane szczegółowe (1) ugólnił statut trzeciej redakcyi, i nie tylko do płci męzkiej lecz i do żeńskiej zastosował go, rozumiejąc i żydówkę niewiastę, gdy przyjęła chrzest ś. za szlachciankę (2). Konstytucya z r. 1764. dodała, że ochrzczony Żyd niema jeszcze dopełnić warunku, jaki się nakłada cudzoziemcowi gdy szlachcicem polskim zostanie, czyli że ma skupić się, nabywając dobra ziemskie, na te nie oznaczonej prawem.

(1) R. 1499. nr. 195. Cod. I.

(2) Czackiego dzieł I. 100 – nr. 202.

~~z tych samych powo- ... Żydzi w zarakku- wanym miejscem żywoli ograniczeni i litewscy Żydzi nie tak do czasu w którym ... się udało wydawać z pod ... zakazu uprzemieszczenia.~~

Na sejmie koronacyjnym r. 1633. za Władysława IV odbytym wnieśli po- słowie Wielkiego Księstwa Litew- skiego, iż że ponieważ towary i artykuły zagraniczne coraz więcej drożeją, przeto stany tego księstwa wnoszą, ażeby dano wolność Żydom prowadzić handle wszelakie w sklepach i domach(1). p. wileńskim ogólnikowe

Dopięli więc litewscy Żydzi tego, czego wielkopolscy nie mogli, którzy na mocy magde- burskiego dla Złotoryi (Goldberg) na Szląsku przyznanego prawa, domagając się, ażeby każdemu włości- mieszczaninowi miejskiemu kupczyć we własnym domu (2) i było wolno, wolności tej uzyskać nie mogli (3).

(1) Vl. 1633. Vol. V. 820.

(2) Quilibet burgensis proprium habens aream vel domum quarumcunque rerum venalitatem in domo propria libere vendere valeat. Patrz E. Th. Gaupp Das alte magdeburgische und hallische Recht. Breslau 1826 str. 220

(3) Zakaz Zygmunta I. z. Dany r. 1523. Żydom poznańskim pod liczbą 15. domy, który w Obrazie mia- sta Poznania Łukasz. przy- wodzi 3. 74.

cowaniu miejskiem bywali oficjalnie poniżani, aż do czasu

porównanie z koronnemi przeżyło się. Sejm ... od kupiectwa. ... zamiejscowi towary gdy i Żydom dozwolone będzie kupczyć ... ażeby im wolności nadano (1)

Piszący w połowie XVI wieku Michalon, narzekał na Żydów, że odejmują Chrześcijanom kupczenie, fałszują towary, monety, pisma notaryalne i pieczęcie (1), że na granicy ... Wykazano się, iż Żydzi ... ścisłe, towarowe, i sto-

Zakazano im wozić towaru do szlachty brandenburskiej i poddanych jej prawo wa mona publiczna względem sprzedaży miodów prawnych im samym szlachcie (2).

(1) Jaroszewicza Obraz II. s. 50.

(2) R. 1569. Vol. II. 789.

Dawniej, mityny i inne skarbowe dochody [illegible] ~~[illegible]~~ upominano się, ażeby Żydzi wybierali [illegible] przepisy ~~[illegible]~~ [illegible] zwyczaju [illegible] usługi chrześcijańskie, zakazy języka im (1). (1) R. 1690. Vol. V. 120.

~~[illegible]~~
~~130.~~

~~[illegible]~~

~~Szewczenie mieli dawniej dozwolone Żydami [illegible] (2).~~

~~Szewczyk z powodu tego nie widziana mało, przypisuje się przy królewskich lecz i na szlacheckich Żydów, tak również [illegible] jak i na lewszych [illegible] mniejszych. Zebrać w jedno mniejszych, i tak przez długie czasy [illegible] w tych [illegible].~~

Jak na polskich tak i na litewskich Żydów było wiele łaskawi Jagiellonowie po mieczu i kądzieli. Zygmunt I. ustanowił dla Litwy Arcyrabina który wprost od niego zależał. Takim był Michał z Brześcia. Tenże [illegible] pozwalał im być właścicielami ziemskiemi, dzierżawcami ceł, myta i t.d.

Okoliczność ta wywarła wpływ na Żydów o tyle, że stopniowo dalekie cały handel przygarnęli, i wszelkie dochody krajowe dzierżawiąc, dali się całej ludności we znaki. Z natrętną cie-

Skarb monarchy wielce a ... lu, azaby źródło do utrzymania ... życia naznaczyć swym Żydom, pochodzące nie koniecznie z lichwy. I w tym względzie nie potrzebował się troszczyć o takowe dla posiadających wyższe urzędnie, dla biegłych w sztuce lekarskiej i t.p. gdyż każdy Izraelita, [illegible] pracy urzędu który, bądź w gminie, bądź na dworze królewskim, sprawował, trudnił się do tego kupiectwem, [illegible] dając czerpać na utrzymanie swej rodziny, nie z jednego źródła. Ale ta władza [illegible] była szczupłym, a który się ... przyjaźnie ... stosunki z miastami rozłożyły, ilekroć zdarzyło im się kiedy zawiązywać wzajemnie

63. 66.

(1) Patrz Przewodnik naukowy i literacki z r. 1877. zeszyt 1. str. [illegible] We Lwowie wychodzący. 25–45.

Zabrz (?)

kawszczyzny (?) zaglądać Żyd do każdego wo-
za wjeżdżającego do miasta li-
czyć każdy szeląg będący na targ
prowadzanego i rozrzucać (?) [illegible] wy-
bę, i pilnować przy wadze miejskiej,
aby żaden garniec zboża nie wy-
śliznął się z pod jego arendowej
kontrakcji (?) bez opłacenia mu należ-
nego grosza; a jak [illegible] swe-
go zysku, ludności biednej na każ-
dym czynić krzywdę, żaki: zżymać się
nad nią z niepohamowaną i szemra-
jącym zagrażać jak skargą i zama-
chach buntu wśród [illegible] Za takie
obwinienie niedowiedziona chło-
pa była jeszcze dokuczliwszem (?),
grzechem największym i ciężą-
cym na sumieniu wdzięczne
przysłanych przybyszów, była owe
[illegible] owe korzystanie z nie-
porozumień rozdzielających dwa
szczepy pobratymcze, pod jednym
rządem (1).
zostające

Litwa ościsła.

[crossed-out heading] str. 136. Dumini Hetet.
str. 217–8

nie jeden Templ. [illegible] spostrzeżenia
szły wielkich [illegible] chciałaby przez
stworzeń [illegible] i zwyczaj żydowstwa z greckich,
byle [illegible] przyjść a mimo to bawić się handlem i t. p.
[illegible] do bębna,
[illegible] Jakich panów wiele napotkał ten, posłu-
żący do Zygmunta Augusta kandydat
kamendant, gdy południowe kraje li-
tewskiego [illegible] rządu państwa.
[illegible] żydowski,
[illegible]

Za to zwarł niedostatek
ciernistej ludności chrze-
ścijańskiej ani w Polsce,
ani w jej krajach nie-
znać, zanim się dobił takiego
bytu, jaki już posiadał w Polsce.
Pod

[illegible] wszelkim szatem (nawiasem
sprzedawał (gorzałkę) dopóki się na
wybudowanie karczemki nie zdobył,
a ucecz majątku, fabryki jakiej nie
zakupił, gubić
[illegible] tak nie zważał pa-
tronem u możnego pana, jakich twór-
cami litewskiego szlachetnego i wielkiego po-
chodzenia, takich Sobieski [illegible]
Wiśniowiecki, mieszkał; albo [illegible]
ził na Biskupie, jakich nie było
trudno na obszarach których się dorzućić
dali, Talmudzistom i Fran-
kistom (o tych będzie niżej) chrześcija-
ni przejęcia na tym katolickiego
wzorcu.

[illegible] dopóki

Najwięcej atoli Żydzi przewinili przez to, że nie uznawano prawa propinacyi każdemu właścicielowi gruntu, przyczynili się przez to do rozszerzenia powstania które Kozacy pod rządem Chmielnickiego podnieśli. Naoczny tego świadek (1) opowiada: jak Żydzi porozumiewając się w tym względzie z urzędnikami starostw, od panów polskich dzierżawnych, a nie mieszkających w miejscu, wyrobili dla siebie królewski rozkaz, że nikomu gorzałki nie wolno, i że samym tylko Żydom gorzałkę szynkować i rozprzedawanie go w pomienionych starostwach.

Tak więc gorzałka, i znowu gorzałka, nie tylko zniszczyła kwitnące gminy Izraela w rusko-polsko-litewskiem państwie, ale [pomieniona gorzałka] całe to państwo pogrążyła w przepaść nieszczęść. [Szanujący dawać na to] Pamiętniki Matyasza Bersona z hebrajskie przełożone na polski, zwane w oryginale Jawen Mezula, co znaczy po polsku Głęboka Kałuża. Wspominając ...

(1) Nieznany Pinocci Sekretarz królewski r. 1651 w Ojczystych Spominkach Ambr. Grabowskiego w dwóch tomach wydanych w Krak. 1845. Patrz II. 141.

raz jeszcze w pierwszym dodatku do tej rozprawy zwrócę uwagę czytelnika i na wielką ich ważność dla rozwoju wewnętrznych dziejów litewskiego szczególnie rycerstwa.

Po skruszeniu tatarskiego jarzma przez carów dawnego moskiewskiego państwa, rozpoczęła się między Moskwą a z Polską/Litwą zainicjowana walka o księstwa ruskie, w czasie panowania na Rusi Litewskiej zabrane [illegible] jej od Litwinów. Połock na kresach litewskiego a moskiewskiego państwa leżący był głównie walk tych celem. Litwa pozwalała Żydom osiedlać się w nim. Car Iwan zdobywając Połock (r. 1563-4) zapowiedział im „aby chrzest przyjęli, a niechętnych kazał potopić ich w rzece Dźwinie u murów Połock otaczającej." Po odzyskaniu księstwa tego przez Stefana Batorego (r. 15[illegible]) Żydzi wrócili tam/znowu.

str. 72.

Do carstwa moskiewskiego, które poza kresami litewskiego leżało państwa, Żydzi z reguły prawa nigdy do Kijowa nie mieli przystępu. Kupiectwu było tego przystępu tak samo gdy/równie jak Kijów wzbronione, już i inne miasta ruskie oddawała się Moskwa, nie dopuszczała

Ta z nią chcieli Żydzi współubiegać się w handlu, przeto ona

ich [illegible] Żydów do siebie. To też kiedy [illegible] rząd zezwalania czynili Litwini, ażeby zakaz ten cofnąć. [illegible] Carowie odrzucili wszelkie zabiegi. Nawet w [illegible] umowie zawieranej (r. 1610) z Polską, o wezwanie na tron moskiewski Władysława IV, wymówiła sobie Moskwa w czwartym artykule tejże umowy, że pod żadnym pozorem nie ma być wolny wstęp do moskiewskiego państwa Żydom dozwolony (1).

Dziś rzecz ta inaczej stanęła. Swod zakonów dla wszystkiego obszaru państwa stawia warunki, według których pobyt Żydów w swem państwie zezwala. Treść ich podamy w zakończeniu tej rozprawy.

(1) Wszystkie dowodzenia z [illegible] gosudarstw. rossijskago. tom I. str. 22. VIII. 72. XII. 141.

102 64.
b.

Tak ślady rzeczy aż do reformy państwa przez Piotra Wielk. wtedy ustawy zaczynają zamazywać się [pod wpływem] Do Rusyi żydowskiem, zaczęły się raz po raz wywoływać starcia Chrześcijan z Żydami zwracające uwagę na prawa kanoniczne tak cerkwi i kościoła jak stanowione w tym względzie, kazano też patrzyć na to, co świeckie ustawy szczególnie Rusyi tudzież przejęte u tem. Wyniki takie, co zostawione w Swadzie zakonów przedstawiłem w Przeglądzie cywilnego prawa rusyjskiego (1) i w zakończeniu Przeglądzie publicznego prawa przedstawię dalej. Obecnie wydanego studyum o Żydach, jest do pracy tej przygotowaniem.

Dalszych zamach Swadu, ile przeczy mogły przejrzeć ich dorywali, pomijając zdania i wywody. Dalszy wiersz ciąg o przepisach Żydach będzie w Przeglądzie prawa publicznego i stanowego.

Winienem zauważyć przy tem, że odkąd Rozprawa o Żydach przez Tad. Czackiego napisana wyszła z druku (we Wilnie 1807), rozprawa do przy układaniu ustaw o Talmudystach i Karaitach we wielu ra-

(1) Przegląd najważniejszych prawodawstw Słowian. Artykuł pierwszy. Warszawa 1874. Patrz w rejestr. Żydzi

Swadowi

zach przewodniczyły na do w dalszym

Przeglądzie Swadu zakonnym ~~tak~~

~~wydanym z Dunku jak i najęż-~~

~~cym się wydai zwracałem~~ jeśli

~~uwagę czytelnika i zwracaj tę-~~

~~go~~ zwracać uwagę czytelnika nie

omieszkam.

Dawnego podziału Żydów chrześcianie się od nacisku, wszelkie ucisku robione za pośrednictwem kapłanów.

Zaledwie lud uczyniły przez najinteligentniejszą klasę społeczeństwa całego państwa, przez prawników, uciągniony, nauczył się rozróżniać Chrześcian od Żydów, i wady, które przypisywał jednym i drugim, zaczął dzieciom Izraela i Judy wyłącznie wydzielić (1), wnet pierwsi, czyli Chrześcianie, niby dla okazania że nic spólnego nie mają z Żydami, wzięli się do prześladowania tychże, co zwróciło uwagę najwyższego w państwie rządu (2). Dowód: przykazali chrześcijańscy Cezarze rządowym urzędnikom baczyć, ażeby się to nie działo. Oznajmowali więc:

Chrześcianom, tak rzeczywiście jak mniemanym (qui vere sunt vel esse dicuntur) wyraźnie nakazujemy, ażeby w brew przepisom religijnym nie wyrządzali gwałtów Żydom i poganom, spokojnie się zachowującym ...

(1) Wyrażenie Tacyta w ann. XV. 44. per flagitia dia invisos christianos, odnieść należy, jak mniemam, do okrzyczenia Żydów wyłącznie przypisywanego, a w Histor. V. 5. wyrażonego przez Tacyta: adversus omnes alios hostile odium... contemnere deos... [illegible] geniali a.

(2) Kanonizując Teodozyusz Cezarze wschodniego i zachodniego cesarstwa, wydali takie ustawy do urzędów prowincjonalnych rządczych po ...z. Patrz C. th. C. de paganis et sacrificiis et templis (I. 11).

Tem bardziej, gdy wiedziano, że gdzie tylko Chrześcian naciągnięto, ... nazwy, nie mniej ... wyśmiewano.

Gdy między wyznawcami Chrystusa ...

Więcéj miejsc, &c

nie i przeciw prawu
w niczem nie wykraczają. Bo
jeżeli względem takich ty-
dać się dopuszczać gwałtów, al-
bo tępić żechcąc ich nie-
nie, w tedy nie tylko to co
zrabowali zwrócić zosta-
nąc zmuszeni, ale za karę
zapłacą prześladowanym w
dwójnasób.

Widzimy zatem że jedno i dziać się
to samo (wszę-
dzie i po wszystkie czasy: a dzia-
ło częściej, a ledwo raz i drugo
(r. 1447-1454) Mazowsza Polaci kiedy przeciwnie w dawnej
kraju ciemnota zapa- ku miej- sce, i tolerancja dopuszczano się prześladowania
nowała, bluźnierc rozumowi, któ-
ry chwalił to w żydach, czemu fanatyzm chrześcian
przyganiał, gorliwy niby
o wiarę a rzeczywiście czychają-
cy na sposobność zagrabienia
cudzego dobra.

Mówiliśmy w ciągu tej rozpra-
wy a środkach do jakich się ży- tępić chcący na czas pewny
dzi uciekali, by odwrócić grożą- i niszczące ich samych
ce swej wierze niebezpieczeństwa
dalegliwości Najwięcej
z powodu tego cierpiał prałat a-
nym żydowskim niby w odwecie
za gorszące, która zalewał ludność
wiejską i miasteczkową.
więcej miejsc że
zatem uwalniając się od najcięższej
z

(kiedy) lepszej jakoby całe żydowstwo zgo-
dzić mogła, a która że ma-
że zgasić, podejrzywała o to
starozakonna szwaczka [?] niemowiązne [?] sobie swoje
losy. Wyciskała raz starozakon-
na na swym protektoracie pieniądz
jaki się dał wycisnąć, zysk, wraz
z zawróconym od siebie datkiem, tudzież zaciąganymi z składkowych [?] daty zamożnych sumami,
(powszechny kapitał, który lokowała
na kahałach, by mieć w każdej
chwili grosz gotowy na podar-
ki temu i owemu urzędnikowi, który (zachowywał się czuwać)
nad krążącą niby
wiszącą w przestworze XVII–
XVIII)

(wielu w Polsce,
że sejm wraz z Monarchą)

(zamierzającej wypę-
dzić Żydów z kraju. (oraz urzędów)

Zdobywała ich starozakonna ujmować też
sobie umysły, a których myśl
tą [?], że najskuteczniej odwracać
całemu ży-
dowstwu grożącą zagładę. Zapisywała
w tym celu

+ starozakonna

która groziła zagładą całemu żydowstwu. W tym celu starozakonna zaciągała
ogromne sumy na kahałach i procent płaciła od
nich.

zowa ~~...~~ cya od tejże Komisyi do wrędnia, przez jej Radzcę, Tomasza Grabowskiego reprezentowana, zakończyła między [illegible] dem królestwem a Austryą układem o gumy ~~...~~ na traktatach galicyjskich na rzecz mieszkańców królestwa ~~...~~.
~~...~~ tak i potelnowanych ~~...~~.

Jak mi cały ten sprawy opowiedzieli uwzgl nicy deputacyą owej, składający się i po dowód na to (co mówili) do aktów urzędowych (1) odesłali ~~...~~

(1) Rzeczone akta owej ~~...~~ delegacyi złożone 59/w archiwum tejże Komisyi przychodów i skarbu, a dzisiejszej dyrekcyi skarbowej ~~...~~. Ciekawy rzeczy je przejrzeć, ja czasu na to nie miałem i nie mam.

wszystkiemu złemu przyganiał rząd kraju najwyższy, i o zaniechanie nadal drugim nale- 66. aa.

105

gał na/ żydowskie urzędy gminne. Gdy na-stawanie le/nie przyjęcia rządy z uchwa-leniem o co nalegano, pozostało wiele sum do opłacenia gdy owczesny podział Polski nastąpił. Realizując je zaborcze rządy ukrócono wywody co dla instytutów w zaborze na innych podzielonych, przypada od kapitałów tych, które w drugich zaborach leżały.

W ... Polsce dawnej Ka-misya rządowa przychodów i skarbu, którą naczelnie sprawował Minister Księ-że Lubecki Drucki i ... ukróconych dali z Austry-ą ... nastąpił. Wysłana deputa-cy

(Dawniejszy;) tu zaczynam sprawozdanie swe o Żydzie kroniki polskiej ...

Żydach zamieszkałych w ... pierwsza wzmianka, znajduje się w drugiej połowie XI wieku znachodzi się ... w kronikach naszych. Aczkolwiek zaś tak przed owym czasem ... o tem, żeby ... o pol-

skiej zesłaniach z polskim ...

... by najmniejszej nie czynić wzmianki

Bajdę o Żydzie polskim

... kroniki uplecioną na wzór wieści o Badurze chłopie, którego ... zarzucano w czasie bezkrólewia po śmierci Zygmunta Augusta na tron fary-

zowali miano. Wywiódł ...

... jak mniemam, od ziemi Lubelskiej unitowanego ...

na,

... [illegible] jak i ..., coż do wygnania ... roku 1264, mieli zezwalać w jakich ...

... Bajdę o Lelewel, z woli,

Frank i Frankiści.

Kiedy w rzeczie, jak wnet powiem, powszechnie uznano, że dobro państwa wymaga by nie zniechęcać ale owszem przyciągać ludności żydowskiej przez Polski, Rusi i Litwy zamieszkałej, w ów czas [illegible] dzięki blizkiej wielkiej na ziemiach [illegible] powszechnemu dobru otrzymywało, i szlachetnie myślący mężowie popierali usiłowania tych, którzy przejęli się myślą [illegible] Dalszych tajemniczego, bo od jednych uważanego za oszusta, a od drugich za męża ze wszech miar prawego.

... że wieści przez siebie rozsiane z dobrego źródła pochodzić się zdają.

... czego wy- [illegible] początek ów 7-63. przez ogło- szenie tego rozkazu [illegible]

Czy tak jest rzeczy- wiście? zmianowany Towia- wiański ma nas upewnić. Za- [illegible], oczekujemy więc aż to nastąpi, a tym czasem opowiedz- my co nauczał Towiański i jakie jest naszé o nim zdanie.

Towiański, powołanie Chrześcijanin, do- wodził Żydom, na zasadzie starego zakonu, że wyzwolenie ich kró- lestwa powinno się zacząć od ze- [illegible] pobudzenia się z reli- gijnego [illegible] religiami, dziś mającemi przewagę. Handel, mówi do nich, otwiera wam pole do wielu wpły- wów i utrzymuje między wami dostatek i komunikacyą. Mając jesz- cze oświatę, godność i harmonią w działaniach sprzyjających do jedno- go celu, [illegible] rządy krajowe[.] Ta będzie prawdziwa kró- lestwa Izraela, i do kościoła Sakr- mamy dziś tylko Żydzi są po całej ziemi od Boga rozwróceni po to, by ogniwem byli narodów i ich ukowiąz- ek ludzkości wiązali w całość. Pojedzie im to do Talmudu / bez trudności,

potrafi, mówi dalej, wywrzeć wpływ na [illegible] pod który zostajecie władzą

zakończył temi słowy swą przemowę dziś

Jest nim Jan Jakub Frank, urodzo-
ny i naukowo wykształcony w prze-
stworze dwóch pierwszych dziesiąt-
ków XVIII wieku we wsi Korolówce
na Podolu. Nazwałem go tajemni-
czym, albowiem co o mężu tym pra-
wią przyganiający mu, ~~[illegible]~~ nie
odpowiada wielkości myśli którą
objawił, a co chwalcy nie zgadza-
ją o nim temu kłam zadają czy-
ny ⌐ ~~[illegible] o nim powszechnie~~.

⌐ [illegible] polegające na zdzierstwie, które wykonywał na swych zwolennikach.

W takim stanie rozsiewanych o nim
wieści, nie pozostaje jak czekać na
historyka tego, zagadkowym odemnie
nazwanego męża, który ma pi-
sać nieznany mi Lwowianin, według
upewnienia bezimiennego ~~[illegible]~~ obrońcy Franka. Obrońca ten lite-
rami J. B. podpisawszy się (1), w
powszechnie wanie pudał, co o mężu
tym [illegible] napisano (2), upe-
wniając,

str. 2. mówi:

~~[illegible]~~

a ich niewola panowaniem się sta-
nie."

Tak miał nauczać Frank; co na zasadzie dowodów au-
tentycznych wykazał/ma ów uczony
historyk Franka i jego kościoła zajmujący się we
Lwowie. Ze wszyst-
kiego co dotąd o ca-
łej rzeczy się wiemy
pokazuje się, że nauka Franka głosiła
odwiecznie gło-
siła i głosi
i sama uczy cały jeden powszechny
(Katholikos) kościół, jedność w
tym kościele owczarni, i jednego
w nim pasterza, Jezusa Chrystusa,
uznający (1). Rozpisując się o tej
nauce jeden z uczonych polskich
głośnie świadczył i że nauka wyznawana przez
sektę Frankistów była
i jest jedynym środkiem najszybszym
zreformowania i zamienienia w gadunę
mniemania ludzi ograniczonych masy
żydów polskich, ruskich i litewskich, (2) i że nawiązała za sektą
zgwałcenia nadzwyczajny/m charakter, przez który imie-
niem ludu Izraela, za pierwszeństwem wyznawanej od siebie wiary
oddała hołd religii Chry-
stusa, zawsze, rzeczywiście, chociaż
Bogu tylko wiadomo czy szczerze."

(1) Patrz artykuł mój do Biblioteki warsz. r. 1847. I. 540. podany.

(2) Patrz Adr. Krzyżanowskiego Dawna Polska wyd. pierwsze str. 51-6.

ludzież miasteczko Nawa Jeru-
zalimu, i słusznie Żydów do
ulic wykażę. Pierwsze istnieje
Dukład. Drugie nie umiesię. Jedyny

Oszukanymi byli Żydzi hiszpańscy, i być musieli, bo ⸢ zamieszana inkwizycya śledziła. Frank oszustem być nie potrzebował, bo nie miał powodu obawiać się owej inkwizycyi, ⸢ znaczenie jej w tym kraju było pozorne zaledwie było.

Że do przyjmowania chrztu ś. namawiał swoich spółwierców, nie wynalazł przez to nic nowego, boć samo tworem w XII. już wieku czyniono w Niemczech, a co do Polski ... wyrzucą, że gdy sam ⸢ ... w Polsce przyjęcie chrztu ś. Dając im wolność zarobkowania miejskiego, godziło ich z Chrześcijanami.

Za czynienie im swych przysług wiele wymagał Frank od swoich zwolenników, i to wdu-gnie zawracając mu ci krzywdy ... niemoż go być oszustem.

Mojem zdaniem, należy go i w tem uniewinnić, gdyż ... podniesienie w jakiem

⸢ Czacki Dzieł. T. 3..

⸢ zmusiła ich do tego

(1) Patrz Starożytnościach Polskich artykuł Inkwizycya zarzita.

⸢ która choć i w Polsce dawała znak życia, jednak

(2) Juden die nicht nach ihrem Rechte beschoren sind, thut man ihnen Gewalt, man soll ihnen bessern wie einem Sayen, mówi Zwierc. Saskie III. 7.2.

⸢ zaledwie bezpieczeństwo od napaści i gwałtu zapewniała ... znaku pewnego na ciele nie mającym (2)

na raz zamożł, wymagała koniecz-
nie, ażeby spełnił swoje poddani-
ctwa naśladowaniu, z której wyszedł
na Mistrza odpowiednio. Jakoż to ma-
ją Żydzi zabić włąsnym, że bez
blasku na zewnątrz

jako cudownych przywalny.
mógł żyć skromnie; jako Mistrz
musiał prowadzić życie wystawne, książę-
cem otaczając się blaskiem.

obejść się nie mogą. Zbie-
rając pieniądze, ażeby otyrzczej
Ouszalkami, i blask temu
zywał świata. Frank

Nr. 80.

Szemiot Pilzburg płodo Wybitnego Żydowsk.

69-71.

110

Powszechna uwaga Polski i Litwy zwrócona na reformę Żydów i rządowe uprawnienie ich.

Upraszany od Króla i sejmu były wielki Kanclerz koronny Andrzej Zamojski ażeby ułożył projekt do prawa cywilnego, całe państwo polskie obowiązywać mającego, umieścił w tymże projekcie [artykuł XXXII z poddziałów czyli §§ dwudziesta trzech składający się, i w artykule tym przedstawił prawo cywilne, jakie Żydów i równie królewskich jak i szlacheckich, po zatwierdzeniu go od sejmu, obowiązywać miało.

[r. 1780 podanym do druku.

Był więc projekt Zamojskiego po statucie Bolesławowskim z r. 1264. [szlacheckiego się z r. 1539. Żydzi szlacheccy zwykle, nowem dla nich prawem czyli miał nim być, gdyby był sankcyą sejmu uzyskał, a gdy nie nabył, zrobiono drugi projekt i trzeci. Ponieważ i te upadły, rząd przeto pruski, który na mocy uchwały kongresu wiedeńskiego wziął w posiadanie dwa departamenty, poznański i bydgoski, części dawnej wielko polski składające, a w

[roku 1815

Od tego czasu (r. 1526) zaczął być porządkowany kierunek pierwszym, a ~~[illegible]~~ i więcej ludzie nie grzeszyli mu pochwał. Do zbytku prawie(1), duchowieństwo wszakże ganiło go wielce.

Że towar ten przychodził w górę coraz wyżej, odgadli to Żydzi i zaczęli ubiegać się o dzierżawę domów miejskich przeznaczonych na karczmy; śpieszyć się w tym względzie trzeba, aby ich nie ubiegali Niemcy.

W zakresie prawodawstwa Księstwa Warszawskiego stanu wyższego wchodząc, ustanowił dla Żydów, w owe czasy w departamentach zamieszkałych nowe prawo, które nie więcej a wszakże mniej korzyści zapewniło im, niż projekty Zamojskiego i dopełniające go dwa po nim projekty(1).

Projektu Zamojskiego, [odnaleziona st. księgach [illegible] leżał się w nawiasach,] uznawał jest tej treści:

~~(1) Polska pod wzgl. obycz. III. 373-4.~~

(1) Do treści porównaj do prawa wielkopolskie prawo Dr. J. Perles w Gesch. der Juden i t. d. str. 117.

a) Projekt Andrzeja Zamojskiego (r. 1780).

Wyznaczona od sejmu r. 1776 Do [illegible] rzeczonych praw kodyfikacyjna, majora naczelna, z byłego kanclerza królewskiego Andrzeja Zamojskiego, idąc za przykładem danych jej instrukcjom, upoważniała wyznaczonych w podobnym że celu projektodawców z woli lub z władnego [illegible] od rządu, [illegible] podejmujących się tej pracy prywatnych mężów. Przedstawiła w ogólnym zarysie dzieła swego [illegible] z 23 §§ (paragrafów) złożonych [illegible]. O powiem tresci tylko z liczby poddanych mieszczan [illegible] a [illegible].

Skierowane rzecz [illegible] od urzędów, radził [illegible] przez mnie, ażeby tam gdzie układ na zasadzie umowy [illegible] dalej przez ciężkie najmniejsze im mieszczan [illegible] w czasie dawnym i jak

Przed nim Andrzej Zamojski, który w części pierwszej [illegible] od [illegible] projektu do prawa cywilnego, [illegible] cały [illegible] [illegible] układ [illegible]

[poddziałów czyli [illegible] prawie [illegible] [illegible].

[a przez urząd ustawy dzisiejszej

L gminie dzisiejszej zaś, ciężkiego w rynku, nie osiadający [illegible] jeszcze nie najmniejsze [illegible]

zarachowanie
z miastami a zawar[illegible]
sej i przez rząd potwierdzanej, za-
siedzieli dalej
siedzieli się Żydzi, siedzieli także
ulicy osobnej najmniejszej; [illegible]
gdzieindziej zaś, szczególnie też w ryn-
ku, nie osiedlali się, nie słu-
chywali się, wcale, nie handlowali, i dlatego dla
siebie wynajmowali. Do miast z gdzie
im mieszkać dozwolono było wolno mieli przy-
bywać tylko w czasie targów i jar-
marków (1. 2.).

Ponieważ się zewsząd do państw polskich i litewskich garnęło żydowstwo, środków do życia po większej części pozbawione wszelkich, i żydowstwo to osiadając po wsiach przenosiło się z nich do miasteczek i miast, to rozciągnęło przez [Kontrakt] rząd się tak nad żydami mieszkającemi dawniej po siedzibach zakontraktowanemi, jak i nowo przybywającemi

teraz nie samorządny bez podrzędności, już w stanowieniu swój rozwinął podrzędnej magistratom w mieście a na wsi grodom będąc, uważając prawo wygadać od każdego nowo osiadłego przybywającego się w mieście, a zwłaszcza wykazać: czem chce się zabawić zarabiając na życie. Jeżeli wreszcie kupiectwem, ...

nowo przyjeżdżające prawo

łamie. Za "mieszkałych" czyli stale tu mieszkać w kraju mających prawo każe uważać podległych gminie, która niedawno znowu podległa po miastach magistratowi a po wsiach grodom. Jej członkowie winni, co daty w której sejm przyjęła ... zakwestii, stawić się przed magistratem lub grodem, i odpowiednio każdy oświadczyć się uprzysięgnąć i przez co przez kraj ... czy zaj[mujące] kupiectwem, czy kunsztem lub rzemiosłem, czy na koniec uprawiając ...

rok. Gdy pierwszem zabawiał się i nadal bawić zamierzał, musiał ~~[illegible]~~ (najmniej by) wykazać że posiada [illegible] złotych polskich [własnego i od długów wolnego kapitału] ~~[illegible]~~ na każdego przeznaczonego prowadzenie ~~[illegible]~~. Jeżeli się z handlu lub rzemiosła utrzymywał ~~[illegible]~~, winien był dowieść że go umie. Jeżeli odrzekł się mógł zajmować się rolą, wtedy, nie mając według uwarunkowanych praw krajowych, prawa nabycia jej na własność, musiał albo arendarzem czyli dzierżawcą zaglać, i z dzierżawy utrzymać się należycie, ~~[illegible]~~ albo brać zarobek i odbiegi, na karczmach. Kiedy się okazało ~~[illegible]~~ w rok po swoim przybyciu ~~[illegible]~~ w kraju, żadnem się z trzech innych rodzajów zarobkowania nie zajmuje, ~~[illegible]~~ musiał ~~był~~ wynieść się za granicę, czego gdy nie uczynił, ~~[illegible]~~ oddawano go albo do domu poprawy, albo przeznaczano ~~[illegible]~~ do publicznych robót [illegible].

u. s. w.

Żyd

Dowodniący [illegible] że ma sprawić

do życia, mieć / [illegible] od magistratu potrzebuje

świadectwo na to, w któ-

rem też być życia swoich wierzy [illegible] jego

składającego.

Życie ten zezwolił konieczność jego

legitymacyjną, którą wy-

jeżdżając z miejsca pobytu

swego – winien przy sobie, niby

paszport, niby kartkę bez-

pieczeństwa; – Czy też (Książeczka / zagadka)

z jednym wzory, czy Żyd nie

utracił znalezionej czy też wydana

na jego nie pomyślna, magi-

strat winien być sprawdzać co

trzeci lat, przed każdą (6. 7.).

71.

103

~~[illegible] 10 [illegible]~~

Praesens. Activi.

Indicativ	Conjunct.	Optativ	Imper.	Infinit.
Singularis.				
1. δί-δω-μι	δι-δῶ	δι-δοί-ην	δί-δου	δι-δό-ναι
2. δί-δως	δι-δῷς	δι-δοί-ης	3. δι-δό-τω	
3. δί-δω-σι	δι-δῷ	δι-δοί-η		
Dualis				Particip.
1				M. δι-δούς
2 δί-δο-τον	δι-δῶ-τον	δι-δοί-ητον	δί-δο-τον	F. — οῦσα
3. δί-δο-τον	δι-δῶ-τον	δι-δοι-ήτην	δι-δό-των	N. — όν
Pluralis				
1. δί-δο-μεν	δι-δῶ-μεν	δι-δοί-ημεν	δί-δο-τε	G. — όντος
2. δί-δο-τε	δι-δῶ-τε	δι-δοί-ητε	3. δι-δό-τωσαν	
3. δι-δό-ασι	δι-δῶ-σι	δι-δοῖ-εν	ν δι-δόντων	
ν δι-δοῦ-σι				

Żyd ani procederzysta ani kapitalista (zwłaszcza szczególniej) ani-
nawet co najmniej posiadacz (placu L czystego) do ziemi się nie miał prawa
pod karą wiecznego więzienia.
Rabini i wszelacy szkolnicy byli
dopilnowywać [tego nakazu mieli, pod takąż karą [illegible] i konfiskatą całego majątku swego. Magistrat zaś w tem folgować Żydom, karany tysiącem złotych (8). Nie wolno Żydom zaciągać długów na kahał, nie wolno ubezpieczać ich na gruntach urzędowi na kamienicach danych i wolno tylko na wdawać się z aktem urzędownie zawartym (16), ubezpieczanym:
gistrat, że aspirant do rzemiosła posiada wyżej pomienione kwalifikacje. Wszystkie osoby urzędowe uchodzić w niedopełnieniu postanowienia tego karze być miały odmiennej wiecznego więzienia (rabini i szkolnicy) lub pieniężnej tysiąca złotych (magistrat, 8). Suma kaucyjna urzędowi bezpieczeństwa na Żydzie dająca, żadnemu obciążeniu ulec nie mogła i wszelkiemi innemi (nieruchomymi lub ruchomymi) wyprzedzać przed aktami miejskimi grodzkimi była wolna (16).

Passivum

Indicativ	Conjunct.	Optativ.	Imperat.	Infinit.
Aoristus I ἐ-τέ-θην				
Futurum I τε-θή-σομαι				

Najwyższy dozór nad żydowstwem miejskim (wojewodowie) i wiejskim uprawnieni ... Do układania w miastach starszyzny w liczbie trzech osób i do władania na niej obowiązku więcej pomoc

synagóg 40 / podatki za miasta i kahały wsi ściągać i do magistratu odnosić, pilnować tego, ażeby kahały długów na całe obywatelstwo (jak się Redakcya Zamojskiego wyraziła) nie zaciągały (art. 12. 16–7.). Wszelkie dotychczasowe długi kahalne, miał przez komisyą specjalną rząd kazać obrachować, i według daty zaciągnięcia dzieła (pretensyi) kazać wypłacić (17) wierzycielom.

Medium der II Klasse.

	Indicativ	Conjunct.	Optativ	Imperat.	Infinit.
Futurum δή-σομαι	Fehlt	Fehlt	Fehlt	Fehlt	
Aoristus I ἐ-δη-κά-μην	—	—	—	—	
Perfectum τέ-θει-μαι	—	—	—	—	
Plusquamp. ἐ-τε-θεί-μην					
Aor. II. — Fehlt	—	=	=	=	

Zapewniono Żydom bezpieczeństwo osób i majątku i tolerancyą ich wiary, wymagając nawzajem, ażeby uszanowanie chrześciańskim okazywali obrzędom, i przechodzić na religię chrześciańską wiary swej wyznawcom nie bronili.

Sprzętów kościelnych dotykać się nie mieli być wolni pod karą złotych grzywien, lub ciężkiego więzienia (14).

W czasie procesyi kościelnych Żyd nie miał pokazywać się na ulicy pod karą jaką wyznaczy miejscowa władza (15).

Na żadne funkcye skarbowe i ekonomiczne nie miał Żyd być przyjmowany. Żadnej władzy nad Chrześcianami posiadać nie miał, a więc i sług chrześciańskich ucznie opła-

Aoristus II

[illegible] ΘΕ [illegible].

Personae	Indicat.	Conjunct.	Optativ.	Imperat.	Infinitiv
	Singularis	Singular	Singular	Singul.	
1.	ἐ-θέ-μην	θῶ-μαι	θεί-μην	—	θέ-σθαι
2.	ἔ-θου	θῇ	θεῖ-ο	θοῦ	
3.	ἔ-θε-το	θῆ-ται	θεῖ-το	θέ-σθω	
	Dualis	Dualis	Dualis	Dualis	Particip.
1.	ἐ-θέ-μεθον	θώ-μεθον	θεί-μεθον	2. θέ-σθον	Masc. θέ-μενος
2.	ἔ-θε-σθον	θῆ-σθον	θεῖ-σθον	3. θέ-σθων	Femin. -η
3.	ἐ-θέ-σθην	θῆ-σθον	θεί-σθην		Neutr. -ον
	Pluralis	Pluralis	Pluralis	Pluralis	Gen. ου, ης, ου.
1.	ἐ-θέ-μεθα	θώ-μεθα	θεί-μεθα	—	
2.	ἔ-θε-σθε	θῆ-σθε	θεῖ-σθε	θέ-σθε	
3.	ἔ-θε-ντο.	θῶ-νται	θεῖ-ντο.	θέ-σθωσαν	
				θέ-σθων	

[illegible] trzymać nie mógł, bez / tylko robotnikami dziennie godzinnemi posługiwać się miał prawo (13–4).

Co do wewnętrznych stosunków, zaprojektował Zamojski: Dla synagog i cmentarzy okazywać wszelkie[go] [illegible] czego [illegible] (przymuszać do chrztu, ani chrzcić dzieci bez woli rodziców. Wszakże gdy uczuły mające przyjąć chrzest, kazał nagradzać. Nowochrzczeńca opatrzyć prawem mieszczaństwa, uprawnionym do żądania od rodziców (1) by z nim co do majątku zrobili, a wymagano od niego [illegible] by [illegible] ochrzczony. [illegible] by nie wracał do żydowstwa.

Żyd więc dalej nie mógł obcować z Żydami, a gdy miał konieczność mówić z niemi, winien był to uczynić w obec chrześcijanina (Art. 21–2).

(1) Dawne to były czasów zajęty ciążące przy R. 1412. Nr. 52. Cod. Univers. I.

Activum Ⓞ E Klasse.

Personae	Indicativ.	Conjunct.	Optativ.	Imperat.	Infinit.
Imperfectum.	Singularis	Singular	Singular	Singular.	fehlt
	1. ἐ-τί-θε-μην	fehlt	Wie Praes.	fehlt	
	2. ἐ-τί-θε-σο				
	3. ἐ-τί-θε-το				Particip.
	Dualis	Dualis	Dualis	Dualis.	Masc:
	1. ἐ-τι-θέ-μεθον	fehlt	Wie Praes	fehlt	Femin: fehlt
	2. ἐ-τί-θε-σθον				Neutr:
	3. ἐτι-θέ-σθην				Genit:
	Pluralis	Pluralis	Pluralis	Pluralis	
	1. ἐ-τι-θέ-μεθα	fehlt	Wie Praes.	fehlt	
	2. ἐ-τί-θε-σθε				
	3. ἐ-τί-θε-ντο.				

Nie zadowolił Żydów projekt Zamojskiego i nie mógł zadowolić, ale nie z winy projektodawcy.

Książę ciołecki a Biskup płocki ksiądz Szembek, dopraszał się, ażeby mógł być współpracownikiem [illegible], na co Zamojski chętnie przyzwolił. Zacny dostojnik kościoła pilnie uczęszczał na posiedzenia, przynosząc wyborne dla dzieła materyały. Ilekroć zaś była mowa o przysługujących prawem [illegible] powściągnąć nadużycia władz [illegible] oddalał się z sali(1); i na odwrót, gdy szło o utrzymanie nie powszechnego (tylko loch) ustaw (miejscowego miejskiego i) ... (a łatwiej były u- [illegible] ogniwo) okazywał z ustawy zgodnej z utrzymaniem, i oklaskiwał za ich utrzymaniem, i okazywał musiał, będąc w tym względzie od owego gorliwego konserwatywny.

Ponieważ nie zapomniano o owym wspomnianym (wyżej (str. 46)) przymusu moralnego, wywieranego na Żydów, ażeby się sami po-

(1) Dodatek do Pamiętnika Wybickiego odnoszący się do życia Andrzeja Zamojskiego. Poznań 1842. Patrz str. 7. 13. 15.

czuwali do proszenia a przyjęcia na Pana kościoła katolickiego, Ksiądz Pasztor, do pilnowywania wykonywania ustaw synodalnych, u których nie mamy, że mogą z korzyścią przyczyniać się do osiągnięcia celu. Wchodził w to i ów przepis z r. 1812. ażeby rodzina żydowska porozumiewała się co do działu majątkowego z tym jej członkiem, który przeszedł na Pana katolickiego kościoła, i że sprawdzen uznany za niepraktyczny i szkodliwy z uwagi dwa przejęty następne, bo szkodliwy nie tylko dla swojej ... lecz i nie dopuściły do udziału do ważkiej osoby duchowej.

Projekt Komisyi skarbu (r. 1780?).

Projekt podany od Andrzeja Zamoyskiego zaniepokoił równie Żydów jak chrześcian, ale gdy jednych i drugich nie zadowolił, przeto w lat kilka później pomyślano o nowym projekcie, a ciężar ten wzięła na siebie magistratura ta, która po władzy policyjnej miała najczęstszą styczność z Żydami. Była nią komisya skarbowa, z powodu kupiectwa ciągle w bliskie wchodząca z Żydami stosunki. Ta więc w czasie pamiętnego w r. 1788 odbytego sejmu podjęła się na nowo urządzić stosunki krajowym Żydom. Ponieważ zamysł jej nie przyszedł do skutku, więc Tadeusz Czacki, który w czasie czteroletniego sejmu urzędował w rzeczonej komisyi, pisząc rozprawę o Żydach w lat kilkanaście później (r. 1807), podał do wiadomości o tem, jakich ona środków komisya zamierzyła użyć w celu uporządkowania sprawy żydowskiej.

Z tego co podał widać, że w roku 1788

liczba Żydów pańskich publicznie
zanieczyszczających miliona nie do-
chodziła jeszcze; że czasami uczeni-
ły ich pod Rabinów i czarnoszyny [kierowanej]
~~[illegible]~~ były prawdziwie wyśle-
maligerny/ niewiadomości; że przez
wielkopolski podówczas niemał rze-
mieślników obchodziło się z Żydów, ani
~~[illegible]~~ w bractwa ani/ cechy, jak
~~[illegible]~~ w Historyi rzemiosł wykładamy
mi opodyczonych; że w całem pań-
stwie polskiem ledwo czternaście
było familij rolniczych; że ludności
żydowska, a usilniwie kobiety, ~~[illegible]~~ purta się na najpierwsze,
~~[illegible]~~ i coraz więcej
lekce ważyły błędy i religijne ob-
rzędy, i t.d.
Dotąd uważał rząd Żydów jako to-
lerowanych; odtąd uznał, że po-
trzeba przyznać im prawa mieszkańcom kraju należne. ~~[illegible]~~ [Spisał je
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
w ogólności, i gdzie czytamy: że ...
zakazuje się wpisać w poddaństwo,
a pozwala nabywać dziedzictwem
ralą i mięsny podług powszechnych
prawideł, że wolności palenia ga

ile treść ich mogę zapamiętać
Czackiego i w ogóle przedstawić
rozdziałach z których rozdziały te:
o ogólnych prawach dla Żydów, o
aktach urodzin i śmierci, ślu-
bach małżeńskich i rozwodach,
o klasyfikacyi Żydów i o gmi-
nach [illegible] przydzielonych do tych
którzy rolnictwem się trudnią,
o oświeceniu, o zwierzchności żydow-
skiej i jej władzy, o sądach fa-
milijnych i polubownych, o odmia-
nie odzieży, używaniu języka na-
rodowego w sprawach publicznych
i prywatnych, uważaniu odmiany
przestępowani Żydów, o dobrach do
powszechności żydowskiej nale-
żących i o funduszu wspomagającem
dychże.

Widzimy stąd, że
wszystkim (wahaniem przestępowała żydow-
ska sprawa, [Od Zamojskiego projektu
w wiem lat nowy utworzony pro-
[illegible] tylu lat potrzeba było na do
by lepszy jeszcze a dalej utworzyć,
których już mogą być w stanie za-
mierzony prawa. Kiedyż przed myśl do-
niosłej a ustalonej reformy Żydów?, kiedy wyłaź
już na papier?

[skora się raz wzięła do niej.

121 80. ~~[illegible]~~ 6.

Projekt bezimiennego i Stanisława Augusta Króla (r. 1792)

Skonfederowane rzeczypospolitej stany, mając szczerą chęć raz skończyć sprawę żydowską, zezwalały każdego cały zważać przy-zwoity do ~~[illegible]~~ ~~Żydów~~ aże-łożyć się by ~~objawiał~~ otwarcie objawiał swe myśli w tym względzie ~~[illegible]~~. Dwa o tem pisma w jednym pojawiły się cza-sie. Jedno wyszło od niewiadome-go z nazwiska obywatela, [uczciwego jej załatwienia.] które wzięw-szy przed się król Stanisław Au-gust ~~[illegible]~~ [nad ~~[illegible]~~ Augusta Okra-sa] poprawiał ~~[illegible]~~ i ~~[illegible]~~ an-dzie, i jak miły od siebie udzia-dzie, i jak miły projekt przygotował do przed-stawienia go sejmowi.

Ten jak go naz~~[illegible]~~ywam królewski projekt ~~[illegible]~~ wydał ~~[illegible]~~ w ~~[illegible]~~ Krakowie 1875 Dr. Ludwik Gumplowicz pod napisem "Stanisława Augusta Pro-jekt reformy żydowstwa polskiego." [przygotowany gdzie król jegomość] ~~[illegible]~~ Po ogłoszeniu go drukiem zdawało mi się odkryć rę-kopis od którego ~~[illegible]~~ wyszedł i ten ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ w drugim dodatku do tej rozprawy.

Zanim go przeczyta ciekawy czytel-nik wybaczy mu uczynioną jego powtórzeniem

z odmianami od króla porobionemi. ~~czytelnikowi sprawy. Tu przedstawiając mu ciągnący się ... zauważa~~

~~Na tym zakończy żydowskie przewodnictwo jakie dawna Polska urządzała... twórczych padała wraz ... prawa, i żadnym ... dla których je ... dyskowana.~~

Królewski, jak go nazwałem pro-
jekt, wydrukowany jest w §§. 46.
Projektu bezimiennego zawartu w
§§. 43. (1) jak też wyrażam,
na siedm rozdziałów czyli
rozdziałów, które mówią: o rek-
rutacji, ustroju, stanie politycznym
ludności żydowskiej, ekonomi-
ce (zarobkowaniu), okręgach
dla kraju czyli o wojskowości i po-
datkowaniu.

Tak zwane komisye cywilno-woj-
skowe zwykłymi były teraz urzędami
wykonywającemi naczelnie
dozór nad kahałami. Początku rzeczonych ko-
misyi szukać należy w niedawno
utworzonem urzędzie pruskim (1).
Przeznaczeniem urzędu tego było,
mieć w szczególnej pieczy ...
dusze, na opatrywaniu obrony kra-
jowej, na każde skinienie mo-
narchy gotowe.

Idąc do szczegółów projektu na-

(1) Kriegs- und Domainen Kammern. Porównaj Eichorna Deutsche Staats u. Rechtsgesch. IV. §. 590.

(1) Oznaczone je liczbą w nawiasach. Działy tego projektu na

lecz zauważyć że

Całe żydostwo podzielone na gromady ściśle zapewniono prawo wyznawania religii w niczem nienaruszone; nawet do zwyczajów chociby dziwacznych, do których Żydzi nawykli, gdy nikomu nie wadzą (§. 1. 2.) zachowane im być mają.

Uważani tej religii są według przepisów Nadrabini, formalnemi teraz nazywani, uczący się ludzie. Rabinami zaś dzieleni, na koniec Szkolnicy czyli wszyscy mieć siedliska nauczyciele religii rezydujący tam gdzie komisya cywilno-wojskowa ... Oprócz wymienionych cech i urząd religijny gmin składający żadni inni, a szczególnie wyjących żadni inni, trzymający się po swoju tak zwani kaznodziejowie nie mieli być uznawani (§. 2. 3. 8.).

: mieli mieszkać lub przy nachodach ... parafiach, ... najbliższe siedzibom komisyi ... ludne.

Obrzędy publicznych danej religii, obrzędy zwyczajne mogą być wykonywane, za oddzielnem każdy razem pozwoleniem komisyi, i uiszczeniem opłaty (dwanaście dukatów na rok i każde) (§. 10.).

wolne okopiska (cmentarze) posiadających

Rabini oddzielni, Szkolnicy i nizsi synagog urzędnicy, że żadnych gmin mają być obierani i przez gminy. Rabin zaś formalny musi być wziety i z ogólnej gminy. Wszyscy posiadać mają język polski i w tym

z czasem zdolności do urzędowania za świadectwem formalnego Rabina osiadającego.

języka. wśród utrzymywać reje-
stra kościelne, urodzonych, poślubio-
nych, umarłych, i mieć dozór
nad Kościelnikami czyli Szlach-
tarzami. Wszystkim opisanym ze składek
gminnych za urzędy kości-
niższej mniej w [illegible] do uh-
gi, [illegible] urzędowej
Oddzielności [illegible]
[illegible] (4-7.).

Skutek ukazu redakcyi wymaga, azeby przy każdej synagodze istnieć żydowska szkoła, do której by każdy dziecinek żydowski chodził i nie wprzód do nauki talmudu przypuszczonym był aż w szkole (rzeczonej) miał wymaganej uczyć się szkoły tej odbędzie. Dopóki czytać i pisać dalszych w niej nauk nie uboży.

Przez edukacyjne planu (Wyjąci

Tuznani według uznania Żydów za zdolnych do rozważki:

od tego przepisu być mieli trzy nastolatki młodzieńczych, rzeczony przepis uskuteczniać nie miał.

§. 12. Cz(ęść) m. §. 13. ...lewski.

Den Żydek w szkoły nadzwyczajnie nie miał wstępować ... nie odbył.

(pod karą czerwonych złotych dwunastu na rzecz szkoły ... opłacalnych klasy nauk szkolnych

Azeby gminie ... kwalifikowanych nauczycieli, miała być przy szkole głównej krakowskiej i wileńskiej zakładane gimnazyum nauczycielskie, w żydowskich szkół Korony i Litwy, uczyć mających.

Stałe szkoły jak i gimnazyum Żydzi opłacać mieli.

Opis stanu

policyjnego żydowstwa [illegible] od podziału ludności na trzy klasy. Do pierwszej F [illegible] rzemieślników, faktorów, zaudeciarzy, furmanów, szynkarzów. Do drugiej umieszczano [illegible] lepszej [illegible] tj. cyrulików, Mełamedów, Szkolników, [illegible] niższych. Do trzeciej i najwyższej należeli fabrykanci, kupcy, właściciele, kapitaliści.

Wyższe gminy szczególniej mniejsze wybierały członków do zarządu miasty na lat trzy (§. 14). Głównym ich obowiązkiem było staranie i w potrzeby opatrywanie gminy. Zaś czynności ich nadzorowali [illegible] dawnie komisyi cywilno-wojskowej (§. 16). Jak w statucie Krakowskim z r. 1264. Jak i w tym (§. 18) ulegli dla skarbu szczególnego należnie gminom uznane potrzebnej. Wykonawcami [illegible] właściciele domów być mogli. [illegible] na trzy części, [illegible] (§. [illegible]) na trzy (§. [illegible]).

Dług królewski [illegible]

[illegible] władzy żydostwa w całem państwie [illegible] zamierzającego i każdy żyd i żydówka, ubrawszy [illegible]

podzielonego na gminy, gromadami też i synagogami zwane, zaczynają [illegible]

83. a.

F i najniższej policzono i dzierżawców, szkolników najemnych,

zwózka miał być do tej listy wpi-
sany. Kto się na niej nie
znajdował, tego miano wy-
pędzonym z kraju. Listy takiej układać kazano
corocznie. Z gminy do gminy
nie godziło przesiedlać się dowolnie, ale
tylko po uzyskaniu świadectwa
od przełożonych. Toż samo przy
wychodźstwie z kraju uczynić należało. Tak przepi-
sał układ bezimiennego (§. 21-
27.), a układ królewski po-
wtórzył zupełnie (§. 24-30).

Przy Komisyi cywilno-wojskowej znajdował się osobny urzędnik który miał nadzór nad archiwum. Wyższą nad rzeczoną Komisyą władzą sprawowała Komisya rządowa policyi.

Kształt żydowskich sądów był ten sam co krajowych. Zaczynał się każdy sąd od

~~Wilni ze wszystkiego. ... za się wzadz~~ ~~... a ... ... przed ... ... pod~~

~~nadzwyczaj Komisyi cywilno-wojsko~~

~~... ... ...~~

rady przyjacielskiej, a kończył na wyroku sądu ~~...~~ najwyższego, assessoryą zwanego.

Żyd ~~...~~ pokłóciwszy się z Żydem ~~...~~ udawał się do Rabina i starszyzny, którym rzecz przekładał. Ci wysłuchawszy sprawę radzili co czynić. Na tej radzie gdy nie przekonały strony, udawały się do sądu ~~...~~ miasta tego w którem się ich synagoga znajdowała w innych miastach tak królewskich jak dziedzicznych prawowały się tam gdzie ustanowiły komisye cywilno-wojskowe, a gdzie ich nie było wnosiły sprawy w żądaniu od assessoryi wskazanych. Na

~~... ... ...~~

~~wojskowe, jeżeli Żydzi miasta królewskie zamieszkali, lub jeżeli prywatne, wtedy assessorya wyrokowała w którem miejscu przed sądem~~

~~... ... ...~~ wyrokach

uwagę lub tego sądu nie przekonających strony udawały się po wyrok prawny do sądów apelacyjnych, a i z tego nie zadowoleni szły do assessoryi po wyrok ostateczny (§. 33–5).

Ten przepis ze statutu bezimiennego wyjęty uzupełnił statut królewski przez to (§. 39): że w sądzie miejscowym, jeden Assesor, nakazał ażeby

~~Przy niej urzędy znajdował się urzędnik z archiwum spraw żydowskich zawiadamiający ... najwyższej władzy administracyjnej były dla Żydów cywilnej Komisya rządowa policyi. ... Forma sądu była ta sama co~~

zasiadał wybrany

ze zgromadzenia żydowskiego z głosem doradczym

Ponieważ przez takie sądownictwo zbliżali się Żydzi do chrześcijan, radzą aby szlachta tymże imieniu znali pierwszeństwo w ubiorze, który kamizela przepisze, żydowski ubiór samym tylko zgromadzeniom jest Rabinom (s. 35. 40)

podług okoliczności już stanowczym, tak i gdyby się sąd składał z osób świeckich, już z głosem

Wszelkie zarobkowanie godziwe pozwolone zajmować się Ży-
dom i rzemiosła (do) nawet i kupiectwa [illegible] pozo-
zumie się z miastami [wy-
nagradzaniem ich czynsz za dozwolenie
z wyjątkiem uciekać się z gałęzi w kupiectwie.
wszędzie, w miastach i na wsi, [
wolno będzie zarobkować, z tym
dodatkiem, że karczmy trzymać, a
w nich szynkować wolno być nie-
ma tylko do tak rzeczy, po czem [illegible] szynki dla
Żydów nigdy być na zawsze
zamknięte. [W przeciągu przeszło lat
rzeczy mieli zakaz Żydzi tkwić za-
wsze [illegible]. Nadany im ze najprzy-
zwoiciej będzie na czynszowych rolach
urządzić. Tak ubiór
przepisały.

przypuszczone ich, z tym jednakże co do
drugiego warunkiem wyglądem
ażeby się do
handlów

[w których im do-
tąd zarobkowanie nie było
dozwolone, i aże-
by

L i jedynie fabryko-
wać napoje i prze-
dawać je hurtem
niedo im być
wolna.

Gdy tak Żydów z Chrześcianami prawie zupełnie zrównano, ~~to tym...~~ i pole do zarobkowania otworzono im wszerz i wzdłuż, wymagano też ~~po~~ od nich pewnych dla kraju obowiązków, (a naprzód

~~tylko ograniczonych...~~

~~aby nie karano ich porozumienie się z innymi ... w klasycznej ... szkole wojskowej ... a do czynów wojskowych ich ... usunięto od ... publicznej ... kiedy było naówczas ... otwarte im ... pole ... ~~

~~żydów~~ podciągniono ich pod ~~tak~~ obowiązek ~~tak~~ służby (~~do~~ wojskowej ~~...~~ przyzwoliwszy do woli dawać rekruta, lub opłacać za zwolnienie od ~~...~~ wojskowej służby ~~...~~

~~... poddano żydowskie ... pod ... podatkowania~~

Usunięto podatki żydowskie, a natomiast postanowiono tak zwane przedsiębiorcze (dawne Judenschutz), które w ilości złotych polskich czterech każdy mąż, od żony i od dzieci dorosłych, opłacać miał.

przy czem zachowano względy wszelkie ~~...~~ dla religii ~~...~~ gdyż ~~...~~ żydowskiej (§. 42.) ~~...~~ (które po~~...~~ usunięto dotychczasowych opłat po~~...~~ podatku tego: postanowiono podatek ~~...~~ który na tego konsumcyjnym ~~...~~ zakon ~~...~~ kierujący (§. 43.) obrachowując to cywilizacyjny.

przypadek był (szczegółowo przepisano o tych podatkach jak następuje.

Drugim podatkiem (konsumpcyjnym) było koszerne, pobierano po groszy trzy, i od funta mięsa ~~...~~ sztuki drobiu, po jednym groszu najmniej (od kurczęcia), a po

dwudziestu najwięcej (od osoby).

Trzecim tak zwanym cywilizacyjnym podatkiem były szkolne po-
bitych tzw. czwarcie od każdej
rodziny opłacalne, które szło na utrzy-
manie całego nauczycielskiego grona, na opłaty kahalne, i wszelkie
zgoła dla szkół potrzeby.

Oprócz tych żadne zgoła opłaty nie miały
uciążliwych być wydawane. Względem
składania ich dla rządu i dworów szlacheckich, oboje dawano
podatki różnorakie, i jak
na owe wieki, bardzo praktyczne przepisy.

Tyle o samym żydostwie. Odkładam o nim
resztę do krytycznego nań poglą-
du, co, jak rzekłem, w drugim
do tej rozprawy dodatku, nastą-
pi.

Zakończenie

Od narodów całego świata, z
którymi ich podobne co z Ma-
hometanami nie wiązała po-
[illegible] (1) Żydzi, znaleźli ocalenie
i pokój na dłoni ludów sło-
w których się przekonano, że
dziatwa Izraela chyba roz-
uzuanie, by wyszczególniać na
swoje wydzielenie korzyść ku Ru-
dy. Nieczuła wtedy reakcya,
a raczej wyzyskali
się inteligentni Żydzi, gdy prze-
ciwnie chciwością na nie nie-
względni szli dalej w powszech-
nym zamiarze. Żądz
powstała reakcya silniejsza
ze strony wyszczególnionych,
która się prawdopodobnie
skończy, że stan prze-
ku schodzącej musi na przeciw
wrócić gdy inteligencya nie-
szczęśliwa obywatel lub
rolnik wyszczególniać się nie
da ani przez parlament w
rzemiosłach, ani Kramarstwo
lub podobne układam wy-
niku przeżuciowa nebożliwego.

(1) Takimi byli na podbojskich krym-
skim panującym Chazarowie

Γ (znak pewny na ciele), lub które
szaty na [illegible] niższym od ich uświę-
cony stopnia (1), przesta-
wani na zakój

86. h.

129.

dzy niemi doskonałe i ścisłość wza-
jemnej, ludzkiej przez oświatę
jedności i harmonii w działaniach
spółdzących (dążąc) do jednego celu społem z Chrześcianami, po-
trafił ugruntować wszędy bra-
ter[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] Kościoła Salomona nowo
odbudowanym.

związkiem wzajem-
nego brater-
stwa związawszy ludzkość
w jednej całości, [illegible] wzno-
[illegible] wiąż
przez [illegible] kościół, [illegible]
w tłumie będzie

Ponieważ [illegible] uwaga [illegible] bez-
je [illegible] reformy Żydów i [illegible]
[illegible] [illegible].

Andrzej Zamoyski 1790.

Komisya [illegible] 1789.

Bolesławowy [illegible] [illegible].

Przyłożył się [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible], [illegible] [illegible]

Ustanowienie [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] 1264. i [illegible] [illegible] statut.

słowiańskich, słowa przyrzekli im,
że także same co ani zasiedli
(zajmować) zatrudnienia się ... się rolą,
i tem wszystkiem co z rolnem go-
spodarstwem związane w ścisłym
związku, jako w/chów bydła i t. p.
Mogli zaś przyrzec tem łatwiej,
gdy niegdyś w Palestynie byli
rolnikami, a gdzie nie dopisy-
wała rola, tam zajmowali się
ogrodnictwem, sadownictwem i t. d.

... aż do wieku XI. w kra-
ju naszym dowiózł się wyżej pokazuje,
jeśli się znowu zarolnikowali, to
którego, żydów w Niemczech, na-
wykli. Zawsze ... wyrzekli się nie-
rolnikami, a gdy przez bliskie zetknięcie się Polski z Pomorzem o-
... handlu, wnet
zwróciły się ... pole dla przemysłu
... oblicznych ... nie-
mał całe w Polsce zamieszkałe izra-
ela plemię, ażeby ...
... z pełnym ... ten
sam tor, którym poszli jego ro-

(zapewne) Żydzi
[B o trzymywali sposób

to do połowy

[zawiodłaś warsz-
tatu, przemio-
słu, rzemieślnicze
akuru i t. p.

Ojcy, pozostali w Babilonii.
Uczynili to tem chętniej, gdy
im przy upowszechnieniu nad war-
dzę i wiedzę chrześcijaństwa rze-
miosła i kunszta się dzisi-
ejszy, a rola wymagająca cięż- | i chów bydła
kiej pracy mniej od kupiectwa
najwyższego korzyści.

Nowa [illegible] / chciwość naraziła
Żydów na ciężką w przemy-
słowem przedsiębiorstwie po-
by.

Niemiec zaś w Rzymianach naj-
większy wróg Izraela, nie da-
wszy się go wygnać od siebie, po-
gonił za nim do Polski. Tu widząc
że plemię żydowskie osiedlając po
miastach nie kwapiło się w nich
jakby osiadło, że za chwilowym | głównie pilnując Geschaefte i
gościem czyniąc, z uwagi
zarobkowania chciwością
zlała korzyści, zaczął je rugować z osad miejskich
a siebie ubezpieczać w nich
przez magdeburskie prawo.
Wziął się wtedy Izrael do oręża,
uzbroił się szalbierstwem, i zaczął
nim walczyć na szabę z polskiemi i litewskiemi magde-
burżanami a miejskie zarobkowanie.

Walka za

131.

walka rozpoczęła [przeciw] z niemiec-
kiem niezerwaną ...

... wypada na jego ...

... i mogąca ... wyprzeć, ...

[skoro] ... niezrzadko ...

przychodzi w pamięć duchowieństwo
katolickie, [niemieckiej] raczej jako
cywilizacji angielskiej, niż ...
sprzyjające ludności.

W ciąg czasu bagnie wszystkie
swojego narodu ... u-
... żydowstwo ...

... byłaby ...

a teraz ... prawie ... w Polsce dla ...

... w niej ...

Dla Żydów ... wyniku jeszcze ...
... za ... i ...

zbieg pomyślnych dla przemy-
słu i handlu okoliczności i otwo-
rzyły im
szerokie pole do zbi-
jania bogactw za pośrednictwem kunsztu i
mennicy,
mie
do gromadzenia zbio-
gu i warsztatu zwłaszcza gdy
ze-
miańska i kunszta nie dopu-
szczały a rola wymagająca cięż-
szej pracy mało za to [illegible] ne-
liej
Etwyczadać korzyść.

okoliczności da słusznymi niemal
całe w Polsce zawiedliśmy izraela ple-

(czynnie
do chwycenia się handlu;)
w nowej ich
chrześcijańskiej

od wieków z Krymianach
najwięcej wróg dzieci Proroka, gdy (i wnet
będąc
pewnym już do
je wygnał od siebie i wo-
dawnej zawsze żądza wędrowania
na wschód (Drang nach Osten) i już
widząc że się na
miastach nie korzystają jakby w nich
zagarnął do handlu
wanie
przodków
samo
siebie wyrażnie.
wtedy to napadł cześć nowe żądaw-
głowę, zwłaszcza gdy

wogóle za głównie
zak w szczególe

Glaubige urząd

wymiotła się z królewskich miast i miasteczek do szlacheckich, i w nich upowszechniony jej się coraz więcej gorzałczanym trunkiem kunszta z konsumpcją aż do czasu w którym zawiódł i ten towar

Zubożałemu i prawie rozbitemu (Dobrotliwemu) gminnemu szlachcicowi [illegible] rzemiosł, kunsztów i przemysłu; a temu co [illegible] aby wracał do sposobu życia jaki prowadził w ziemi [illegible] gdy [illegible] ziemia [illegible] nie zawiodła w [illegible] i [illegible] jej [illegible] wie nie [illegible], ba [illegible] się na żaden sposób

temu który po miastach obrał sobie siedlisko, radziły one, z poręki Komisji skarbu (r. 1788), bezimiennego prawodawcy i króla Stanisława Augusta (w 1792) wydane głośno, wziąć się do [illegible] i uczciwego zarobkowania; i jąć się znowu a jeść szczerze;

opuściwszy miasto rzucił się na wiejskie pachty zwracali uwagę że przyzwoiciej będzie ująć się pługa i [illegible] na własności [illegible] bywszy ziemi, przenieść się w owe czasy, kiedy z Wisły [illegible] dem dla [illegible] wiązać jego między kajki [illegible]. Orać i chodzić bydła które mają w pachcie chodzić.

a których radzili Żydom dawni prawodawcy, radzcy i prawodawcy dzisiejsi.

może nie odbyszedł, ale powiedział [illegible] prawdopodobnie a nich nie umiejąc, gdzieś się po-

Jedni i drudzy,

wroga ducha ludzkości, nic inne-
go nie mają na celu.

~~[illegible]~~ (który) podałem do tej rozprawy.

8. Pogląd na źródła historyi Żydów w Polsce na Rusi i Litwie, i na skrytykowanie tych źródeł.

Łaskawie, zdaniem mojem, obszedł się Lelewel (1) z Leonem Weyl z Bi-ty, nazywawszy go przechowywaczem ~~[illegible]~~ powieści o przybyciu do Leszka, w rękopi-sie niby pięciowiekowym zachowanej, a opowiadającej o przyjściu dzielnym Izraela do Polski," szczę-śliwem aż do upowszechnienia się w niej chrześcijaństwa (2). Skarano to, za Mieczysława I, nastąpiły wte-dy, według owej „opowieści," przy-wileje roku 894. gdzie nadane im, poszły w zapomnienie, i Żydzi do-stali się w moc magnatów pol-skich."

Odtąd

(1) Polska wieków średn. II. str. 418–9. w przyp.

(2) a tem grzesznie kto zawinił? autor rękopisu czy Leon Weyl?

cała ludność polska, aż do czterna-
stego wieku, na owe rzędy po-
dzielona, na szlachtę czyli rycerstwo,
na poddanych i Żydów, powiększo-
ny zasadą o jeden stan ~~więcej~~
a stan mieszczański, za sprawą
Kazimierza Wielk. W takiem poło-
żeniu znalazłszy się działa prawo-
cha, zasada w Polsce więcéj żywot owemu
podobny, jaki wiódł w Europie
zachodniéj (1)."

W ten sposób, że się tak wyrażę,
gada Leon Węgl z Pibyl(2), a lu-
bo na dnie jego gadaniny może się
ukrywać wiele prawdy, jednakże
gdy jedno od drugiego, podobno
od innych rzeczy nie odróżnione z po-
wodu braku ... czystych
źródeł, sprawą uwczesną żydowską dawno
nie wyjaśniających i przeto wszystkie
 zgoła pisma, które
się na źródłach ... opierają jak to opowieść taka dyplomatyczną pewność po sobie mające, opierających się na wierze według mniemania nie zasługujących.

~~sprawy, rzeczową sprawą ... niedostatecz-~~
~~nie wyjaśniają, częścią ...~~
~~nie przedstawiają.~~

~~Podzielić je można ...~~
~~... Żydów w~~
Polsce na Rusi i Litwie znamienitszych ... wszystkie w ogóle dotyczące źródła o Żydach
opowiadające, na urzędowe czyli autentyczne, i na takie, że je tak nazwę, prywatne
o obu oddzielnie rozwieść się potrzeba. Drugie te źródła podobnie zresztą należy

(1) Patrz Der Ovi... str. 149. 155. 160.

(2) W tekście i przypisach ogłoszonych a uzupełnienie na str. 160.

na takie, które

gdy dziełowy zwraca w pomienionych utworach przedstawiając i na takie które [illegible]

[illegible]

chęci wykrycia prawdy, ale na mierności wykrycia jej brak zdolności, a ponad nie znajomości owych własnie źródeł, i nie umiejętności korzystania z nich.

ogólnie wydobyte się kwestye talmudu i kahałów z najnowszych [illegible]

Piszemy na ich zasadzie rzeczy przedstawiających nie brak ...

Gdy wszystkie jedną i tę samą mają wadę, przeto [illegible] pod

nie troszcząc się o to tę przyczyny wszystkie, przeglądałem na tych które wymienię

Szereg ich zamyka dzieło M. S. Sawiczowskiego Żydzi i ich dzieje itd. we wsp. wł. wydane.

Ludwik Gumplowicz na stronicach swego dzieła mówi: Żydzi

Przystępując do wykazania czegóż my się z tej dziedziny, należy przedewszystkiem wykazać jak podział na Polski sprawa na żydowską

jak nazwanych pism przypadnie ubocznych

[illegible]

Podzielić można wszystkie w ogóle źródła, dające wiedzę o Żydach zamieszkałych w Polsce, na Rusi i Litwie, na akta rządowe i na pisma objaśniające je: ... a jednych i drugich ... rozwieść ... oddzielnie.

Drugie uzupełnia ... stan dziejów źródła w pewne mniejsze krajach (uprzedzające), ... gdy małej wartości ... z przyczyny, że tak ... badającym je tylko brak ... niedostatek tam źródeł o ... na ... wyłącznie prawdy, ale brak wiedzy ... się mało ... wszystkie ... przystępujący do ... w nich nie dostawało ... uzupełnienia do wyrażenia ... zwany, nie dozwolił dalszego naczepa ... trzyli. ... dochodzili

Przedewszystkiem potrzeba uprzedzić, jak sprawa żydowska po podziale Polski

Skończyłem rzecz o źródłach historyi Żydów w Polsce, na Rusi i Litwie zamieszczonych które nazwałem prywatnemi. Źródeł autentycznych,

[illegible]

w każdem albumem z pism swych powyliczam [illegible] ... niane, nie zestawiałbym, pokazuję, gdyby nie zasada ... cznością, które wiele z rękopisów bibliotecznej wyjątkowego, jak go słusznie nazwano, mężą, zdążających zdawało mi się korzystać, a których chociaż wiedzy czytelnika, dla tej rozprawy zmiankę uczynić należy, a przy tej publicznie wyrazić wdzięczność za dobroć, jaką okazał mi raczył, odkrywając mi do wszelkich naukowe swe skarby.

Mężą jak go słusznie nazwano wyjątkowym [illegible] wolne od zwykłych swych [illegible] finansowych zatrudnień chwile poświęcając naukom zebrał liczny zastęp rękopisów i druków, dzieje Żydów i czasów polskich w różnych kierunku

z składających się z dyplomatów i t. p. przez pisma społeczne kraniki, pamiętniki i t. p. objaśniających, nie przywodząc przyczyny że pojawione ... czytam i oceniam. W. ... niemem atoli uprzedzić czytelnika, że w przecie pism tylko niektóre się dwa ademnio w tej rzeczy wydarzone objaśnia jej nieokazują dwa z bibliotek ... ten raz wiedzą szczególnego ... przetem że z woli właściciela dzisiaj druk

których ... pojmowane nadewszystko czytelnikowi ... gdy czytelnik będzie mógł poznać je z druku i z woli właściciela ... majęcego właścicielem tym jest

wędrowcą w mej rozprawie. Nieznane mi pisma, w rozprawie mej przywodzone ... Pochodzące z biblioteki męża, jak go słusznie nazwano wyjątkowego. Łaskawie raczył otworzyć mi skarby, za co ... dam mu dzięki, i

ocucila się znowu ten i z jakiego powodu skurczył jej i ożywił na nowo?

Był nim wspomniany wyżej Stanisław Staszic.

Mąż ten, widząc dokuczliwe usposobienie w Królestwie, dla polskiego ludu, w Aleksandrze I. i pewny, że monarcha ten gotowy dla ludu tego zrobić dla przyszłości urządzenie będzie, (1), podał w r. 1818 memoryał do tronu: o przyczynach szkodliwości Żydów i o środkach usposobienia ich, aby się społeczeństwu użytecznemi stali (2), w piśmie tem wykazując, czem niedźwiedzi szkodzili w Polsce najwięcej, że z powodu nich się wykazało: że z powodu nich nie mogło się w niej wznieść ani kupiectwo, ani fabryki, ani rękodzieło; że gdy w r. 1760 znajdowało się w Polsce części miast przez nich całkiem wolnych, dziś już nie ma we wszystkich dawnej Polski kra-

(1) Porów. Historyą Włościan str. 240 i nast.

(2) Jest ten memoryał przy broszurze: Zgubne zasady talmudyzmu i t.d. podał Prof. Dr. August Rohling wyd. drugie we Lwowie 1876. Porów. str. 91–113.

żadnego ... zupełnie od nich światłego miasta, miasteczka, mieszczyzny

... że oni potrafili ... pruskiego i angielskiego oszukać, które ...

uzbrojeni w zaborach na Polsce zrabowanych

wydali Żydów z kanczem ...

Na usunięcie wszystkiego tego podał Staszic ... przy czem ... zauważył że środki te ... lubo

ani dwadzieścia części środki ... sam, że środki te surowsze

tylko przymusowi drugiej uciążliwi ... można i lubo ... sam uznać, nie

... ich odstąpować od nich, zauważając, przecież

"że tako chce wzory ten do jej osiągnięcia środków."

Środki te oczekiwane, niewykonalne, miały ten powszechniejszy skutek, że się gorliwie do zbadania kwestyi żydowskiej zabrano. Wszyscy o niej rozliczne twierdzenia, które wszystkie jedne zalety i że gdy wszyscy posiadają, zresztą nie tworzą wady ...

wszystkich użyć prawidła

macając dotykały prawdy i tak przestając twierdzić

czas się u nich, wybiorę z nich tak i takie, które rozdzielają jasnych, jakie znanych lub nieznanych.

... w myśl pomników kwestyi żydowskiej ...

Kto uszedł i pominięto zasługujący na uwagę, wybacz mi to wybaczy ... rozbiorem ...

... Dzieło M-U. Sa-
... i t. d.
... Żydzi ich dzieje ... wydane. Wiele ... mówi o Kralewskim ... Żydami, ale ...
... zgadzam się na to ... 1792. ... które przedstawiam
Ludwik Gumplowicz na granicach ... mówi: że Żydzi ... jego dzieła
... w mniemaniu przywiedzionych

Przez to zasługuje ... na uwagę i na względność.

Szereg ich otwiera dzieło M. P. Sawickiego: Żydzi ich dzieje i t. d. we Warszawie 1868 wydane. Wiele jest w nim o bractwach chrześcijan z Żydami [...]

Z prac Gumplowicza zajęła gdyż wnie uwagę moją, za jego dziełu, i zauważył, że rozpalonem ... chłopów gorzałkę nie się wzajemnie (str. 81) wydzierali sami lecz i ci co ją wypalali. Zdaniem mojem pierwsi[...] ci oddali, zdaniem mojem pierwszymi od drugich, ta one ... nad kontraty wojewody nad gorzałką, rozpasali się, że tak ... w paleniu jej i szynku. Co dalej twierdzi, że Żydzi wiedząc

[rozprawia, ale statutu z r. 1792 nie znając, nie odgaduje do jakiego celu bractwo to zmierzać miało.

(Lubo statut ten znał Dr. Ludwik Gumplowicz, bo go nawet przy... dał, ... o czem się ta jednakże ... największą [rozwiódł tenże, ...

88. e.

138.

a/ Żydów

zatywał[?] uczenie [illegible] lecz o [illegible] unie[illegible] ich od zarzutów, jakie im, zdaniem jego mylnie, zarzucają chodzi. Dwa główne względy, i z nich [illegible] Mówi: że naz[illegible] [illegible] garwatlig nie są [illegible] wydzerne, lecz i szlachta [illegible] jej zapalała (str. 8); że mieli słuszność [illegible] gdy unikali roli, będąc wydaszeni [illegible] handlowym i przemysłowym (str. 56).

Gumplowicz nie raczył uwzględnić ani Nocznika Chwrechowskiego ani Janiczanów [illegible] i dla tego nie słuszne za [illegible] [illegible] sprawy [illegible] pa[illegible] czynie szlachty. Nie ona winna jej [illegible] ale wyłącznie [illegible] rzy [illegible] na tak [illegible] Wojewody nad palonego [illegible] rozpadali się, że tak – [illegible] na żal by [illegible] żałowni [illegible] wiejskie i miejskie (1).

Też (str. 14–5) mówiąc: „że Żydzi [illegible] się [illegible] wiedząc iż ich rola nie [illegible] się do niej, że [illegible] z nie [illegible] w uniemaniu [illegible] niechciano z nich znakiem ludzi w lepszem stawie dopo[illegible], i kontentowaniu się [illegible] rokowaniem ich [illegible] publik, unikali rolnictwa."

chadziło mu:

Izraela plemie.

(1) Patrz wyżej str.

sprzedaży

(str. 5),

Wcale inny powód tej niechęci naznaczyłem, i wynurzyłem swe zdanie, że był czas kiedy z kupiectwa mógł się wziąć Żyd do roli, i że czas ten wraca znowu, z którego jeżeli nie skorzysta ubogie żydowstwo, zginie niechybnie (1).

Zgoda ale główne (dzieła Gumplowicza, zab[...] Stanisława Augusta. Prawodawstwo polskie jest jak reformy żydowstwa polskiego, i Prawodawstwo polskie względem Żydów / wyszedł w Krakowie 1867 / sprawy żydowskiej ani na krok dalej od Czackiego nie posunęły.

(1) Patrz wyżej str. 22.

88-9.

8.

139.

Co rzekł Władysław Smoleński w swem piśmie *Stan i sprawa Żydów polskich w XVIII wieku*, w Warszawie 1876 wydanem, można więc: „że piszący o niej winien mieć ciągle zwrócone oko na przeszłość, architektowi bowiem pomyślanej przed wiekami budowy pozostać może nietkniętą, naczelną zaś rzeczą jest bezustannie wytwarzać nowy materyał, przerabiać stary, gromadzić go i składać na stałych podwalinach rzuconych przez przodków”, wszystko ma być tak rozumiane, iż jeżeli sprawa żydowska, żywo obecnie uczucia obudzająca, ma obudzać go dalej, winna być rozważaną przy współudziale historyi, owszem, jak w jej rozwoju postęp rzeczy [illegible] i na [illegible] ostrożnie [illegible] uwzględnić wypływać należy(1).

(1) Smoleński. Stan i sprawa str. 4.

170

Uczenie rozwodzi się J. Perles o Żydach poznańskich (Geschichte der Juden in Posen) ~~[illegible]~~ [str. 154-57]

w ~~[illegible]~~ wspomina o tem, że według podania izraelskiej ludności miejscowej, miała już ta ludność w roku 905. zamieszkiwać miasto Poznań, a w r. 1008. synagogę ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

Widać zkąd, że ani [illegible] pisze to, opowieść o Żydach, którą aż [illegible] Weyl z [illegible] nakreślił, ale znając już, żadnej do niej nie przywiązywał wagi. ~~[illegible]~~

~~Dodał zaś~~ ~~Miejsce o [illegible] kozowaniu Żydów w Wielkopolsce, ale to [illegible] cne, czemu wyżej [illegible] służyło im do [illegible] kraju tego wyrzekli [illegible] [illegible] jakiego o nim dowiedli [illegible] Żydzi do Polski i [illegible] dziś jeszcze prawie niewiadomie, zbawienie [illegible] a tem [illegible]~~

~~punkt [illegible] r. 1743. do Wielkopolski sprowadzano [illegible] a wszystko po tem prawodawców~~

~~Dla gminy żydowskiej [illegible] opowiada [illegible] z mojem przekonaniem wyżej uzasadnionem.~~

~~[illegible] w uwagach nad [illegible] kim z roku 1792.~~

~~Korzystać [illegible] zwróciłem [illegible] w pismach które wyszły w sferę wiedzy o przyjściu Żydów do Polski i t. d. Nie mającej pamięci historycznej Żydów w Polsce przez Alexandra Kraushara nakreślonej — ważną uwagę [illegible] w dodatku czwartym rozwiodę się o niej szczegółowo. Tu zaś [illegible] uwagę na artykuł Jana Jeleńskiego o stosowaniu Żydów ku sprawy w rolnictwie, Żydzi, Niemcy i my, [illegible] w Warszawie 1873. 1876. wydane, także na rozprawę M. J. Szlejdena,~~

Jeleńskiego pisma pierwsze doty-
ka wdarcie kwestyi, która zwa-
dawstwu nasze największe
uciech... i udatne trafili wszystkie, ale dotąd da-
remnie. Żydzi atakowiem i odkąd się z ojczyzną rozrzedali
ziemią i przesądali
być rolnikami,
i nie trwają do
zatrudnień około niej
aż potrzeby
tego uczują sami.
Dopóki to nie nastąpi,
próżna ich o to skłonić.
Wszystko co się im w
tym punkcie względnie powie
mimo uszów, i traci się u
da nich wcale.

Tegoż Drugie pisma
ma ściśły związek z kwestyą
mieszczaństwa, na takiej więc
czekać potrzeba, i dopiero za
przewodnictwem jej będzie kwestya ta możebna do
rozwiązania, i do spełnienia tej,
w ten lub ów sposób.

Tyle o pismach dotyczących Żydów w Polsce na Rusi i Litwie. Dalej trza...
Cywilizacya jakiej do Europy zachodniej wnieśli Żydzi, mieli/ma ... według
poznania Miechowity ... uprawiali w Polsce ...
uprawiali Żydzi, ale Żydzi wygnani. ... ale tylko wygnani.
ich urządzaniu uprzedzeniami na
między ... tylko w raz
swoj o Żydach. Czacki.

90. aa. ~~88~~ bis

poprzednio
~~[illegible]~~ zarazem.
Lecz w kwestyi tej ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ mniejsza
o ruch, który według do tych czas przez historyę
danych wyśledzony być nie może:
mniejsza, powtarzam, gdy inne
a pewne akta czynności są na po-
dorędziu, wczesne bytowanie Żydów
we Wielkopolsce a szczególnie w
Poznaniu udowadniające. ~~[illegible]~~
(Wydobywszy je wyrzeczone zdanie J.
Łukaszewicza zbija jest ~~[illegible]~~ i objawiłem
samo ~~[illegible]~~ mniemanie swe,
że miasto Poznań, wróg ~~[illegible]~~ za-
ciekły Żydów wielkopolskich, mia-
ło pewne powody ~~[illegible]~~ za sobą, gdy
im wzbraniać z tego nie dało,
sama
co krwawo zapracowało kra-
jowi też polscy gorliwi obrońcy Gra-
nicy działały, więcej im dać nie
mogli nad to co dali, a że i rząd
urzędujący nie dał im więcej, ta zwłaszcza
pewnie dowodzi, iż dzikie były żą-
dania tych, co gwałtem dopomi-
nali się o to, co ~~[illegible]~~ zabrać tylko
~~[illegible]~~ mogli wszystkie ~~[illegible]~~ tylko.

Hist. 61–63)

teraźniejszy.

142

Szereg pism, (które w szereg badań zajmujących uwzględniają z wschodu
w rozprawie mej na koniec
Historya Żydów w Polsce przez
Aleksandra Kraushara w dwóch to-
mach w Warszawie 1865–6. wyda-
na. O niej p[illegible] rozważa-
łem się w czwartym do niej prze-
cy Dodatku, z przyczyny
szczegółu samże
wypaczonego, a krytycznie jak
należało, nie rozważonego.

[szerzej niż o innych

Pisma które teraz wymienię
dotyczą wyłącznie szczegó-
łów cywilizacyę Żydów na uwadze
mających. Szereg ich rozpoczyna-
ją: Dwa artykuły Jana Jeleńskiego:
O skierowaniu Żydów ku pracy w
rolnictwie w Warszawie 1873, i
Żydzi Niemcy i my, tamże 1876 z u-
głuszane dwukiem. Trzeci artykuł mniejszy
ma napis: Czem Żydzi
byli dla cywilizacyi (najcięższy) przez ad. Ks. J. Szlej-
dena pa niemiecku) z w prze-
kładzie polskiem w Warszawie 1877.

pisarza tego (str. 40–1.)

Według zawdzięcza Europa żydom przeważnie pierwsze wiadomości filozofii, botaniki, medycyny, astronomii i kosmografii, dalej elementa gramatyki, znajomości księgi świętych, jak również studya nad biblijną literaturą. [mało z tych nauk, uprawiali w Polsce w ów czas, kiedy (jak mówi Czacki) sami żydzi czuć zaczęli, iż potrzebną reforma w oświacie jest pierwszą potrzebą.

[Ma zapewne świadczenie to znaczyć, że nowe poglądy na rzeczone nauki zawdzięcza im. Zauważam przytem, że bardzo

[z Izraelitów ci, którzy za świadectwem mieszkali w zgodzie w naukach i szkołach upadającemi. Zawarli się raz tacy

Oświata za dobrze pokierowana byłaby naprzód obznajmiła żydów z dziejami narodu wśród którego żyli, co byłaby ich odwróciło od wyświarzania bajek i uchroniła od wysławiania się przez to na pośmiewisko, jak to zawodnie wykazuj w trzecim i czwartym dodatku do tej rozprawy.

Gdyby zaś sama była przyczyną była nakierowała Polaków w stronę talmudu, i katolickości za byłaby uczciwie dla żydowstwa luzy [

[na wyższe warstwy polskiego narodu wpłynęła a przez to zespoliła ich z całą ludnością Polski, Rusi i Litwy.

Lecz o tem niżej; tu opuściem zastanowię się nad szkołami wyższemi, od żydów polskich uprawianemi.

88. 99.

czy jej (prawdy) nie [illegible] zostać architektem żądanej budowy, unikając tym przez to zrzeczenia się

z tem co sam powiedział, mówiąc: „że architektura pomyślnej przed wiekiem budowy pozostać musi niezbadaną" gdy przecież według nas dlatego jej trzeba, inaczej ułożyć, żydowstwa do reszty, że się tak wyrażę, ślepej, ciemne bo z zastarzałych przesądów talmudu ośmiornicy zachęcić je zupełnie.

Tej cyklu ujemną stronę, co pięknem p. Smoleńskiego dzieło opracowanem. Nie z jego winy [illegible] Nie zamierzywszy sobie autor stan i sprawdzi wiek żydów polskich XVIII wieku przed wyżej, przez co stanie, nie sięgnął wyżej, sprawa ta obecnie utrudzająca zawsze zmienionej i zabawiony być nie wypadnie dziś historyi zabraknie.

Ujemność ta ale z zakresu nadanego pracy

i nie chciał sięgnąć

zostaje właśnie dla [illegible]

zdaniem mojem

Natomiast celuje ta praca jak żadna inna tego rodzaju prawie wyczerpującym przedmiotu i z żadnej innej nie objawia się prawda. (na str. 59 wypowiedziana)

pisa do w ów czas, kiedy (mówi Czacki) sami Żydzi czuć zaczęli, iż owczesna reforma w oświacie jest pierwszą potrzebą.

Głównie się oni zajmowali sztuką lekarską i nauką według uwczesnych wyobrażeń, jako metafizyką, astronomią i t. p.

W żywocie przywodzonem w rozprawie tej Archiwum Berszona, którym napotkałem szereg lekarzy, nieznanych zajmujących się w Polsce historyą medycyny, przez szanownego wydawcę tego pomnieniego Archiwum wydanem, a dalej, jak co zadziwia, nieocenionej (1). Zadziwia zaś tem bardziej, gdy pismo którego pamięci poświęcił wydawca zasłanawiać się nad lekarz ... chorobami, wówczas panującemi (między innemi nad kołtunem) i na uleczenie ich podało środki.

Nie podobna ażebym w rozprawie chciały w zarysie powiedzieć wszystkim ciekawi znajdą sprawozdanie o najznakomitszych w naszem piśmie.

już do zwiększenia ... jak zoologia, lub też

Przyznaje

miło Żydzi Dzisiejszy pisarz wydawało

(1) Tablica Kahn przez Mathiasa Berszohna, w Krakowie 1872.

żydowski, tylko w narodzie takim

tolerancji i zdrowych pomysłów a rdzennej etycznej, nie mógłby się był rozwinąć (1) — gdzieindziej upadłnie jak w tym kraju a z nim i wielu takich samych warunków wymagające.

jakim był polski, z tolerancji i zdrowych a rdzennej czyniąc etyczny, mogli Żydzi używać statut z roku 1264, i poza wiek swój zasadami i tylko w Polsce było im wolno prawnemi sięgający, i naukę talmudyczne rozwijać gruntownie (1). Zdanie to jest tem dla nas pochlebniejsze, gdy pochodzi od człowieka, przychylności dla polskiego narodu nie okazującego się wcale.

Ta też tylko taki naród jakim był nasz mógł sprzyjać cywilizacji Żydów, i na takim już postawić szczeblu, na jakim już w r. 1792 rzeczywiście postawił.

Ta też głowa przejrzeli Żydzi wzięli się gorliwie do nauk

(1) Perles w Gesch. der Juden in Posen str. 3.4.

lecz cóż, kiedy wszystko o czem pisali naciągali na talmud. a talmudu nikt ze Słowian, przez tych co się po hebrajsku nauczyli, nie rozumiał i nie rozumie, althaumiem na żadne narzecze słowiańskie nie chcieli Żydzi mieć go przełożonym, a Polacy, Rusini i Litwini nie brali się do hebrajszczyzny wcale. W prawdzie zdarzało się

że się Żydzi niczem żadnym w pol-
skiej napisanem mowie, nie wy-
dzięczeli/ ~~[illegible]~~ a dzie-
jach wdzięcznych [illegible] w hebrajskim
języku napisali, że ~~[illegible]~~ wszy-
stko co wydawali do druku, było
religijnej treści, przekonałem się,
starannie Katalog/ uczonego Bersona
~~[illegible]~~ bibliotheki ~~[illegible]~~ po
niemiecku pisany przejrzawszy. Ca-
ła ich mądrość w talmudzie sku-
piona była i jest dla nich szczy-
tem dostępnej niestety! A jednakże
jest to księga, przejście od ju-
daizmu zacofanego do rozumnej i
po europejsku pojmowanej cywi-
lizacji tamująca, która że dotąd
na żaden język europejski nie zo-
stała przełożona, równie na Ży-
dów jak na Starszych, z pomocą któ-
rych przetrwają, z niej za naganę.
Wyprowadzić sławę się

[że] ta Palakom, że
nawet [illegible] pismo

[w Krakowie
według ery
hebrajskiej r.
5349 a według
chrześcijańskiej
r. 1589 wyda-
ne (1)

(1) Tytuł dzieła jest:

przedstawiającej: Josipon
ben Gorion, Josephus
jüdische Geschichte. Kra-
kau 5349 – 1589 bei
Js. Prossnitz.

91. 6.

146.

~~Talmud więc jest drugą średnią,~~ ~~poręczą od judaizmu zagorzałego~~ ~~do rozumowego europejczyzmu stanowią-~~ cy. ~~Stanowczo~~ za przewodnictwem ~~zwiecznego Talmudu, nie możemy przyjąć żydowstwa~~ nikt bowiem [illegible]

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

ukuta r. 1825. Ksiądz Chiarini profesor teologii w uniwersytecie aleksandrowskim warszawskim, ale znalazł przeszkodę w wykonaniu zamiaru, którą mu uczynili chasydzi, a na ich czele Abraham Stern, członek Towarzystwa przyjaciół nauk, ~~[illegible]~~ utrzymując, udowodnili przez to, że nie życzą sobie, ~~[illegible]~~ aby ducha jego stanowiska ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zmiany ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Pisze Lelewel w liście do Ludw. Merzbacha, że widział dwa tomy przekładu ksiąg talmudycznych, ... które się gdzieś ukrywają. Warto wyszukać je i wydać na jaw. ~~Warto~~ do mówić, bo

~~Rzecz ta zawiodła się ~~[illegible]~~ dzieło Izraela, i za ~~[illegible]~~ do jej wyrzekł ówczesny komitet starozakonnych (r. 1825), że dozwolił rząd utworzyć szkołę Rabinów, od ustanowienia której nowa się era cywilizacji żydowskiej ~~rozpoczyna~~ w Polsce.~~

[margin:] podobne sobie u księdze tej utwierdzić zdanie. nie przeszkadzają więc ~~[illegible]~~

Żydom jak uczynić się na słowiańską a Słowianom na hebrajską, by dopiąć w tym względzie celu inaczej tenże ~~[illegible]~~ nie będzie dopięty.

znalazłby wstęp do niego aż do piero w ów czas, kiedy sami Żydzi czuć zaczęli (mówi Czacki) iż przyszłaby reforma w ich oświeceniu jest pierwszą potrzebą. Kiedy zaczęto, mówi do Żyd, Izaak ... Bolesława księcia kaliskiego, i uważać go ... w całem prawodawstwie średniowiekowem, ... zdania Dawid ... w ... Europie Polska jedynie odznaczała się tolerancyą, i zdrowem

wprowadził ... z r. 1792. Wszakże ... odwracając ... uznawali sami tylko ... mali głupi ... wykształcenie mające. Żydzi Jak Niemcy ...

po miastach do tego zgubnej ... w ich ... manierach ... stopniu, że tylko ... zmiana kiedy niekiedy dawać coś nie-polskiego. ... Atoli otwierają się

... hasydyzmu (nie tolerancyi) ... dopiero w ów czas, gdy przybierać się w strój europejski, zaczęli ... ... ziemi, które wyżej cenią nad talmud.

(1) Peyler w Gesch. der Juden in Polen str. 4.

... w głębi ich myśli ... cenić

dalej cywilizacyą Żydów ... a na szczęście najwyższym pozawiść ... jej ...

Ciekawie jak i Niemcy ...

podrzędni ... i coraz więcej ...

ażeby przejść od judaizmu fanatycznego do rozumowej po europejska pojmowanej cywilizacyi, z talmudem obznajmić się potrzeba, kładąc nacisk na różne w różnych okolicznościach ~~[illegible]~~ wyrozumienia tej zasad talmudowej, ku nadu pojmowanej i przyjętej księgi (1).

(1) Lelewela Polska dzieje i rzeczy jej III. 102. w przyp.

na szkodym upadła gruncie,

Cywilizacya, [illegible] talmudu wyłącznie z planu nauk, ale [illegible] wadzie naciski na [illegible]

[illegible]

jego ważne w ważnych [illegible] zrozumienia." Judaizmy (oświatę), inteligencya i postęp w Belgii Lelewelowi jeden znany i światły Talmudzista mówiąc przy tem de [illegible]: "że z nauk wreszcie rzeczy [illegible] wykład zmienić się: czas i wykłady [illegible] i wszelkie ojciec dadzą inne wykłady ku jej gruntownemu wyrozumieniu [illegible] poszczególnego." (1)

Ta też zasługa na naszą [illegible] wdzięczność ten który objaśnia nas z historyą i treścią talmudu (1), a przez to zachęcił do czytania tego, co o nim podał w [illegible] mowie Niemców Prof. Aug. Rohling, [illegible] sądzić do/sprawiedzenia [illegible]

[illegible]

w szkicach zabawnych i literackich [illegible] 1876.

(w całej [illegible]

(1) Lelewela Polska dzieje i rzeczy jej III. 102. w przypisie

(1) Izaak Kramsztück jeden z Talmudystów (uczonych) największych w Bibliotece Warsz. w 1860. IV. 201. następnie artykuł o talmudzie.

(2) Przekład polski wyszedł we Lwowie pod napisem Zgubne zasady talmudyzmu, z dołączeniem Memoryału Jana Czaplica z r. 1800.

(4) Tenże po polsku dosł. we Lwowie w 1876 r. [illegible]

napisał

J. Z. Fraenkel.

[illegible] w [illegible] swej pracy napisał szczegółowe Talmud i jego zasady (4), na który co najpóźniej artykuł wydany też

gowi że wykrycie tajemnic talmudycznych należałoby dać w nagrodzie pewną ilość kijów, lub chłosty.

żądanie: "wynaleźć środki usuwające przeszkody, jakie Żydzi w ogólności stawiają tym z ich współwyznawców, którzy objawiają chęć przejścia na wiarę chrześcijańską." odpowiadając ... Bragmann, Żyd i jak się podpisał, przechrzczony, wyraził (1) ... nie mniej nie więcej tylko ... szumu, ... w czem widział i we każdy ... między innemi: że

z przyczyny nadzwyczajnej płodności, pochodzącej z wczesnego żenienia się, ludności żydowskiej ... może, przewyższywszy liczbą chrześcijan, wraca dać znaną wszystkim radę: zapanować nad niemi (str. 150) — że należy zmusić rzeczoną ludność do uprawy roli (str. 151), zniesienia jej odrębne instytucye, kahały [illegible], [illegible] przeszłości [illegible], aby się młodzież żydowska nie ... wada nauki

(1) W dziełku Żydzi i kahały wydanem w Wilnie 1870 po rosyjsku, wydrukowanem po polsku z trzeciego wydania przez K. W. we Lwowie 1877

149

tego, co przeciwko niemu wypowiedzieli w niemieckim również języku J. E. Fraenkel (1), i w bezimiennej w Szkicach ekonomicznych i literackich krakowskich, i napisawszy artykuł który i z osobnej broszurze wydał 1876 także pod tytułem *Talmud i Żydzi*. [wyraził się: że Rohlin.

b. (1) Przetłumaczył na polski i wydał we Lwowie 1876 N. Lander pod napisem *Talmud i jego zasady*.

[Na zew. pisemka tego

Na tę uwagę zauważam na odwrót, że o Żydach, w roku 927, za panowania Ziemomysła, który był ojcem Mieczysława I., po pierwszy raz wspomnionych w Polsce nie mamy w kronikach naszych zgoła żadnej, aż do XI wieku wzmianki.

~~[illegible]~~ we fanatyzmu talmudowym duchu (str. 164).

Wszystko to prawda, ale jakiż na to sposób? za jakąż ska-żawką można zapobiedz temu, ażeby się tak nie działo?

Za odpowiedź na ~~to~~ pytania sz~~cze~~-rą rada jaką dał[ow] Żyd żmudzki Lelewelowi, jadąc do Holandyi nauczać ~~[illegible]~~ talmudu. "Nauka, rzekł on, nauka najlepszym środkiem na usunięcie fanatyzmu, który sprawia talmud. Ona też uleczy wszelką chorobę jaką wzbudza sprawa żydowska." (1)

Ja ze swej strony pytam, czy ~~[illegible]~~ uleczy też chorobę nasuniętą przez Osmana Beja w broszurze pa- wydanej we Lwowie 1876 wyda-nej pod napisem Zawojowanie świa-ta przez Żydów, którą z niemiec-kiego przełożył Leon Ulvaciński.

Według mnie dano broszurze swej mylny napis. Należałoby zatytu-łować ją odwrotnie: Zawojowanie Żydów przez cywilizacyą świata chrze-ścijańskiego L. Nastąpi ta chwila

(1) Lelewela Polska dzieje i rzeczy jej III. ~~[illegible]~~ 1852. w przyp.

L bez naruszenia ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ w czemkolwiek ~~[illegible]~~ ich wyznania mojżeszowego.

pierwszych po całej ziemi roz-
rzuconych związie ludzkości z
Chrześcijanami w jedną
całość. W ów czas ludzie prze-
staną być zacnie nieprzyjaciół-
mi, a moralniejsi uczeńsi
i t. p. zajmą pierwsze miejsce
w rzędzie humanizmu, i wpływu
na mniej oświeconych w te
zalety wywrą zbawienny.

Wiem że długich jeszcze lat po-
trzeba zanim to nastąpi, a aż
dopóki się tak nie stanie, nie
przestaną wyróżniać, ale iść
za skazówką jakąż dał tenże sam
Osman Bej (str. 24), w
opowiadaniu jego (str. 24) wszak
tłumaczyć zaleca.

Aby dostąpić tego, [czyli starać się zawojować Ży-
dów a nie być zawojo-
wanym od nich, przysłowiowo
dla Żydów jak dla Chrześcijan.] sta-
wiać opór hassydyzmowi, unikać
lichwy, zyskiwać uważ więcej
naukowych mężów pracujących dla dobra kraju,
dla ludzkości.
Wtedy, chociażby żadni izraelici jak Chrze-

mient. jak Armand Levy (dwie Fran-
cyi żydowskie znamienitości) gardło-
wali między sobą za tem, że od
pojęcia aż do przyjęcia, się, i byście
Żydami, odpowiemy im: bądźcie
nimi i owszem całemi, ale przy
tem, bądźcie synami tej ziemi
na której zrodziliście się i wy-
chowali, [1] ale Żydami [2] nie klasy-
dyczami.

[1] bądźcie Żydami,

[2] postępo-
wemi, nie
wstecznemi.

sprawy oprócz na tejże podstawie, na której ani właśnie oparli, jest uskutecznić się i wałkę prowadzić z niemi w jednej całości. W ów czas ludzie przestaną być sobie nieprzyjaciółmi, moralniejsi, ze uczczą humanitaryzmu i zajmą pierwsze miejsce w radzie mniej uprzedzonych i wszystko dla ... zbawienny.

Mniej więcej w ten sposób uczynił myśl swą o historyi żydowskiej przed dwudziestu kilku laty ... dziejów historyi Żydów w Polsce. Ale ... w zmowie życia, i ... la od ojczyzny żyjąc, zaledwie ... podołać trochę ułagodzić obawę i zdziałać ... i uleczyć jego troskę ... w serce ... wlewając ... a przyczyniając, że siła i światło wielu dziejów naprawiły do tak pomagać do tego, by ... co zepsuli ludzie przez tysiące wieków (1).

(1) Sprawa żydowska w r. 1859. w liście do Ludwika Merca ... Joachima Lelewela rozważana. Poznań 1860.

we fanatyczno-talmudowym duchu (str. 164).

Wszystko to prawda, ale jakiejże to sprawie? i za czyjąż skazówką przemożną zapowiedzią temu ażeby

... tyle ma dziadów?

... jakąż dać. Izraelita

za odpowiedź na te pytania stawczy ... odpowiedzią ... Lelewelowi judzić

... znajdzie w nim najmniejszą wszelkiej ciekawej ... przez

Do Holandyi by sam nauczać talmudu. Nauka ... ażby że jako wzbudza

Majora Osmana Beja w broszurze pod napisem (wydanéj we Lwowie 1847)

Zawojowanie świata przez Żydów,

jako sprawa żydowska. Ale, pytam, czy najpewniej i ciekawej

którą z niemieckiego przetłumaczył Leon Ukraiński. Najprzód odpowiadam zarazem uważam że według mnie dane broszurze owéj

mylny napis; ... należało by zatytułować ją odwrotnie, Zawojowanie Żydów przez

cywilizacyą świata chrześcijańskiego, która pierwszych na całej ziemi (ta nadzieję, związek rozrywającą ludzkość z drugiej

... chrześcijaństwa ... zawarcie

Żydów zdołają przejmie, a ... któ-

re ... rzeczy umówie. (na wad

Do charakterystycznego ... pod Sądem Stasica ... wstręt ... żydowskiej i chrześcijańskiej ... w którym

... (str. 101-2) wyżej wspomnianym,

należy dodać, że pozwolimy naszej

95.
aa.

Ażeby to mogło nastąpić rychło,
nasi Żydów dzisiejsi pisarze jak
mający postępować
by dojść do celu. Niechaj
dają im jedni w powieściach i o
tych powiedzieć można, że

umieją pięknie kreślić romansowe sceny,

ale cóż kiedy ich

Ta też przeciwnie idąc drogą ci
którzy nie tłuszczą grzechu i
swoich przypominają przeszłość na
świadka, by zeznała że tak zła-
mie była jak wtedy i zeznanie

[nie udowadnia że tak było rzeczywiście, ani wskazuje, co należałoby zachować, co jako niepamiętne nie przywrócić, a co puścić w niepamięć.]

pismem, więc urzędowy
mającym
na co rzekła pierwsza.

gdy dokonane czyny zmusiły ją do
uznania być prawdą co samowolnie
zdziałała.

Natłoczony tej wtarnie zawadzie z uporem opowieść

Lękam się

A z ich opowiadań

Polski, Rusi i Litwy
stwo o Żydach na układach urzę-
dowych do ukształtowania [wznanych-
a nas prywatnych wydarzenia takich których wiarogodnego
sprawdzenia przyznami uprawnili
~~mówią~~ ~~odwołań~~ [Luka nie mogły [
poucznych świadectw takich zebra-
łem, nie jedno zdarzenie
łudaby i tak uszło mej wiedzy,
gdyby mnie nie był wsparł
swoim takichże świadectw zbio-
rem ten którego wyjątkowym
w swoim rodzie nazwana ado-
szmie(1). Zbiór ten przez skró-
cenie Archiw Berg. w ciągu tej
rozprawy przywadzamy, nasi
w oryginale napis

[czyli wcale od Chrze-
ścian jak Żydów za tak
[zdawam tak

(1) Jest nim p. Mathias
Bergohn. Patrz o
nim kalendarz dla
Izraelitów na rok
przestępny 1877
w Warsza-wie 1878. 78
wydany i na str.
14-7.

Metryka Archiwum Kwale-
stwa Polskiego. Przywile-
je, Statuta, i Konstytucye
etc. dla Żydów wydane

Jest to pierwszy dom znako-
mitej do druku przygotowanej
pracy, której z niezmordowanej
życzliwości zostawiwszy mi do
użytku [zaufaniem przez to na
odzyskanie mojej [składam
jemu uznanie.

Lrzeczony napis

Akta urzędowe (polityczne stosunki) przedstawiający Ży-
dów do /. ~~…~~ zawiązanych politycznych ich stosun-
kami zanieczyszczonego od niektórych kraju ~~…~~
ludzi Pamiętniki, jakich posiada biblio-
teka p. Bersona nie mało, [czasy wskazujące na
prześladowania dziatwy, zwracając się
litewskim szlachetnym ~~…~~, ~~…~~
~~…~~ dając poznać ~~…~~
~~…~~
~~…~~ dziatwy jej stosunki do rodowe,
~~…~~ naukowe, dziejowe. Z Pamiętni-
ka ~~…~~ mającego napis Jawen
Mezula (Głębia smutku) kaduszą głębokiej kra-
iny ~~…~~ w przekładzie polskim, w rękopiśmie będącym
przeglądałem, ~~…~~ powziąłem
niejakie wyobrażenie ~~…~~
zwanych stosunków czyli ~~…~~
przedstawiających, ~~…~~ ;
nauk ~~…~~ celu
szalkiem u dzisiejszych Żydów wielko-
polskich, wielce ubolewać będzie ~~…~~ Żydów hi-
storyk (1), warto więc, a właściwie czyli
mikrow Dali jakichkolwiek [wyobrażenie. Lanioj

[a tak nazywanej jeszyba czyli akademii talmudycznej, i jej zewnętrznym stosunku do rodzin żydowskich. [Ponieważ […ad jej nieda-

(1) Perles Gesch. str. 121. Przywodząc powyższe dzieło Perles zauważył, że to jest ad. kilka we Wrocławiu u Schlettera ed. wydany wyjątek z mieścicznika który wydawał Frankel für Geschichte u. Wissenschaft des Judenthums

96. b.

155

~~na Rusi do niższych warstw swojego społeczeństwa, a pomijając miejscowych [illegible] w Pamiętnikach wydobędziemy [illegible] gdzie na uwagę~~

Bogaci Żydzi, sami strojni, z równie strojnie przybranemi córkami i synami, dla których zięciów i żon szukali, udawali się na jarmark, latem do Jarosławia lub Zasławia, a zimą do Lwowa lub Lublina, i tam kojarzyli małżeństwa.

Przybywał też między Szkolnym a tymże Rektorem akademii talmudycznej mianowanej powszechnie Ataczali — mąż uczony uczonych Żydów reprezentujący. Przy nim (co Rabin) miejscowy od niego wiedzę talmudu odbierający Rabini, ludzie owej całej mądrości uczonych Żydów zawierającej księgi. Że

Bachurowie czyli aspiranci do głębszej wiedzy [illegible] bywał od czasu przyjmowany przyjmowany Żydowstwa, ulicznego, obdarzony chojnemi dary za pozwany zwyczaju się dla [illegible]. Przynosili dla jego kuchni co najlepszego, najbogatszego przedstawiały na sprzedaż, dali swoje miejscowe, i co wystawiały na widok jubileuszowe sklepy. Znoszono na stoły [illegible] ptaki, tuczone gęsi itp. Darzono go srebrnemi pucharami, złotemi kubkami. Między Rabinów i Bachurów sypano pieniądze itp.

~~[illegible] Żydzi [illegible] Rektor [illegible] głosowali do rządu kraju w którym zamieszkał wcale nie pytał. Rada się do [illegible] i coraz częściej zgłaszała reformy gdy zgromadzeń Żydów.~~

wnie prześladowania Żydów na Rusi. [~~[illegible]~~ Rusini] nie mogło, ~~[illegible]~~ jak murzyna były prześladowani ich o to, co w Polsce żadnych nie wywoływało wzruchów [L] ~~Ale~~

~~[illegible]~~

[Atoli w nie Rumiąników tych pojąć
L wyjątkowo (1) nawet o gwałcie nie raczyli. Ale wiedzieć należy, że nikt z Rusinów nie targnął się na źrenicę Izraela a to nie szynkowali, ale że się rzucił na propinacyę, i zarobiła to bezprawnie ~~a~~ opieką ekonomiczny urzędników magnackich. Ta samo]

(1) Perles Gesch. der Juden in Posen str. 121.

~~[illegible]~~

~~Z [illegible]~~

Co do wewnętrznych urządzeń radowych i religijnych, i tak zwana jesziba na ubytek ... w Polsce. Na ~~we~~ wielkopolsce rej we wielkiej (1) istniała ~~[illegible]~~ w swej rzekomo mocy. Czy ona znaczyła?

Autor Pamiętnika, mówiąc o Żydach polskich i cisnących ... zauważył, że nigdzie nauka religii ~~nie~~ była tak szanowana jak w Polsce, ~~[illegible]~~ byłaby narażona w Polsce, gdyby król jego mości przez swoich urzędników targnął się być na propinacyę szlachecką.

Tak zwana ~~[illegible]~~ jesziba [nad ubytkiem nie zawsze grat] łuwej ~~[illegible]~~ [wielkopolsce bałej Żydów] w dzisiejszej poznańskich ~~[illegible]~~ (1) ~~[illegible]~~

cała ta żydowskiej uczoności gwa-
ra nie posiadała żadnej wiedzy
o stosunkach tego kraju, tak politycznych, jak naukowych, a nawet
mało miała wiedzy o sta-
kiczne stosunków ekono-
micznych. To też
dziwiła się wielce, że gdy w
Polsce nie było
między rządem a obywatelami ża-
dnych zatargów o propinację, w
państwie litewskiem właśnie
z przyczyny
gorszaliby wybuchały nasta[-]wa
dla Żydów nader bo-
lesne.
nie mogli więc pojąć tego uczeni Żydzi,
że kaszczyńsc. cała pow-
stawała przeciwko nim nie z przy-
czyny szynków ale z powodu nadwerężenia
prawa propinowania,
czyli fabrykowania trunków na sprze-
daż wszelaką, że w Polsce trzeba by na-
stąpiło to samo, gdyby się był król
jegomość przez urzędników swojego skarbu
targnął na propinację właścicielom
ziemskim, jak się wyrażano, przyna-
leżnej.

I dziwić się, że tu że kra-
jowi Żydzi tak mają wiedzy o ustawa[ch] w Polsce i Litwie
jej państwa w którem mieszkali, a
tak wyraźnie zmalone były
zagraniczni pasę dając o niem mniej-
sze jeszcze, prawili i że się
tam i

dej rozprawy. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ z Talmudu mylne mieliśmy o nich wyobrażenie, tak oni nie znając dziejów naszych mylne mieli o nas pojęcia. ~~[illegible]~~ a nas roz- ~~[illegible]~~ giewać bratnie.

~~Cóż dopiero mówić o Żydach zagranicami mieszkających? Czy mniej jeszcze kraj nasz znając, nie mogli jak sami tylko~~

98.

[zastrzeżeniem wiary z

II. Projekt kościelnego (Bon-giasza Pstarskiego z) z [illegible] wszelkich uwag.

1. Sam Projekt

Projekt którego napis właściwy ma niżej w uwagach nad nim przywiedz., zastanawia się nad stanem

~~[illegible]~~ [Mówi przyjeżdżając ~~mówi (...) [illegible]~~

obowiązkach w zjednoczeniu ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ Polskie zamieszkałych, nad ich [illegible] nad ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ religij Żydów w ~~[illegible]~~ Polskiej regulacyi kahałów (gromad) nad (zdun...) jej ~~[illegible]~~ nad innymi ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ...ach do życia ~~[illegible]~~ i gadziwemi. [... wych większymi ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

[a w końcu nad obowiązkami dla kraju ludności rzeczonej.

1. O religij

§. 1. Całe żydowstwo swojej ojcowskiej religiji bez najmniejszej przeszkody ~~wykonywać~~ wolność mieć będzie. Zwyczaje od dzieciństwa

urządzone, jeżeli takowe z teraź-niejszym lub mającym być usta-nowionem prawem zgodne, aby równie były pozwolonemi.

§. 2. Zamiast miejscowych Rabi-nów w wielu synagog znajdują-cych się, odtąd tylko tyle będzie formalnych Rabinów, w wielu miej-scach znajdują się Kommissye Cy-wilno wojskowe, w których zaś z takowych miejsc nie znajdu-wałaby się synagogi, na ten czas w mieście najbliższej Cy-wilno wojskowej Kommissyi będą-cem, a najznaczniejszą parafią bud-ującą mającej synagogę dany bę-dzie Rabin oddzielny. Po innych zaś miejscach synagog, gdzie tylko Na-uczyciele religii lub nazwani, za-stawać mają.

§. 3. Formalny Rabin mieć bę-dzie Dozór nad Nauczycielami re-ligii czyli Szkolnikami w całej

tej umiejętności, jaka należy
względem swego urzędu, pod
kommissyą Cywilną (tak) wojsko-
wą. Talmudzie Rabin przeży-
tym w urząd za poprzedzają-
cym examinem zwyczajne
świadectwa capacitatis wydu.

§. 4. Powinnością także będzie
formalnego Rabina, jako też i
Nauczycielow religii czyli Szkol-
ników przy swoich zgromadze-
niach, porządnie utrzymywać re-
gestra urodzonych, poślubnych i
umarłych, rzeczonego swego zgro-
madzenia, tudzież dozór nad
Kuszernikami, czyli Szlachta-
rzami mieć. ||

5. Elekcya formalnych Rabi-
nów takim sposobem, i na do-
tak długi czas który dla elek-
cyi przełożonych zgromadzo-
nej parafii, niżej pod §. 16 prze-
pisanym jest odprawiać się po-
winna, z tą różnicą jednak,

iż szczególnie tylko jeden Rabin obranym zostanie, i tenże nie koniecznie z gromady swojej kra-jowym być może.

Żeby zaś wyraźnie upewnić się można, czyli obrany miejsce sobie ofiarowane przyjmie, potrzeba o wypadłej elekcyi dopiero po upłynieniu czterech niedziel Kommissyi cywilno-wojskowej donieść.

Po trzech latach, licząc wraz od pierwszej elekcyi która na dniu normalnym 15 Kwietnia w roku teraźniejszym 1792 od-prawioną być powinna, po za-padłym (tak) niniejszym pra-wie do dostąpienia urzędu Ra-bina, umiejętność (tak) polskie-go języka, jako niezbędnie do tego potrzebna własność, wyma-gany będzie.

6. Gdyby formalny Rabin pod czas piastowania urzędu swe-

go miał umrzeć, a do powszechnej elekcyi jeszcze więcej jak 4. miesiące pozostały, więc do jego miejsce tym czasem znowu osadzone, i o tem najdalej w przeciągu 6. niedziel Kommissyi cywilno-woyskowej doniesione zostanie.

7. Nauczyciele religii czyli Szkolnicy, ludzie tak zwani Szamesi, i inni niżsi słudzy synagogi, mogą być podług woli tejże gromady ustanowieni, jednak zawsze z pomiędzy [illegible] gromady obrani. Oraz podług proporcyi wielkości tejże gromady i okoliczności prac mających być podjętych, porządnie pensyonowani będą z funduszów niżej paragrafem opisanego. Która nagroda przez Kommissyą policyi dokładnie wyznaczoną będzie. Takimże

sposobem samym salarium formal-
nego Rabina ustanowiony (tak)
zostanie, i równie do Komissyi
cywilno woyskowej do approbaty (tak)
podane będzie, do którego salari-
um wszystkie synagogi które
się in corpore pod rządem oney-
że Komissyi cywilno woyskowej
podług onychże maiątku przy-
kładać się powinny.

8. Obcy w kraju wałęsające (tak)
się Karczmarzy i Szkolnicy,
nie mogli (tak) być odtąd do
żadnej gromady dopuszczonemi,
lecz za włóczęgów poczytane-
mi i karanemi.

9. Owemu zgromadzeniu któreby
dla obrządków religii swojej
synagogę, albo jaki prywatny
dom na odprawianie publiczne-
go nabożeństwa wyznaczony
odtąd miało, przy nim się utrzy-
mać i onęże poprawiać lub
na nowo budować pozwala
się.

Jeżeli zaś jaki Żyd dla siebie samego pozwolenie otrzymać by sobie życzył, ażeby dla wygody własnej nabożeństwo w swoim domu wystawieniem Thory (tak) odprawiać mógł, za takowe pozwolenie także # (czerwonych złotych) 12 co rok zapłacić by do kasy żydowskiej przy Komisyi cywilno wojskowej mającej się znajdować będzie powinien, która (tak) na normalne szkoły obracana zostanie.

10. Każdemu zgromadzeniu nie zbronna mieć swój własny cmentarz czyli tak nazwany okopisko, i na to grund (tak) od zwierzchności gruntowej (tak) kupić.

O naukach.

11. Chcąc żydostwo przez lepsze oświecenie rozumu i obyczajów

zdolniejszemi uczynić przez cały do-
pełnienie zamiarów względem tegoż
żydostwa można jakie obiecywać. Przy
każdym więc zgromadzeniu czyli sy-
nagodze polska szkoła dla żydow-
skiej młodzieży podług przepisu przez
Kommissyą Edukacyjną mającego być
ułożonego założona będzie. Nauczy-
ciele zaś i tłumacze synagogi przez
tęż Kommissyą edukacyjną w obowią-
zek przysięgi wzięci zostaną.

12. A ponieważ umiejętność pol-
skiego języka i pisania żydostwu
dla stania się użytecznemi jakie
i narodowi nie odbitą potrzebą
staje się, przeto w onych miej-
scach gdzie polska szkoła znaj-
dować się będzie, żaden dzieciuch do
nauki talmudu przypuszczanym
być nie może, dokąd ten nie do-
wiedzie świadectwem od Nauczy-
ciela polskiej szkoły, iż on do tejże
szkoły chadział (sic), i z nauki
tamże dawanej pożytek odniósł.

Żaden Żyd także ślubu brać nie będzie mogł, ktoryby się świadectwem nie wywiodł, iż on w publiczney szkole lub w domu, w polskim języku ćwiczył się, od czego jednak ci są wyjęci, ktorych takowe rozporządzenia ~~pod~~ w roku 17.. (tak) wieku ich zastało. Oni zaś ktorzyby przeciwko takowemu rozporządzeniu, ku poprawie Żydow zmierzającemu, ślub (tak) brać mieli, takowi karą czerwonych złotych 12 na rzecz szkoły polskiey w mieyscu tego u ktoregoby się to stało ukarani będą. A dający ślub z urzędu swego zwierzcem i nadal do sprawowania takowegoż za niezdatnych na zawsze uznani zostaną.

~~Tak wypisać: szczęść się pamięci, takowe rozporządzenia zasię.~~

13. Azeby Żydzi na urząd nauczyciela poświęcić się chcący w przepisanym przez Kommissyą edukacyjną sposobie wydoskona-

~~[illegible]~~ lić się i do powołania swe-
go usposobić się mogli, na ten ko-
niec przy głównej szkole krajo-
w Krakowie, na Koronę, a w Wil-
nie na Litwę, gimnazyum Nauczy-
cielów szkół, pod dozorem szkół gło-
wnych założone, i księża na raz-
porządzenie szkolne z onej kiero-
by zasadzone będą - która niżej jest
objaśniona.

Całe krajowe, tak w Koronie jako i w
Litwie żydostwo powinno mieć swoją
tak generalną konskrypcyę, jako
też podział na gromady czyli sy-
nagogi z opisaniem najdokładniejszem
parafii i wsiów do tychże nale-
żących, a w nich regulacya gromad,
tak familij, jako też dusz znajdu-
jących się.

14. §. W każdej gromadzie dla kiero-
wania interesami Przełożeni gromad
zkiemi być powinni. Liczba onychże
podług populacyi regulowaną będzie
w ten sposób, to jest, gdzie mniej
zgromadzenia, trzy, a gdzie więcej,

sześć osób składać będą zbiór Przełożonych.

15. Elekcya Przełożonych gromad, czyli tak rzeczonych kahalnych, podług następujących reguł dziać się będzie. Co trzy lata na dzień 15 Kwietnia,(1) [illegible], gdyby tego dnia jakie żydowskie święto przypadło, następującego powszedniego wszystkich zwołanie.

Wszyscy właściciele domów gromady na elekcyi mają prawo znajdowania się i wotowania, jeżeliby zaś jaki dom miał więcej właścicieli, na ten czas jeden tylko, który jest największej części domu posiadaczem, wspomniany głos mieć będzie.

Przełożeni z członków gromady a nie inni wybierani zostaną.

Ci zaś do elekcyi nie będą przypuszczeni, którzy własnego domu nie posiadają.

(1) Według §. 17 redakcyi króla na dzień drugim Sejmu zbierać się mieli wyborcy.

Po upłynionym czasie § 5. dla Ra-
bina wyznaczonym, powinni także
ciż umiejętność polskiej nauki
szkolnej okazać.

mniejszej populacyi gromada sze-
ścin, większej zaś dwunastu mę-
żów obierać będzie.

Podczas elekcyi zawsze od Komissyi
cywilno wojskowej. Do tego miano-
wany zastępca znajdować się po-
winien, który nie kto inny jako
w miastach dziedzicznych Gubernato-
rów lub Ekonomi[illegible] Dominij, w
miastach zaś wolnych osoba ma-
gistratowa zastępować powinna, któ-
ry z aktualnym Przełożonym gro-
mady zbieranie kreski wspólnie
przedsięwezmie.

Wspomnieni od Komissyi cywilno
wojskowej mianowany oraz Przeło-
żony gromady imiona tych których
do elekcyi za zdolnych być uważa,
powinni spisać, konsygnacyi tako-
wej kopią każdemu obierającemu.

obowiązani oddać. a każdy z obie-
rających na których głos rzecze dać,
oderwie tych imiona, i obierające-
mu (tak) głosy w ręce odda. Gdzie
większość głosów decydować będzie,
a trzech lub dwanaście kandydatów
przez większość głosów obra-
nych, najdalej przed upłynieniem
14 dni doniesienie do Kommissyi cywilno
wojskowej być powinno, które to do-
niesienie od wyznaczonego przez
Kommissyą elekcyi asystującego i w
większej części głosy dających podpi-
sane zostanie, z liczby podanych kan-
dydatów Kommissya cywilno wojskowa
gdzie potrzeba trzech, a gdzie więcej trze-
ba, za aktualnych Przełożonych gro-
mady natychmiast mianować będzie.
i Kommissyi policyi i (tak) o nich
donieść, i zgromadzonej żydowskiej
gromadzie każdego razu przez
wspomnionego Przysięgłego elekcyi
z swego ramienia za Przełożo-
nych wydać to każe. Jeżeliby pod
czas elekcyi niezgody powstać
miały, na ten czas Kommissya cy-

wilnu wojskowo Przebaczonych gro-
mady z własnej ławy wyzna-
czy.
Po ogłoszeniu wyznaczeni starsi
urząd swój objąć zaraz mają.

Ludzkiej elekcyi i podaniu kan-
dydatów zawsze nawet i władz
dzieć się powinna, chociażby gro-
mada na swoich Przebaczonych
przystawała, i dyktowała na ich urzę-
dach na nowo potwierdzonemi
mieć chciała, w takim razie gro-
mada o życzeniu swojem zgodnie
przez większość głosów podpi-
sanem komisyi cywilno wojsko-
wej na piśmie doniesie, która,
jeżeli naprzeciw temu ważne przy-
czyny nie zajdą, takowym ży-
czeniom zadosyć uczyni.

Gdyby jeden z przyłączonych w
pierwszych dwóch latach urzędu u-
marł lub innym jakim sposobem od
[illegible] urzędu odszedł, w ten czas
gromada dla zastąpienia jego miej-
sca dwóch kandydatów wzwyż (lub)
wspomnianym sposobem natych

miasta obrać i podać ma. W trzecim zaś razie miejscowego aż do powszechnej elekcyi nie oznaczona musi zostać.

16. 4. Obowiązki tych Urzędników będą: strzedz gromadę gdzie potrzeba zastępować imieniem jej obstawać, przewodnictwo, o żywieniu ubogich Żydów starać się, składki na wydatki gromadzkie wyznaczeni odbierać, w nieprzewidzianych przypadkach gdzie o nowe gromadzkie wydatki rzeczy szła, do Kommissyi cywilno-woyskowej udawać się, i ogólnie co wszystko załatwiać i utrzymać cokolwiek ku dobru gromady zamierza.

W tych wszystkich interesach gromady oraz rachunkach polski język używanym będzie.

Dla dokładniejszego zaś powzięcia informacyi, względem sprawowania urzędowych czynności przed dniem 12 kwietnia roku teraźniejszego 1792 ma wyszukać i na

~~(1) W rzeczywistości dla~~ ~~Żyjących~~

(1) Ubóstwo było jedną z przyczyn przyjmowania przez Żydów chrztu, i znowu, gdy okoliczności nie dopisały, powrotu do żydowstwa. Już Zbigniew Oleśnicki Biskup krakowski (r. 1423-55.) uskarżał się na to, jak sam świadczy, w Monumenta medii aevi wydania Akademii krakowsk. Patrz tom II. 340. (Littera conversa Judaea). Prawa Andr. Zamoyskiego zabronił wracać do żydowstwa, co nie pomagało; [illegible] Dzieje Frankistów do zarobkowania miejskiego przypuszczeni, zapobiegli temu skutecznie. Patrz wyżej str. 70-80.

wspomniony dzień 15 Kwietnia Komi-
syom cywilno-woyskowym nade-
słać.

Przełożeni nadto jeszcze szczególną
instrukcyą od Komissyi policyjnej
będą opatrzeni.

Przełożeni każdej gromady w urzę-
dowych okolicznościach, jeden za wszyst-
kich a wszyscy za jednego odpowiadają.
Dla czego nie zabrania się im swoje
urzędowe interessa między sobie podług
upodobania podzielić, albo zakładowicie
innych onychże na przemiany między
sobą odmieniać.

170§. Po obraniu starszych Dzieło ja-
kowe najpierwej przedsięwziętem być
powinno, po miejscach tych gdzie for-
malnych Rabinów nie będzie, i z ta-
kowych więc ~~[illegible]~~ miejsc gdzie
trzech starszych z pomiędzy nich
dwóch, a gdzie trzech jeden, łączami
przez Dzieło małe, mającemi być
też gminnemi wybrać pod Komissyą
cywilno-woyskową ⌈ starsi będą [illegible]-
rami formalnego Rabina, na którego

⌈ (zastępować będą).

zebranie zia.chawszy (sic) się w dniu
15 po swojej elekcyi do miasta
gdzie zasiadać ma Rabin a toż
(sic) podług wyżej opisanej elek-
cyi zdarzyło, w przytomności już
nie inaczej uczyniły jako jednego
komisarza cywilno-wojskowego
wybiorą dwóch kandydatów, z któ-
rych komisya wojsk (sic) cywil-
no-wojskowa wyznaczy Rabina.
Opłatki zaś przy elekcyach jakie
były dotąd zwyczajne zniesio-
ne zostaną.

§. 18. Gromady przełożonych swoich
czcić i owszem w urzędzie ich
przez posłuszeństwo i powolność
ulgę czynić powinny. Magistrat
lub sub~~[illegible]~~edya sądowe i inne
zwierzchności sposobem dyscypliny
z niemi obchodzić się mają.

19. §. Nawzajem przełożeni gro-
mady swoje obowiązki ściśle, wier-
nie i gorliwie wypełniać, od wszy-
stkiego jawnego lub pod pozorem
wymagania pieniędzy, jako też
wszelkiego bezprawia w urzędzie

(1) W rzeczywistości subsydya.

swoim zaniechać mają się starać, w
przeciwnym bowiem razie przewi-
nienia oprócz cielesnej kary sto-
sownej do występku, podpadać
mają karze z urzędu zwrócenia
przez Kommissyą cywilną woj-
skową.

20 §. Że rozgatunkowanie ludzi w
każdym zgromadzeniu jest potrze-
bne, przeto żydostwo odtąd dzielić
się ma na trzy klasy.

Do pierwszej klasy należeć ma-
ją ci którzy arendowane pola
zasiewają, którzy z pracy rąk
swoich, albo zarobkiem innym za
płacą czynionych żywią się, ró-
wnież rzemieślnicy, fabrykanci,
tandeciarze, furmani i szynka-
rze.

Do drugiej klasy należeć będą
w potulnej tutej gromadzkiej
służbie będące osoby, jako to
lekarze, cyrulicy, Rabin, Szkolny,
podobnież i ci którzy w wyższo-
nych szkołach się ćwiczą.

Do trzeciej zaś, którzy się przez
pożarne [klas] gospodarstwo i handel ży-

wią, jako fabrykanci, kupcy,
wekslarze i kapitaliści.

(3) Stan populacyi.

21. §. Natychmiast po ogłosze-
niu prawa niniejszego tym spo-
sobem ma nastąpić, iż komi-
sya policyjna w przeciągu
trzech tygodni od dnia dzisiejsze-
go i ułożoną tabelę z potrzeb-
nemi rubrykami, po całym kraju
komisyom cywilno-wojskowym
prześle, podług których rubryk,
całe żydostwo wpisanem przez
komisye cywilno wojskowe zo-
stanie, tym sposobem.

Iż każdy Żyd i Żydówka z imie-
nia i przezwiska zaciągnione-
mi będą w rubryki, a to naj-
dalej w tygodni 4 od ukończe-
nia przez Komisye cywilno-
wojskowe. Które to cywilno-
wojskowe Komisye odebrawszy
owe tabele od Komisyi policyj-
nej Żydostwu te wpisywani
się należą. Który zaś ma być

wpisanym, i na to ~~od~~ zaświadczenia od
Komissyi cywilno-wojskowej nie
miał, ten ma być z kraju wypę-
dzonym, i nad to jeszcze Komissya po-
licyjna ma zadosyć prawu (uczynić).
Jakowa ~~Komissya~~ konskrypcya corocznie
w miesiącu Marcu dopełniana zo-
stanie, z odmianami śmierci lub
urodzeń w roku przypadającemi ~~się~~
się (tak).

22 §. Przebywanie po wsiach innym
Żydom, z rolnictwa lub rzemiosł,
albo też z arędy młynów, folwarków,
i innych realności dworskich trzy-
manych przez arędę żywiących się,
pozwolone być powinno.

23. §. Obcym Żydom immigracya czyli
osiadanie w krajach Rzeczypospo-
litej w ten czas dozwolona ma
być, gdy ci oświadczą się, iż
na uprawienie roli poświęcić się
zechcą, i swoje siedliska w danym
kosztem załatwić; w innym zaś
przypadku, gdyby jak kupiec lub
rzemieślnik przyjezdny osieść
chciał, tedy do Komissyi policyi

udać się powinien, dla odebrania
podług okoliczności pozwolenia.

24. §. Przenoszenie się z jedne-
go miejsca na drugie, czyli
z prowincyi do prowincyi zupeł-
nie wolne jest, gdy od przełożo-
nych gromady zaświadczenie dosta-
nie iż jako uczciwy członek przy
tej gdzie był gromadzie sprawował
się, nikomu żadnego długu wi-
nien nie został, i przez cały
czas, aż do ostatniego bycia swe-
go podatek publiczny zapłacił. Za-
przez (lub) takowego zaś za-
świadczenia inne gromady i prze-
łożeni pod karą przyjmować
nie mają do swoich gromad.

25. §. Emigracya pojedynczych
Żydów, albo całych familij, za
opłaceniem taxy wychodowej ma-
jącej być przez Komisyą skar-
bową ustanowionej, pozwala się:
Przecież ów który emigrować
zamyślałby, wprzód z swoją
gromadą, a w przypadku gdy
tenże wierzycielów miałby, także

i z temi przyjdzie się i świadectwa urzędowe dać względem tego jako też na ilość majątku z sobą wziętego do kommissyi cywilno-woyskowey podać musi, a do potwierdzenia od kommissyi policyi względem emigracyi wyjedna mu. Na owych którzyby skrycie emigrować chcieli, jak najsurowsze kary raziągnięte (zrzszone) przez kommissyą policyjną w przypadku dopełnienia ich.

26. §. Do utrzymania porządku w książkach konskrypcyi, jako też i innych potrzebnych ~~listach~~ interesach nakazuje się aby ~~niezodmienne~~ nazwiska żydostwo przybrało sobie, i temi siebie, dzieci i dalsze potomstwo nazywało, a nie tak ustawicznie, jak się dotąd praktykuje odmienie, zkąd z trudnością dochodzić miało, i zkąd z trudnością dochodzić można interesów (tak) między niemi.

27. §. Uniewać czynności żydowskie jak utrzymywania w porządku książek konskrypcyjonalnych i innych akcyzowości, tudzież zawiadywania kahałami przy komisyach cywilno-

A) Wszelkie interessa.

wojskowych mającemi się znajdować, ze strony żydowstwa obejść się nie można bez osoby tem się zatrudniającej, przeto komissya policyi z osób ~~zdatnych~~ zdatnych Regentowi oddzielnych do wspomnionych interessów przy Komissyach cywilno-wojskowych ustanowi, reguły ich urzędu przepisze, i płacę z funduszu niżej [illegible] §. (i) objaśnionego obmyśli przyzwoitą.

O sposobie do życia.

25. §. Żydowstwu pozwala się wszelkie rzemiosła robić, i wszelkich sposobów do życia przyzwoitych

3. chwytać się; handel wszelkiego gatunku, z zachowaniem jednak ustaw dla kupców przepisanych, wszędzie prowadzić, nie tylko gdzie dziś handel mają, ale nawet po takowych miastach mających swoje exce- pcye z strony Żydów, za umó- wieniem się jednak i Konfirmacyą

(i) Po znaku §. zostawiono miejsce wolne dla wpisania liczby

tymże względem z strony pozwolenia so-
bie tam handlowania.

29. §. Podobnież noszenie towarów od
domu do domu Żydom po wsiach
niezabrania się.

30. §. Osiadanie na rolach za czyn-
szami zabronione być nie ma, ow-
szem wzgląd na takowych Żydów
zabezpiecza się.

31. §. Ponieważ szkody karczem są
często oczywistym upadkiem podda-
nych chrześcijańskich z okazyi szyn-
ków, przez Żydów trzymanych, prze-
to dalsze szynki po karczmach do
lat trzech tylko, od ogłoszenia
niniejszego prawa trwać mają,
a to dla tego, aby przez dalsze
lata Żydostwo obmyślić sobie
mogło inny sposób do życia;
po których upłynionych żadnemu
Żydowi szynkować w całym kra-
ju nie wolno będzie. Co się
zaś tyczy trzymania browarów
i handlowania trunkami na karcz-

ki ryczałtowe, to nazawsze pozwala się.

32. §. Przy tak różnych żydostwu utworzonych do życia uczciwych sposobach, słuszną rzeczą jest, aby w powszechności względem próżniaków, włóczęgów, i zgrywalnych żebraków, jako też względem prawdziwych ubogich uczynione rozporządzenie było, które Kommissya policyjna ma jak najakuratniej rozrządzić.

<u>O politycznych i sądowych instancyach.</u>

33. §. W politycznych interesach żydostwo zwyczajnej krajowej zwierzchności podlegać powinno. I w tej okoliczności mając za pierwszą niższą instancyą Kommissyą cywilno-wojskową, za drugą i najwyższą Kommissyą policyi wyznaczamy. W której do

magistraturze Plenipotenci miast w
interesach wspierać i potrzeby
Żydów w ich wydziałach znajdu-
jącym się opatrywać powinni, nie
w innym zaś sposobie przyjmując
ich żądanie, i skargi ich, jak w
tym, aby były w języku polskim
pisane.

34. 1. Co się tyczy sądowych inte-
resów żydowskich tym sposobem roz-
rządza się. Najprzód wszystkie za-
chodzące między niemi interesa
Rabin i Starsi miejscowi mogą
załatwiać w sposób następują-
cy, iż strony między sobą zakłó-
cone mają się do nich udawać
i swoje interesa przekładać. A ci
swoje zdanie mają im otwo-
rzyć, na które jeżeli strony prze-
staną (tak), interes skończonym bę-
dzie. Co jednak za żadne sądowni-
ctwo uchodzić nie ma, lecz szczegól-
nie za radę przyjacielską.

Gdy zaś przyjdzie do prowadze-
nia formalnego procesu, na ten
czas całe żydowstwo tym sposo-
bem ma zabie postępować. Jeżeli (tak)
wszyscy żyjący po miastach wol-
nych z całemi swojemi parafia-
mi, w magistratach tychże miast
swoje subsellia tak jak mieszcza-
nie Chrześcianie, bądź Żyd z Ży-
dem lub Żyd z Chrześcianinem
mieć będą qua ad primam instan-
tiam. Żyd zaś mieszkający po
miastach dziedzicznych, bądź należyć
(tak) do jurysdykcyi miasta tego,
w którem są komisye cywilno-
wojskowe. W miastach dziedzicznych
przeto, w takowych miastach, sąd ma
być ustanowiony przez Assesorya,
któremu nie kto inny ma przewo-
dzić jak Plenipotent lub Guberna-
tor dominii. Od takowych zaś sądów pri-
mae instantiae do sądów apelacyjnych
wojewódzkich, a stamtąd (tak) do As-
sesoryi wszystkie sprawy podług prze-

ście prawa zapadłego z okoliczno-
ści interesu wyciągane, i tam roz-
sądzane być mają.

35. §. Jako więc żydostwo jest
zbliżone ustawami swojemi do oby-
wateli Chrześcian, tak należy, aby
znaki powierzchowne odmienione
były, czyli ubiór który (tak) Ka-
missya policyjna za zmieszaniem
się z żydostwem ustanowi, zasła-
niając jednak samym tylko Rabi-
nom dotąd zwyczajną i prakty-
kowaną odzież.

Obowiązki na przecia (tak) kra-
ju.

36. §. Pewna korzyść którą
żydostwo z chrześciańskiemi oby-
watelami z ochranej (tak) publicz-
nej użytkuje, wkłada też na nie
z Chrześcianami wspólne obowiąz-
ki na przeciw krajowi. Te obo-
wiązki składają się z publicz-

nych usług i dania.

37. §. Ponieważ bardzo potrzebna jest dla kraju usługa być wojskowym, przeto Żydzi do dawania rekruta raz obligowani. Co jednak nie ma się rozumieć aby osobiście służyć mieli, lecz za to już ustanowione quantum wypłacać mają.

38. §. Podatek żydowski (tak pogłówne dotąd praktykowany) ustaje się, na jego zaś miejsce naznacza się proporcjonalne, które tym sposobem będzie rozłożone, że każda familia żydowska, czyli mąż z żoną, od siebie oraz od dzieci swoich szczególnie od tych które są minorennes na rok zł. pol. 4 płacić będzie; co się zaś nie ma rozumieć, iżby do takowej familii miały należeć dzieci będące w stanie małżeńskim lub

swoje oddzielne maiące przywileie.

39. §. Prócz tego wszyscy Żydzi w ogólności i każdy w szczególności, opłacić będą od każdego funta mięsa konsumpcyinalnego groszy trzy polskich, od drobiu zaś tym sposobem, iż od każdego rznięcia grosz, 2 od kury lub [illegible], groszy 4 od gęsi, groszy 6 od indyka, groszy 20 jak powiedziano od czego y opłacać zostaią obligowani.

40. §. Żeby zaś skarb tem był bezpieczniejszy swojej należytości, a Żydzi ulgi w opłacaniu mięsa, dla czego wszystkie inne krupki na mięso, czyli na bydło i drób dotąd po synagogach praktykowane, ~~tak~~ tak dworskie jako i inne wszystkie kahalne, niniejszem prawem znoszą się. Ta jednakowo nie ma się rozumieć względem tych krupek które ~~mogą~~ mogą się znajdować na inne artykuły, z których zaspokojenie interessów dworskich i kahalnych mogłu być

opędzane, w których są kresach (tak)
stan, przyczyny i wszelkie oko-
liczności Komisja policyjna uchwa-
dzić będzie, i ich urządzenie
jak najsprawiedliwsze i najdo-
kładniejsze ustanowi.

41. §. Ażeby znowu jak najdokładniej-
szym sposobem mogła powziąć
do pewnego quantum summy, ma-
jącej być ściągaz skarbu, przeto
zaleca się Komisji skarbowej,
aby ta zaraz po ogłoszonem ni-
niejszem prawie natychmiast sta-
rała się lub o jakąż kompanią
którąby takowe podatki

za urzędy płacona za kaucyą miesięczną mającą być daną, albo też, aby się ludzi mających w tem praktykę wyszukało, którzy manipulacyą, administracyą tego za umówieniem się ze skarbem prowadzić by mogli.

Nawzajem zaś Komissyi wojewódzkiej jak najmocniej zaleca się, aby na wszelkie żądania, bądź rzeczonej Kompanii albo też (tak) manipulantów nigdy exekucyi nieodmawiała, lecz te natychmiast dodawała, tak też wszelkie urzędy cywilne, pod jakim kolwiek tytułem ustanowione mają dopełniać, a to pod odpowiedzią (tak) z swoich własnych za uszczerbek dochodu skarbowego.

pag 137

42 §. Że na wydatek gimnazye (tak) przy szkołach gubernowych, szkoły po kahałach, Rabini i Starsi, tudzież Officyaci żydowscy przy Komissyach cywilnych opłaceni być muszą, przeto jeszcze każda familia żydowska płacić będzie co rok złotych polskich trzy do kas Komissyi cywilno-wojskowych, która to składkę Komissya pob-

cyi rozrządzać będzie; cały zaś nad expensę wyżej wyrażoną (jaki) zostawało, tedy czwarczne taż kanięga policyi na prawdziwie ubogich Żydów przy kahałach będących lekarzowy rzeczą rozdać każe.

43. §. Tem niniejszem ustanowieniem zakazuje się wszystkie zdzierstwa które dotąd przez starszych żydowskich praktykowały się, jako też opłatki wszelkie przy elekcyach Rabinów i starszych, tudzież opłacania się od ślubów które odtąd darmo dawane być powinny.

2. Mają uwagi ... uwagi.

Przed kilku laty, zwiedzając Kraków, gdym przeglądał rękopisy biblioteki własność [kameralnej] Akademii umiejętności będące, uczony Seredyński, tejże Akademii bibliotekarz, podał mi do przejrzenia zwitek papierów z nadpisem: "z daru Piekarskiego." (Ktoby był ten jeden Piekarski nie mogłem się dowiedzieć. Domyślam się że to był ten sam, którego, będąc na studyach w uniwersytecie krakowskim r. 1812–14., uczęszczając zarazem i w klasztorze uczyłem znankę w Historyi wdzięcznie (1) napomykając o samże ... [illegible] Bergiaszu Piekarskim Sądu sprawiedliwości kryminalnej Departamentu krakowskiego i radcu Prezesie a Dozoru Szkolnego głównej krakowskiej ... [illegible]

Zwitek ów liczbą brak w katalogu oznaczony i zawiera rękopis zatytułowany: "Myśli względem żydowskiego systematu i wyciąg ... praktykujących się i ile narodu do ... rzeczypospolitej ... regulowane."

A więc, czytając rękopis przemyślałem, nie jest-to wymysł piszącego lecz wypis z ... jest to różnych rozporządzeń w sprawach żydowskich różnych czasy wydanych z których, jak się widzi z rękopisu tego, bezimienny układacz ... w jedną ca-

(1) Patrz str. 385. tejże Historyi.

bięć ździwywszy, zastanawiać jak wyżej wymienionem. Dałem go wy- (1) Gumplowicz str. 33.

jak ... wskazując ... drukować w piśmie owczesnej, wskazując na różnicę od dzisiejszej przez wyraz Jak.

... uwagę ... zwracałem ... wyraz ... Jak.

Dr. Ludwik Gumplowicz zamieszkały w Krakowie, nie znając rzeczy w Krakowie, nie znając rękopisu. Dał wyciągnąć z samego rękopisu. Dał wyciągnąć innym, który zważywszy wziąć nie przewiedział wcale. Uważa On swój rękopis za oryginał. Dalszym ciągiem „rozpoczętej pracy o reformie Żydów” (r. 1788) przez Komisyę Skarbu przedsejmowéj, a z polecenia sejmu ... w ten czas dalej prowadzonej, ... podpisany (1) ... król Stanisław August ... własnej ... ... z poprawiono ... co zadziwia, z będący z której układ pana jący

Leez ... jeżeli pismo ma być oryginałem cóż ... owe ... w nim przetwory? ... pochodzą z uszkodzenia ... papieru ... gdzie ... ? ... z wolą króla napisany ... odwoływanie się

Więc była ... co podać myśl ... ludności żydowskiej ... w ... kraju ... ? Pytać zaś można

Dalej pytać można, ... jeżeli ...

... z danym ... zdania ... w r. 33. ... się ... ... od ... co ... podała ... odemie ... kwalifikowanego ... niniejsze myśli o ... czy ... ludności żydowskiej? ... Pytać ... można.

papieru, na którym napisana jest? lub czy inna jest tego przyczyna? Dalej pytać można, kto napisał ów projekt, i zkąd wziął na napisanie go wątku? na pytania te nie odpowiada rękopis Egzemplarza, a odpowiada mój wie[illegible] wydany oddzielnie jest oryginałem, a odbiciem przez Egzemplarza kopią z niego zdjętą.

(Że znaje sam, [że jego układacz, że na ubóstwienie go wziął wątku] z wydaniami, różnemi czasy o Żydach wydanych, [że części swoje części] i ówczesnej publiki nad rzeczonemi uwagi do uwagi ważniejszemi podawczy, utworzył dzieło, do którego mi jak z § 42. Egzemplarzowskiego rękopisu widać, obok przedłożonych króla, lub mająco najd- zwracaną uwagę bądź przez Jacka Małachowskiego wielkiego Kanclerza koronnego, bądź przez Sołtykowskiego Sekretarza wielkiej pieczęci, bądź przez jednego z deputatów do układu prawa o Żydach, od sejmu czteroletniego wyznaczonych (w ich liczbie znajdował się Herszel Józefowicz Rabin chełmski), uznał być odpowiedniem do wykonania prawdy dawno bo już w roku 1744. w sprawie żydowskiej zaniesionej do tronu.

Za panowania

176. 116-7.

Wiedzieć o tem należy, że sejm
czteroletni uznawał wysłuchać de-
putacyą dla uzyskania prawa
Żydów, i że w deputacyi tej za-
siadał też Izraelita, najwięcej
Herszel Józefowicz Rabin chełm-
ski.

~~Wiedzieć [illegible]~~

~~[illegible]~~ Stanisława
Augusta żył ~~[illegible]~~ w Nieświe-
żu na dworze lub

Urodzony w r. 1754

115.
6.

papieru na którym napisane są projekta, lub ~~skąd inąd~~? czy jest inna przyczyna tego?
Dalej pytać można, kto napisał ów projekt, i zkąd wziął do niego wzoru? Na pytanie to odpowiada sam [głaszcząc...] że dwóch zegarmistrzów ~~[illegible]~~ z ustanowień różnych czasy wydanych o Żydach ~~[illegible]~~ i uwagi od ówczesnej publiczności ~~[illegible]~~ nad rzeczonemi ustanowieniami ~~[illegible]~~ [illegible] czynione spisując zawsze, według wyrażenia się s. 43. wyłącznie Gumplowicza, dzieło [illegible] ~~[illegible]~~ ...

ustanowieniach rządu wydanych, rozumiano zawsze publicznem ich znaczeniu [rozumiała] ówczesna publika, i jak [uzupełniający] jego uwagi projektodawca.

Zwrot publiką ówczesną ~~[illegible]~~ za [przeglądowe] dla kraju uznano.

[Dwugłowy] warszawski ~~[illegible]~~ konwersyjny i praktyczny i majętnych bo nie tylko zwrot, jak go nazwałem, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ składacza projektu, ale i

Z dalszego dzieła zwykło wyciąg potecił Król zaufanej osobie, będzie mógł być Jacek

jego [układacz,]

1792
1754

gdzieś w (miasta jego) ulicy, Żyd, nazwiskiem Salomon Majmon, który przez różne okoliczności wadzony, stał się jednym z głównych myślicieli XVIII wieku. Zacny ten Izraelita, wychodzić z kraju, tęskniąc za ziemią ojczystą, przypisał dzieło swe "o filozofii transcendentalnej r. 1790." Stanisławowi Augustowi. Czyniąc to (mówi o nim przyczyny Kazim. Kaszewski (1)) "chciał przypomnieć na... zaniedbane na ziemi polskiej Izraela plemię, wyleczyć je z nędzy i upokorzenia, a zarazem dowieść, ile kraj cały cierpi na tem, że przez zupełne zapomnienie o Żydach ubezwładnia tysiące umysłów, które mogłyby na korzyść kraju pracować, odbierając im środki oświaty."

Pojął tę myśl Król, i wykonał ją

(1) Czytaj o nim artykuł w Bibl. Warsz. r. 1862. I. str. 1-22. 283-303.

stępnie umożliwiwszy grzech ostrzej, chciał go pozyskać Polsce. Pierwszy grzech, szynkowania wódką, wraz z następstwem, za śmiertelny uznawszy, zakazał pod karą zbawienia. Drugi, zajście się rolą, uważając za grzech powszedni, radził, [illegible] [illegible] [illegible] padnie marnie.

[illegible] z dwu grzechów swoich spółwierców Gumplowicz, zwalnia czy [illegible]

dać pod uzwa- gę Dzie- siejszą grze- chy zapowiadzi. czy ich, że jeżeli nie przebędzie się grzechu tego do przepadnie się grze- chu tego nie wy- prze się [illegible]

[illegible] nie/ czyni żywu [illegible] Gumplowicz [illegible] pierwszego grzechu, ad Drugiego zwalnia ich zupełnie. Ja uważam, że dla wszystkich sprawcami [illegible] tylko nie. [illegible] pierwsze [illegible] Drugie [illegible] wyrzec [illegible] zdaniem [illegible] [illegible] się. Przy- telnik rady [illegible] [illegible] dom gdzi prawdę.

Gdy się projekt Zamoj- 118.
skiego i Komissyi k.
skarbowej nie uszedł,

pragnąc Szczyt na ten cel [illegible] "myśli wzglę-
dem żydowskiego systematu" i
i zawierającą je względnie wła-
snej poprawiającej względnie chciał
mieć gotowy zagub[illegible] do przedstawie-
nia go Sejmowi. Dla zamienienia
w prawa Żydów ukazujących ma-
jące. Lecz dobrze się stało iż za-
miar ten nie doszedł do skut-
ku, ukazało się albowiem że
zarobione od króla zmiany w owym
względnie nie [illegible] są
praktyczne.

118.
c.

(1) Patrz o nim Bibl. warsz. z r. 1861. II. 73–81.

179

[illegible] do wojenności [illegible]

[illegible]

[illegible]

Niebezpiecznego

Szanować każąc wszelkie religijne obyczaje od dzieciństwa Żydom wpojone, jeżeli takowe nie zawadzają prawu powszechnie obowiązującemu, a każąc z duszni poczciwej ze ujmować ich będzie do pokątnej na rzecz religii chrześcijańskiej, a nikt z nich zawsze Dalsze okoliczności [illegible]

do nich nawykły [illegible]

[illegible] według mego zdania [illegible]

§ Cały ten ustęp [illegible] Czyż można mniemać, że w mocy jest człowieka zapomnieć na raz, do czego się długiem nawyknieniem przylgnęło? Również trudno wyrzec się dawnych wspomnień, jak milczeć o tem, że je pamięta?

§ [illegible] Król Stanisław August przewidział, nie wiem czemu.

[illegible] Jan. 91

jej- gdy Król jego miejsce

(i rękopis, między

własnością Bargiasza Pilchowskiego

będący

rzi niezważywszy nawet, iż

nawet: Którego

zarazem jego [illegible] przykład

[illegible] drugi.

jest oryginałem a Walewski kopią;

niż oryginałem drugi i jego kopią

rękopis pierwszy.

Oba mają usterki, lecz mniej ze

pierwszy niż drugi.

jednej edycji wydawcy

uczeniu, lub uczucie się

za niej [illegible] wyszedł na źle, tak

jak i żydowskiej

chrześcijańskiej (ludności.) jako

[illegible] krew [illegible] niedawna, druga

zgubić [illegible]

i [illegible] uznawać się za [illegible]

Z kary przez Jacka Małachowskiego wielkiego kanclerza koronnego, czy przez Sułkowskiego Senatora wielkiej części (1) nazad reformy żydowskiej [illegible] wyprowadzony przez [illegible] Wiadomo bowiem każdy, że więcej przeważania [illegible] iż

(1) Um. 179[illegible] Gumplowicz

(1) Gumplowicz p. 33.

Jak czy żadnego [illegible] był nie reformowany?

za [illegible] urzędu [illegible]

[illegible] Dla uczczenia przywileju, jako Żydów do chrześcijan zbliżyć, i że w Deputacji ten zasiadał jeden z przechrztów nazwiskiem Hersz Józefowicz.

118.
D.
180.

Druga niedorzeczność z tegoż samego powodu wypływająca, leżała w tem, iż gdy król służbę wojskową pełniących Żydów, miał mieć utrzymanych w kupie, by razem jadali i obowiązki swojej religii pełnić mogli, a w szeregu tylko do dalszej roboty naglić ich radził, da[illegible] jakiej Chrześcijanie nawet w dni niedzielne i święta przymuszani bywali, nagle uderzył rzecz całą, zostawiwszy Żydom do woli służyć ochotniczo lub opłacać się za uwolnienie od wojaczki. Tu tylko dobrego zrobił, iż gdy Żydom, którzyby sobie pod bronią zostawać życzyli, pozwolił wojakować, sprawił przez to, iż według świadectwa Gumplowicza (1), tacy Berek Joselowicz i syn jego (2), Józef Aronowicz, nie[illegible] dy nie byliby mogli zasłynąć z oręża.

(1) Mówi na str. 19. "wiadomo że gmina żydowska wiele dokazywać umie..."

(2) Patrz o nim Bibl. Warszaw. r. 18[illegible]. II. 77.

Małachowskiego, wielkiego kanclerza koronnego, bądź Sikorskiego, sekretarza wielkiej pieczęci (1) [illegible]

(1) Gumplowicz pag. 33.

[illegible] jeden z depu[ta]tów) do ułożenia projektu pra[wa] o Żydach, przez sejm nagradzanych.

(Wiadomo bowiem, że za sejmu czteroletniego usta[no]wiona osobną deputacyą dla urządzenia wyżej napomkniętego prawa. [illegible] że w depu[ta]cyi owej zasiadł też Izraelita, na[ów]czas zwierzchnik Herszel Józefowicz, Rabin chełmski. [illegible] ade-

[illegible] wydany projekt uważ[a]nie jest, a ogłoszony od Ludw. Gum[plo]wicza. Kopię z niej jego uważa[m]. Kopiej mój. Twój [illegible] nie[ma]... jedną, ważniejszą, którą rozważyć, a nawiasowo [illegible] samego Gumplowicza uważam sobie za obowiązek.

Gumplowicz wskazuje [illegible] że go tak nazywał będę. Sikorskiego, a zdaje się woj[e]wodowej Żydów.

[illegible] wszystkiego [illegible] wynik [illegible]

Jak o powstaniu projektu w obu wypisach, że się tak wyrażę, Sikorskiego i królewskiego, nam przekazany, rozwiedziony się, potrzeba przeciwnie, czyli że ekstrempore

u nich zastanowić się trzeba.

Królewski projekt za[ło]żenie Żydom dawali

Gdy statut układu bezimiennego tylko znajomości języka polskie[go] wymaga, litewski [illegible] statut żąda znajomości [illegible] polskiej, litewski [illegible] [illegible] [illegible]

Widoczny niedostatek w kształceniu żydowskiej młodzieży na obywateli kraju dał się spostrzegać w kahalnych urządzeniach, które nie zwracały najmniejszej uwagi na to, ażeby ludność izraelska chciały tylko warsztatów wyższych wiedzy nabywała w ziemi w której z wczasami żywiła się, i o ludziach z których pracy ciągnęła korzyść. Chociaż tak rządy pruskie, tak w rządzie Pruskiego jak i królewskim zaborskiego, usilnych dokładały starań ażeby niedostatkowi temu zaradzić, jednakże dotąd intelligentna nawet klasa Izraelitów nader mały na tem polu okazała i okazuje postęp. Jawny na to jeszcze dowód dwa rela-cje tej sprawy, które całość jej zawierające, w końcu na teraz badaniom naszym o Żydach podamy.

118. 182

III. Opiekunami Żydów byli w Niemczech Dalbergowie, na Litwie Radziwiłłowie; czemu wyłącznie ci?

Poddanemi Cesarza niemieckiego byli Żydzi, nad którymi opiekę zdał on na Biskupa czyli Arcybiskupa mogunckiego (1) [jako kanclerza państwa,] a ten na Kamarzystę swego (Camerarius) zaś już. Urząd [rzeczony] posiadała dziedzicznie znakomita rodzina szwabska Dalbergów, mająca w obszerne dobra ziemskie albo w miejskie, stojące naówczas jak i w pamiętnym miejscu. Urzędem zaś opieki na owe (..) rodzinę, miał być odwieczny niby wpływ z jej stosunek do Żydów, ale i z tego znany z samej tylko [...] (2). Jerozolimy Dalszego tego [...] Przez cały przeciąg wieków średnich obiegały dwie [...] a Dalbergowie posiadali [...] jedna prawiła że rodzina ta była spokrewnioną z Chrystusem Panem przez Bogarodzicę, i że rodowód pokrewieństwa to przedstawiający oglądać można w Niemczech jeszcze wtedy. Inna gwarzyła, że za czasów panowania w Germanii Rzymian, niejaki Gajus Marcellus, który służył w dwudziestej drugiej legii rzymskiej,

(1) wydanie Lassberga Schwabenspiegel w Tybindze 1840. Strona 125.

(2) Z Correspondenblatt 1874 wypisano.

wajując w Judei

Żydów wyprowadził zlamtąd wielu Żydów. (1) Mittermaier Grundsätze §. 116.

których jako jeńców w okutu swej siedziby nad Renem osadził.

Sobie te mięści musiały

trzymieć przed czasem wyżej (Str. 87) wska-

zanym w którym Żydów w mieście mogła w chwili ocalania sło-

winnie mordowano, a czasi znowu

Dziadzy zwracali do

gunkowi nadzieję Dalbergow do przyjaznego życzliwie zbliżającej (1).

Szczęśliwi którzy dam Książąt Radziwiłłów do opiekowania się Żydami, głównych przyczynił miały początek.

Że ze wszystkich jezuitów czyli akademii talmudycznych [szkół] w całem państwie polskiem XVI. XVII. wieku najsławniejsza była [illegible] według świadectwa samego nawet Zygmunta I. założona w Brześciu Litewskiem, (1) do której z całej Europy zjeżdżała się młodzież. Wszystkie tam i Saul Wahl syn Samuela Jehudy padewskiego Rabina, [illegible] rabinował tamże. i zmarł około r. 1617. [illegible] syna Saul Meira, który również jak jego ojciec Rabinem w Brześciu, jego [illegible] wał, czy syn, czy jako lewowny, osiadłszy w Londynie, dostąpił szlachectwa gdańskiego (Esquir (1)), i nazywał się „Denis Moses Samuel Wahl."

Ten-to Denis Samuel umiał wiele, że się [illegible] gadać o brześciu Saul Wahla, jak w następnym artykule [illegible] jak się domyślam, z zapisek kahalnych i listów z [illegible] miejscach Edelman Hirsz i wydał w Londynie według hebrajskiej rachuby roku

(1) Nasze Szczątki [?] Przez Hrabia Raczyńs. II.

r. Króla polsk. i Wielk. Księcia Litewskiego, jeszcze

(1) Szczątki [?] [illegible] III. 729.

Który nie wiadomo kiedy, od miejsca pobytu swego w Niemczech, przybrał nazwisko Katzenellenbogen, które odziedziczyli po nim wszyscy jego potomkowie.

Przybycie na Litwę jego zwróciło wszystkiego Żydowstwa polskiego uwagę nader korzystnie. Działo się to za czasów szczycącego się [?] pod Pałace i Litwie przelotem szczęśliwszym krokiem.

Lepowiem. Z jego to zapewne gadek, bądź z relacji [illegible] bądź bliżej nieznanych, i innych [illegible] bądź

5614, a według chrześcijańskiej r. 1854. broszurkę ozdobioną z kartek złożoną, i dwujęzycznym napisem z lewej strony po hebrajsku, Gedulas Szaul (znaczy po polsku wielkość Saula), z drugiej po angielsku wyrażonym.

Dziełko to jest zarazem śledem fałszu, gwałtowaniem prawdy. Jest w niem mowa o Radziwille Czarnym, o peregrynacyi jakiegoś Radziwiłła, o królowaniu Saul Wahla z Brześcia z [illegible] Radziwiłła naznanego jakiegoś imieniem zwyciężonem jest wiele [illegible] kiedy

na niczem nieopartych. [illegible] jednak za drugiej [illegible] Radziwiłłe Czarnym i synu jego który peregrynował, i ludzież o opiekowaniu się Żydami przez książąt Radziwiłłów, które się stały przedstawieniem, z rodziny Czarnego pochodnim, z "Panie Kochanku" nazywanym. O królowaniu Saula Wahl rozpiszę w artykule następnym i tej rzeczy prawy ustalnim

[illegible]

Ten Saul Wahl posiadający wielkie względy u rodziny Radziwiłłów w dziejach Żydów litewskich odegrał ważną rolę. Rozważmy jak się to działo.

Krzysztow

5 184. 117.aa.

(Mikołaj) Radziwiłł wojewoda wileński, rozkrzewiciel gorliwy wyznania helweckiego na Litwie, założywszy w Brześciu Litewskim zbór, i nadawszy mu w Brześciu na Litwie, szkołę wyznania tego, nie tylko się niem, ale i każdem innem wyznaniem przeciwnem kościołowi katolickiemu opiekował gorliwie. Ten też, jak się zdaje, naj pierwszy z Radziwiłłów rozciągnął opiekę nad miejscowemi żydami, gdy ci zapewne ale też ciągłą i utrwaloną przywilejów, albowiem niezdanie krzewiącym w wyznaniu tym z rakiem gniewu tego grozić stawa się.

Przypuścić można, że pierwszym był nad Saul Wahl i lat dwadzieścia w on czas liczący sobie wieku, zapewne już Rabin synagogi miejscowej, który, jak się z wzięci rozchodzących się o nim wnioskować godzi, równie jak swojem Chrześcianom sprzyjał.

(2) opiekę odziedziczył Czarnym zwany, który po śmierci ojca nawróciwszy się do katolicyzmu, wszedłszy w r. 1592 do ...

Gdyby nie dalej krewny jego, Deniz Marcz Samuel Wahl, i zamieszkały w Londynie, zebrał wiadomości o Radziw...

(1) Widać to z listu Zbigniewa Oleśnickiego r. 1454 do Kazimierza Jagiełłowicza pisanego, w Dziele Monumenta medii aevi przez Akademię umiejętn. w Krak. wydawanem (tom II. str. 146.) umieszczonego.

(2) Według rachuby Deniza Mojżesza o którym wyżej mowa, Saul Wahl urodził r. 1617, majorat liczył 76. a umarł (?) wtedy się r. 1541. Za rządów Czarnego w Brześciu 1567. skończywszy lat 26. już rabinat także sprawował.

swego Anula, a takowe nie był
wydał ... landsyński Rabin Hirsch
Edelman, nie wiedzielibyśmy nic o głoszonych jego z ludności ... według
a jego dla dobra ... ludności
izraelskiej (w Galicji), dla niej huczem był-
by wydarzeniu działał, a dla chrze-
ścijańskiej nic nie uczynił, czy że
... uczynić czas dla niej
nie miał spowodowania, czy dla
innych przyczyn.
A jednakże powinien był przyczy-
nić się dla jej dobra, gdy według
Zenica Mojżesza w bliskiej daje
żył głoszonych zwiastunów z wyż-
szemi warstwami polskiej ludno-
ści.

Uczony Rabin krakowski nazwi-
skiem Carmoly, z którym nasz Le-
lewel bawiąc dłuższy czas w Bruk-
seli (jak sam w listach do Ludwika
Mierosławskiego mówi) razem praco-
wał nad dziejami żydowskiemi, ...
z Galicji. ... głoszonych
... który ... mu wy-
majaczenia ... pomagał mi
zrozumienia ... ważne pol-
skim Benjamina z Tudeli, z pol-
gryzmami po Palestynie podró-
żował. Wskazał mu, mianowicie
kroniki Izraela układane ułatwie uk-
ładał: Rabin ten mawiał, że był-
by dzieje żydowskie z żydowskich
źródeł poznać się dają.

185. 119. aaa.

że skanem Czarnego usunął się podobno z widowni chrześciańskiego rzeczony Saul świata, by pracować w cichości dla dobra swych współbraci, zwłaszcza zaś syn Czarnego imieniem także Krzysztof, inaczej Siewalley zwany, w wierze ani w Żydów, zwłaszcza gdy syn

wychowany na łonie kościoła katolickiego, nie [illegible]

[Fu] też, ale dopiero w lat kilkadziesiąt lub nawet w sto lat z okładem po jego skonie pokazały się dwa [illegible] życiorysy ... Rabina Saula Wahla ... z dwóch ...

nie zawiśle od siebie ... napisane. Jeden skreślił Dalej... jego Saula nazwiskiem Denis Mojżesz Samuel Wahl, urzędowy w Londynie urzędy ... drugi życiorys odkryto w rękopisach ... które z całą biblioteką Dawida Oppenheimera w Pradze czeskiej ... nabyła zakupiwszy zamieszkałego Rabina Izaak Seligmann Berend – Salomon z Hamburga [1] – odkupiono następnie bibliotece uniwersytetu oksfordzkiego w Anglii.

Skwapliwie się opiekował jego ojciec.

zapomnieli o nim ... rodacy jego, nie ... zniesł ...

Skarga życiorys pierwszy przez owego Denisa Mojżesza ... Wahla skreślony wydał

[1] Handbuch der allgemeinen Geschichte der Cultur von D. Ludwig Wahler. Marburg 1905. Zweyte Hälfte str. 517.

przetrzymując się tradycyji o wyznaniu ... zapamiętał ... nie u tych ... między ... głoszona ... katolickiego mowili ...

Choć atoli zapomnieli o Saulu Wahl ... Nadziwiłaś, nie ... by ... u nie tylko ... polskich ale całego niemal świata Żydów pogrążono w zapomnienie.

w Londynie 1854.

119 – b.

186.

Rabin Hirsch Edel [illegible] manuskrypt [illegible] ani w nim nie dyktu o szczegółach Saula radziwiłłowskich (3) [illegible] [illegible] według [illegible] (4) i które według krawnez [illegible] rozczytanie się [illegible] grzecznej o szczegółach [illegible] miały być rozległe, [illegible]

(Denisa) głowy

(całego niemal żydowstwa polskiego) takich, [illegible] [illegible] dalszych [illegible] na końcu o szczegółach

w mowie pogrzebowej powiedziana o nim, że zostawił syna i wysoko u ludu swego [illegible] poważanego, i że syn tegoż a wnuk Saula Wahla nazwiskiem Meir był Rabinem w Chełmnie [illegible] w ówczesnym Lubelskiem). We względzie szczegółów legendy Saula z spisanych pamięci o Saulu wzięta na nowo.

zaznaczyła broszura, że [illegible]

w rzeczonych rękopisach [illegible] poważnego [illegible]

(1) Broszura w małej ósemce w hebrajskim języku napisana zbudowana z kartek 27 i pierwszej jednej tylko hebrajskim zwyczajem stronie paraf[owania]. Ludzie literami [illegible] I kartek 7. które w [illegible] chrześcijańska [illegible] listy różnych [illegible] w [illegible] Brzeście Litewskim [illegible] w Królewcu i Berlinie [illegible] we Wrocławiu, ludzie osiadłych wszyscy ci uczeni we Włoszech i Anglii. [illegible] wspaniale wyrażają [illegible] uwielbienie dla [illegible] w r. 1854 zmarłego [illegible] prawie powszechnie [illegible] z pamięci [illegible] wysławianej. Broszura na okładce dwa tytuły, jeden napisany po hebrajsku Gedulat Szaul co znaczy po polsku Wielkość Saula, a drugi po angielsku The greatness of Saul [illegible] wyrażający. Nie wyszła już sama dzieła w dwóch językach jak wiadomo Aleksander Krauskar (II. 2031.) Dziełko w grupie i leżą u szczebla dwóch.

do ma wartość historycznego i ile ona [illegible] uznane [illegible] o czem ona mówi. Samo bowiem gdzie w wszystkich dobrodziejstwach na żadne nie powołuje się dowody.

L liczba zaczytywano. Na jednym dych kartach wyłożono

r zamieszkałych na Litwie i Polsce, a mianowicie w Prusiech w Żydowi, Kaliszu, Gdańsku

L całkiem niemal

(2) Na tytule angielskim wyrażono: a genealogical and chronological sketch of his ancestry and descendants.

(3) Tamże stoi: the vast influence exercised for the welfare of his co-religionists in Poland

(4) Tamże czytamy: and high position in the state.

świat.

wne w Brzeziu pozostała gmachy, że umierającą przekazał na ubogich Sańcach zboty, którym obdarzył go Król Zab[illegible] (1).

~~[illegible]~~ Wzyjąwszy że [illegible] Saula, [illegible] Dom [illegible] jest rzetelnie [illegible] dana, [illegible] odbacznie [illegible] da sławą go w spowszechnieniu samym sobie. Rzeczony baniem [illegible] który Sańcach zboty [illegible] król który [illegible] nie mógł być [illegible] jak [illegible] (11). [illegible] r. 1632. a więc w tak [illegible] więcej [illegible] Saula [illegible]. Ojciec Wahla miał [illegible] się z księciem. Radziwiłłem we Włoszech, ale z którym i kiedy? Dwuch Radziwiłłów wo[illegible] wnienia brasznura (3) Czarnego i [illegible] ~~[illegible]~~ Drugi był ~~[illegible]~~ powszechnie Krzysztofem, a [illegible] O pogodzie Siewalskiej, [illegible] Saula [illegible] się z ojcem Wahla rzecz wątpliwa, gdy nie wiadomo czy podróżował Czarny po Włoszech, [illegible] Rabrio [illegible] w Niemczech, w [illegible] ellenbogen, a ziadł. że ~~[illegible]~~ się.

(1). Szoi (?) do wszystkiego na kartach broszury N 18. 21. 27. 33.

~~[illegible] szczery Del[illegible] Majzesza w [illegible] odda[illegible] dom Da[illegible] wego czaru~~ Kardy [illegible] szury 3.

Rzecz o szczegółach pani[illegible] na kartach (11-12. broszury Denisa Majzesza wyrażonego królowania Saulowi przez dzień je[illegible] przyznającego oddaden przez Dom da naczelnego arty[illegible]: a ~~[illegible]~~ koniecznie sprawę ~~[illegible]~~ a opiece, zaznaczam, że opiekuńczo działającym ~~[illegible]~~ Siewalski, słabos ~~[illegible]~~ aż wreszcie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Lubomirska. ~~[illegible]~~ Ostatni (?) czna u niej znajduje na samej dylżaniu opiera się na więźnie rzeczonej ~~[illegible]~~ opiece smiersny naznaczającą ~~[illegible]~~ jeszcze banisę.

Ostatniego z Radziwiłłów, księcia Dominika r. 1813. zmarłego, [illegible] od przyjaciela którego używał

~~Dom [illegible]~~ jeśli wyrz[illegible] dla [illegible]

Parna czytel[illegible] rozpatrzeni[illegible] z których Do[illegible] ~~[illegible]~~ Wielkich i t. p. ~~[illegible]~~, z których znano jedne, (ob[illegible] ~~[illegible]~~ gich nie znano zupełnie. ~~[illegible] pozwolony [illegible]~~ ~~[illegible]~~ rzeczonych wyraźeń, nie można było czerpać części szczegółów: ~~[illegible]~~ nie było naukowem wykładać ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ nie wiedząc [illegible] w jakich okolicznościach na jaw ~~[illegible]~~ wychodziły.

„Panie Kochanku" zwany, zaczął się zwiedzenie od Nieświeża, jednym z miast książąt Radziwiłłów rezydencyonalnych. W młodym też dopiero wieku słyszałem o tem powszechną, którą powtórzę.

Razu pewnego, wezwał Dowódzcę swej milicyi i mówi mu: Komendancie, Panie Kochanku, każ zyjących Żydów w Nieświeżu wy… wszystkich co do nazerzekać, wszystkich co do nagi, słyszałeś? — I owszem, odrzekł Książę, spełnię rozkaz, odrzekł Dowódzca.

Natychmiast pojechał do miasta na ulicę żydowską i nie dając im rozkazu, kazał więzieniem zgromadzić całe żydowstwo i po wszystkie pachem z armat nabitych, upaść wszystkim na wały zamkowe, upaść wszystkim na ziemię, a potem rozejść się do domów.

W kilka dni, miał znowu Książę wezwać przed siebie Dowódzcę, i rzecze mu: Komendancie, Panie Kochanku, rozkazałem ci wyrzezać wszystkich Żydów, a ani, jak widzę, chodzą po świecie; spostrzegam nawet przechodzących ulicach aniżeli zamku? co to ma znaczyć?

A na to miał Dowódzca milicyi odrzec: Sława… Masz Książę na to świadków.

a uciekli od Żydowskiej od naka… w … wyłapie mi Żydów tych co …

a była to właśnie pora i miał wezwać do siebie

~~że, czem zakazywały dumały, wyprzedziłaś wszystkich, lecz mi we dwadzieścia cztery godzin ujęto znowu. Kiedy zapytałem księdza Orzecha jak ja mam~~ a on dał mi żądaną odpowiedź.

Ksiądz święty katolicki naucza, że w Żydach widzieć wiecznie żywy przykład kary, wymierzonej na nich, jako na naród, niewierny, że karę tą trwać ma

lud wierny, chrztem obmyty z grzechu pierworodnego, ma

aż do dnia ostatecznego sądu, A

wię, a ile pan Bóg nad krwią Żydów nie lituje się i przez śmierć naturalną nie dozwoli mu zejść z tego świata, i żyć musi dalej, i nie wolno nikomu skrócić mu żywota który wiedzie. Każdy co mu śmierć zada, popełnia grzech, woli sprzeciwiając się boskiej, i nie dopnie celu, bo zgładzony Żyd nie naturalną śmiercią, ożyje znowu, i, rad nie rad, żyć dalej musi!

Co usłyszawszy księże, mógł powiedzieć na to: Kiedy tak Pani Kochanku, to męczące życie niewolniku; trudno sprzeciwiać się woli boskiej, i przeczyć przez to!

przez wytłumaczył ksiądz Orzech

że, tem zatoczywszy armaty,
wystrzelał wszystkich, lecz ani czy-
li znowu. Zdali mi o tem spra-
wę ludzie, wysłani z rozka-
zami, do przypilnowania ~~[illegible]~~ armatnych
przeciwnemi.
Zdziwiony co to ma znaczyć, po-
szedłem sam na miejsce, na
którem przekonałem trupem całe
miejscowe żydowstwo. Gdy
spostrzegłem kilku plemienia te-
go czcigodnego, ~~którzy~~ któremi dniem [i właśnie takie]
wprzód uśmierciłem, a czcigodne-
go te kłaniające się mi aż do
ziemi, z uroczystym uśmie-
chem, wzburzyły całą krew we
mnie. ~~[illegible]~~
Już miałem po raz drugi kazać zatoczyć armaty by znowu
~~[illegible]~~ wystrzelać całe to plemię,
lecz przyszła mi na ~~[illegible]~~ myśl,
pójść wprzód do wielkiego naszego
teologa, do Księdza Rzecara, i
zasięgnąć rady, co czynić w tym
przypadku.
Mąż świątobliwy dał mi ~~radę~~, ją: jest ona
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ tej treści:
~~[illegible]~~

IV. Żyd Królem polskim przez jeden dzień?

W latach między zgonem Króla Stefana Batorego a wyborem na tron Zygmunta III. ubiegłych, wieść uczuliliwej treści, jedna wyczytana w rękopisach akt fundalnych, w brzeszczurze Denisa Mojżesza, zakawiała umysły; dziś zakawia jeszcze. Druga odbierana w licznych Żydów polskich do wydawcy dziejże krajowej gazety edelmana ...nych,

Opowiadanie: "jak w czasie elekcyi nowego Króla polskiego, nie zgadna w okręże szlachta zgodnie uradziła, aby tymczasowo wziąć na monarchę tego przechodnia, który się pierwszy na wielkim trakcie ukaże. Saul syn Samuela Jehudy rabin z Brześcia-Litewskiego, któremu w przejeżdżającym orszakie mówiliśmy, przejeżdżał zubie świtem na wielkim szlaku, jego więc powitano Królem."

Więc się wpuszczają do swoich

o Polsce

badacz Lelewel, zauważył: że w kronikach naszych, że pierwszego świata słonecznego dostrzeżeniem, pierwszem konia zarżeniem, że pierwszem w razie jakiem pojawieniem się, do swoich pozdrowionych nie kradzą od wielkich, i rozumieją że zapisali, żeby gdy i kronikarze polscy o takowych wszystkie przypominali, że marną, niemniej, że Gall (pan) jest tych przypomnień całe dziejowym odgłosem, i badacz się do naszej wielkiej zamglonej przeszłości dochodzi w reszcie, że

objaśnia wczesny Jakowicz[illegible]

(1) Polska wielcy świadkach w Poznaniu 1856. w orderach [illegible] Pawa II. 419.

[illegible] przytem

i więc o jego wyborze na króla

więc to nie może być tak rozumiany jak ja

[illegible] zadnia króla polskim i ale wola dawnej:

Jadwiga

który był co Jakowicz [illegible] się do króla [illegible] [illegible] do kraju [illegible] że z [illegible] [illegible] polskich [illegible] się

ów Żydzi, według wzgląd [illegible] [illegible] w roku 927, za panowania Ziemomysława, który był ojcem Mieczysława I, [illegible] cia chrześcijańskiego, w Polsce, a we

pierwszej [illegible] [illegible] [illegible] wspomnianych [illegible] do drugiej połowy XI. wieku [illegible] [illegible] [illegible] pod

dług kronik we wieku XI [illegible] występujący [illegible] wystawali od

jako handlarze [illegible] w naszych dziejach: występujący pod różnymi postaciami [illegible] [illegible] [illegible]

w Polsce [illegible] [illegible] okolicznościach politycznych [illegible] polskim

1901

Niezwykły więc historyk nasz nie jest zupełnie przeciwny wieści o Żydzie królu polskim, ale woli odnieść ją do kroniki niż do objaśnień uczonego Jaluwicza.

Ktoby był ów Jaluwicz nie wyprowadził Lelewel, i mniejsza o jego [illegible] gdy rzecz wyjaśnić jest do niczego. Ważniejszem jest naznaczenie a kronikarzach, ale i to na niewiele przydać się może, gdy o

[illegible] tylko wiadomość, że ci, którzy o Żydach w Polsce pojawionych wspominali, i do drugiej dopiero połowy XI. a pierwszej XII. wieku należą. (Gallus i Mistrz Wincenty zwany Kadłubkiem nie czynią o sławnym politycznym przełomie do narodu polskiego i najmniejszej zmianki.

Mniemam że bajka o Żydzie królu polskim ulecona na wzór [illegible] Badurze [illegible] wieści

Mniemam też że Lelewel na prawdę [illegible] Ludovica [illegible] wewnątrz

Przy podobnej do niej zrzadze u Żydzie polskim królu, odszukać się nie [illegible] ale nie [illegible] Namyśliwszy się zerwał na koniec że gdy bajdę i zrzadzę

mowie jej da się wymyśleć, na żadną uwagę zasługiwać nie powinny.

przy podobnej do samej bajdy odszukać się [illegible] po namyśleniu się [illegible] zerwał na koniec, że idąc do bajdy uważa na piękne

Zanawszy się że jej dla historyi rzeczywistego zdarzeniu przypuścić przystać zgoda nie można

upewniwszy mnie, że znajdując się w Lublinie wydawszy

Upominał Lelewela Lublinera (uważając za swym historyka) że kahał jego, z Saula Wahl rodu mający pochodzenie, należący należąca, ażeby się udał do Siemiatycz, miasteczka podlaskiego, niegdyś do księżnej Radziwiłłów należącego, a po największej części od Żydów zamieszkałego, gdzie ma znajdować się dokument żydowskimi literami pisany, co zawierając powiada jej opowiadanie dokładnie.

Dziwno że gdy Lubliner wydalił się z kraju nie mogło zyczenia swego zadośćuczynić, który w Siemiatyczach mieszkał, nie przeznaczał się do tego, tak...

...ego dla historyi zbytecznie ... nie odezwał! Tym spisałem anegdotkę o Saulu Wahlu ... gdyż jak to w jednym rzędzie z bajdami najbajdami.

... z uwagi, że Szymon czyli Leszka III z ... wszystkim Juliuszem Cezarom, (2) ... nie wyjdzie na jaw; co daj Boże by ... naśladowało. ... między akalicznie.

wykluczam zatem, że ... gdy kasię swą ... się następujące.

(1) Historya Żydów przez Aleksandra Kraushara, w Dwu tomach. Warszawa 1865–6.

Dzisiejszy pisarz (1) że o Saulu Wahl ... jasne i potomkowie Wahlów w Lublinie jeszcze dziś mieszkają ... swego Królewskiego pochodzenia ...

jako na najważniejszy swego

(2) Patrz ... w Dopełnieniu do Historyi Żydów ... w artykule pierwszym str. 161–7.

Mniemam że bajkę o Żydzie Królu polskim ukłecona na podstawie dawnych podań o Królach z pospólstwa ludu wybieranych (1), które gdy z postępem czasu ucichły, wznowiona je po wygaśnięciu [illegible] Jagiełłonów po mieczu, w czasie drugiego bezkrólewia [illegible] i wszy [illegible] rzuco[illegible] o wyborze na tron Bazarza (2) i wznowione przez to wieść [illegible] dawne o Królowaniu w Polsce ludowego męża, co dał [illegible] [illegible] Siemiątkowskiemu blizej nieznanemu z imienia i nazwiska Piotrem Baryką nazwanemu do utworzenia komedyi o Królu chłopie (3), która po dość długim czasie jej [illegible] dziś zupełnie zapomnianego pisarza miała i ma wielkie [illegible] Dała powód do utworzenia bajdy Dziś jeszcze mającej na scenie polskiej wielkie powodzenie.

Ta bajda po... wcześniej ... czyli męża ... znakomitego ... (3).

(1) Pierwotne dzieje Polski i Litwy ode mnie w Warszawie 1846. wydane. Patrz str. 51–2.

(2) Patrz Piśmiennictwo moje III. str. 17–8. i Dzieła Klementyny z Tańskich Hofmanowej wydania nowego przez Narcyza Żmichowskiego w Warszawie 1877 tom XII. str. 412–3.

Bliżej nieznany polskim biblio-
grafom Piotr Baryka, ile wnieść
z pisemka jego można Siera-
dzanin, pochwyciwszy wątek kro-
tochwili Europę zachodnią obie-
gającej, a chłopie w którego
opojeniu go wmówiono że Ce-
sarzem jest, utworzył takąż kro-
tochwilę polską Sztukę tę
grywaną na naszej scenie jesz-
cze za Augusta III Sasa(1). Na
tej tle utworzył nasz
Aleksander Fredro cudnie piękną
komedyę (Pan Jowialski) która wciąż
publiczność polską
zachwyca.

Na podobieństwo tej znowu krotochwili wy-
dowcipowana bajęda o żydzie Kratu,
po śmierci Sze-
fana Batorego, przez dzień jeden w Polsce niby
panującym.

(1) Komedya z chłopa Król. Patrz o niej Polska, pod względem obycz. I. 218-20. Wiszniewski Historya liter. VIII. 267. w przyp.

Chociaż bajda ta nie weszła na scenę, stała się jednak przedmiotem już poważnych, już ważnych badań, gdy z jednej strony usiłowano wyłuszczyć choć zwrotka dziwacznej wieści, a z drugiej silono się dowieść, że [jeżeli nie udowodnić to przynajmniej uprawdopodobnić, że w rzeczonej wieści] ukrywać się może coś niby podobnego do prawdy.

Domyślam się że na prośbę umiłowanego ucznia Lublinera, przekładał Joachim Lelewel, czyby bajdy tej nie dała się wyłuszczyć choć zrozumieć. Daremna praca! Namozoliwszy się długo, zeznał na koniec, że wszystko co o Żydzie Królu polskim ponapisywano, jest wierutnym bałamuctwem.

Można to twierdzić dzisiejszy pisarz (1) że o Saulu Wahl szczególniej [illegible] lewickiej przechowywują dzieje, i że się teraz jeszcze [illegible]

(1) Historya Żydów w Polsce przez Alexandra Kraushara w dwuch tomach (trzeci jest spodziewany). Warszawa 1865–6.

124.6.

193.

nie Wacław w Lublinie, który na Saula jako na swego królewskiej godności spółplacą. (wskazuje)

Upewniał Lelewela Lubliner (zerna- jeszcze sam historyk), "że babka jego, z Saula Wahla rodu mająca pochodzić, nalegała nań jako na wnuczka swego, ażeby się udał do Niemiec, miasteczka podlaskiego, niegdyś do Książąt Radziwiłłów należącego, gdzie ma znajdować się dokument z dawnemi królewskimi pisany, a zaszczytnie królewskim poradnia jej upewniający dokładnie."

(1) Patrz Dodatek do Historyi powstania... str. 161–7.

Gdy ta nad historyi i ling. wszystkie [illegible] opieka się Jabłońskich, a każda Żydzie krok nie występuje się na niczem zgoda.

Dziwne, że gdy Lubliner, zmuszony wydalić się z kraju, nie mógł życzenia swej babki spełnić, nikt się z potomków do królewskiej Saula godności nie znalazł dotąd, któryby go zastąpił w tym względzie. (Jak wiem)

(pożądanie o Saula szansa niżej nawet od naszej króla [illegible] z (arcyhajdy) a szczególniej polskiego Leszka III z wszystkim Juliuszem Cezarem (1).

~~[crossed out]~~

Wyobrażam sobie, że bajarze, gdy baśń o Żydzie króla kleili, mamidły okoliczności następujące.

Mówi Lelewel (1), że ów, który znany jest Jałowicz, wyczytał w rękopisach akt grodzkich o Samuelu z Brześcia litewskiego, jako tenże, chłopcem będąc, przybywszy z Padwy do Polski, gdy się w niej na męża zbakonił, tego wyforsował.

(1) Polska wieków średn. II, 419-20.

(zarząd, po zgonie Augusta i na wniosek Zygmunta Radziwiłła, na prezydenta Intervalu [illegible] i wynie- [illegible] i jak sprawujący ten zarząd. [illegible] powierzone sobie (akta te w lakowe wpisał) [illegible] dla polskiego Israela przestawienie mu. Między innemi miał zastrzedz:

że zabijającemu Żyda ma być śmiercią karane." Z wszystkiego tego wynikać miało, że ów Saul i potomkowie jego otrzymali nazwisko "Wahl" (niemieckie wyraz "wybór") i że odtąd Saul [illegible] czony [illegible] tytułowany magnatem, księciem, królem i prawodawcą.

Rzeczy pospolitej polskiej

Żydzi

Kiedy po skonie ostatniego Ja-giellończyka po raz pierwszy chwiano się w wyborze nowego monar-chy, wówczas po raz pierwszy, jak się zdaje, w przezwaniu, że pa-nować (radząc / mniemano) "kadurzy" i badurzy, skąd, według mego [illegible] gadka, przez Klemen-tynę z Tańskich Hofmanową w powie-ści z Kochanowskim z Czarnola-sem [illegible]. Gadka ta głosi, że się wyprawiedziana [illegible] bez królów, za-w czasie owego bezkrólewia, zawo-łując jeden z sejmujących panów, swego sąsiada, obrać Królem Badurę wło-ścianina (1).

Ten drugi czas wziął za cel jednego z Żydów litewskich, równie jak i Cy-ganami, upiększali się, w dziwa-czności nieprzebranie znajdującej się [illegible] Radziwiłłowa [illegible] rzeczonym Rabi-nami jak i [illegible] sprzedano do Oksfordu

Uchwycił się jeden z rzeczonych Rabinów [illegible] do pism [illegible] [illegible] sprzedali bibliotece uni-wersytetu w Oks-fordzie.

(1) Patrz Piśmien-nictwo moje III str. 17-8. Sta-wnik Lindego p. w. Badura; po-równaj rozprawę moją o Hebdo[illegible] str. 93. [illegible] rzeczonej Tańskiej;

Kiedy taki sam z uwzględnieniem
Denisa Majzesza [illegible] odbu-
dował Cruciam Edelman, z tem do-
daliśmy, że lub Saul [illegible]
najmniej po utraceniu zwrotu
się panowania, wydawał jednakże (duży
na łaski Państwa, gdyż żyjąc
w przyjaźni z Janem Zamoj-
skim Wielkim Kanclerzem Koron-
nym, razem z nim wprowa-
dzał na tron r. 1587 Zygmun-
ta III. do Krakowa, i przez
tego samego Króla (niby za wy-
świadczone przysługi?) Pańcu-
dam [?] zbyłym uzdobiony został. (czyli Na takie z angielskiego Izraela) twierdzenie własne
swego Denisa Majzesza,
jego rodacy po miastach polskich osiedleni zauważyli w listach
wymienionych [illegible] do niego pisanych
w przykładzie poprzednim, że opowiadanie jego wtedy
dopiero zasłuży na wiarę
gdy wykazanem będzie, że
na jakie pacta
conventa przysięgał Saul? przez co ojciec jego
wszedł w związki z Radziwiłłami? [illegible] którymi z nich czy
kło- Czarnemu [?] się-
wierzać pożyczał pieniędzy.

(1) Ptaszycka wiek. w. II. 420-1.

odrzekł: powtarzam co znapisano, i widzę, że z powodu nazwiska Wahl całej tej fabule wydawca powaga (1).

Pomimo takiego zaprzeczenia dziś jednakże fabuła przeczona wydobyła na jaw, do czego się gam przyczynił.

Szara alterrazia

Bajda bądź dawna o Krulu chłopie, bądź nowa o Krulu Żydzie, już przez Dembga Mojżesze już przez rozwiązywy ułożonej [illegible] upowszechniona

„Banida Anglików tem bardziej gdy [illegible] udawanna ukolicznośći do dała im powód do naśmiewania się z rozumu polskiego, a przez to zmyślenie [illegible] się [illegible] chcąc przez to na polskim nawet

Trzeba o tem wiedzieć że w XV. XVI wieku rozgłosili się na polskiego An-

127-9.

196.

z tablic wywodów

Ale właśnie że czerpał wprost u Lelewela

w porozumieniu z Denis Mingee że wszystkiem a o czem prawidło prząść godzinem jego prawie jest spreparowania, prehistoryczności. Tajemnica i tak jest rzeczywiście upewnił historyka wyżej wspomniany

i tylko z nich wyczerpał

... ... nazwany Nabiń krzyż ...

że całą wahlen genealogię i czas przyjęcia do brzeskiego wahla do Pulaki, nie z wodach lecz z Niemiec, na co sama nazwa wahl, wskazuje całkiem niemiecka."

Przy dalszem rozszerzaniu rzeczonego przeszłości a wahlu przekazywanej od Nabina ... pokazana cię, i co, że ... więcej a jego stosunku z Radziwiłłami ... kiedy im zawdzięczał ... na tron polski, chwilowe wyniesienie, jakże nastąpiło brew ich. i zburzenia walki papieskiej kandydatury nie Maksymiliana Arcyksięcia austryackiego ale Zygmunta III. Szweda? Powtórzony przecież były nawet stanowić prawo możnaby zarzucić nie jedno ... A naprzód, że

... i wpisywać przestawania a tem do ... a zabijaćwie żyda ... ości

ale koronnych, ... gdy zabawa już stała w Dudalkach ale Kazimierzowska sta... ... Bolesławowskiego? ...

Tu też Lelewel kiedy wszystko wysłuchał ...

(1) Pułaska wiek. w. II. 420-1.

[illegible] odrzekł: powta-
rzam co napisano, i widzę, że z powodu narwiska Wahl
całej tej bajki wydawca nawał (1).

Oprócz takiego orzeczenia [illegible]
jednakże bajkę [illegible] zrzeczonej
wydobyła na jaw, dlaczego się
sam przyczynił.
Xsara albowiem

Bajda bądź dawna o Królu chłu-
pie, bądź nowa o Królu żydzie, [illegible]
[illegible] przez Demiga Mojżesza już przez
[illegible] rozwiązywy [illegible] upowszechniona
[illegible]
"bajda Anglików tem bardziej
gdy [illegible]
udawanna [illegible] dała im
powód do naśmiewania się z ro-
dzimu polskiego [illegible] nie-
[illegible] a przez to zwyczaje- [illegible] chcąc przez to na polskim nawet
nia się [illegible]

Trzeba o tem wiedzieć, że w XV.
XVI wieku rozgadali się na polskie
An-

197 130.

zwłaszcza polityczny, wydano na szczyt. Rządy Królowej Elżbiety w Anglii a Zygmunta III. w Polsce, zeszły na ekstremach a to, a wszystkiego przyczyną były zawikłania stosunków handlowych Anglii i Gdańska. Chwytano za każdy pojaw by wyszydzić Polaków, i Szekspir (um. ...) dogadzając Królowej, od której, jak wiadomo, wiele doznawał łask, wyśmiewał ich gdzie się tylko dała sprawiedliwie od niego sposobność. Polonius do tragedyi Hamleta, daje tego próbkę.

Panuje orzeczenia takiego uważającego za zakałę całej Polski i ludzkości ... Żydzi szczególnie, króla prawionego, jednakże prowadzili i zmieniają ciągle z ... nie da się ... ucieczki Izraelici czy owa zakałę zieleniać ... takim sposobem z historyczną prawdą. Sam Lelewel dał gdzieniegdzie powód do tego.

§ Skarga albowiem przy opowiadaniu o królach tegoż wybieranych do stanu, nadmienił, "że i kronikarze polscy zanotowali, że i kronikarze polscy zanotowali" ... opowiadania wszystkie przyłowe opowiadania wszystkie przypominali, i upoważnił niejako pomieszanych poniewoli, i upoważnił niejako do zastanawiania się nad pisarzów do zastanawiania się nad tem: czyby nie dało się odkryć drugiej, któraby doprowadziła do wykrycia.

cia chociaż zwracała tylko o Żydzie polskim królu jednodniowym i jednonocnym.

Szukając dziś tej drogi pp. Kraushar i Goldbaum.

Pierwszy w dziele wyżej tylko nie wspomnianem nie wyznalazł jej. Żydów zamieszkałych w Piastowskiej i Jagiellońskiej Polsce nie baczył na Tacytowej o pisaniu dziejów zasady, wymagającej, ażeby historyk nie tylko czyny i czynów ludzkich, najważniejszych przypadków, lecz przedewszystkiem przyczynę czynów odpowiedzianych i przyczyny tych przyczyn, uwzględnił koniecznie. (1)

L lecz opowiadając historyę

Ta zaś

(1) Taciti Histor. I. 4. ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causaeque noscantur.

Żydzi 8
131.
a.
198

Trzeba wyjaśnić nagle
życie

~~uwzględnić tej zasady po ...~~ ~~sprawił~~ czy-
telnik nie wyraźnymi z jego
spostrzeżeniami, że z jakich przy-
czyn, że nawet polskiej przyjmowały
do siebie Żydów z otwartemi, iż
tak rzekę, rękami, i imionami -
gościł z Kazimierzem? ... Dziś ...
... zpowodowały ich
że się sami podzielili na królew-
skich i szlacheckich, czy i jakie
korzyści odniosła stąd
państwa polskie
że przyjęło Żydów do
siebie? Saul w Niemczech i Anglii do-
kąd za króla polskiego choć chwilowo panującego przyłączony, Żydzi
Danii i Dalmacji ... o
... Żydach, ale kiedy ma przyj-
dzie ... wynik
z bliskiego obu stron zetknięcia
uwagi lub uwagi na ich po-
myślności rozbiorowej.

z jakiego powodu wszczynała się
w ... i jakiej do-
minacji bywała walka, któ-
ra księciu panującemu w Polsce
wiódł z judaizmem, czy co istotnie
zpowodowało Żydów,

nim lub nie był?
... odmienne rozwiązania, ...
... przyczynę
... innej odmiany
... obliczenia ... że ... uwagi
... ... że prawdą jest,
... i już za ...
przekształcenia. ... tylko nie ...
Dotąd zdaniem mojem nie znalazł
... uwagi do
wylęgnięcia przyczyny, i ...
... Saula ...
... wykazującej.

Zna autor narodowości Żydów,
ale dalej Polaków nie tylko się
nie przejął, lecz ... na-
wet nie przypatrzył się jej zbli-
ska. Dowodem tego jest zasadnicza
postać Saula Wahla ...

niem jego do żadnego zdarzenia
innego, jak do rzeczypospolitej
babińskiej odnosić się poda-
ją. Przez przystąpienie tak
do rzeczypospolitej Babińskiej
dla sławy, przebaczyć za żart;
nazby się wszyscy zgadzić polaczy
Izraelita wszyscy ale ofiary takiej nie
zydaby nigdy przyjęła [illegible]
[illegible]
tuła się wielce
[illegible] z swej wolności,
przechwalała, z swej wolności,
z butą i często nawet ze swa-
wolieństwem królowi swemu sławiańskiej jednakże ta sama,
drżała przed nim
jak niewzięta, i łakomi
leńce zgromić ją słowem
groźnem (1).

[illegible]

Czyż nawet pomyśleć się o tem
godzi, ażeby wesołe babińczycy
grono, poważyć się miało kiedy
za coś wykraczania dowcipnych swych
przeciwko czułej powszechnie
dla dobra [illegible] tak swoj-
skiej jak i obcej ludno-
ści wylanej, i dla tego przy-
sięgi królewskiej nie nowanej
Babińskie grono było rzeczypo-

jagiellońskich szlachta, z której,
według słów spółczesnego
świadka,

(1) Przyczynek do hi-
storyi Dyplomacyi w
Polsce w latach 1566
-7, przez Władysła-
wa ordynata Krasińskie-
go, w Warsz. 1873.
Patrz str. 17.

(1) Dobroczyńcy

199. 131. 6.

Wszystkie pytania te, kto inaczej nie jako odemnie rozwiąże, ten zmówi czytelnika do ~~wiary~~ być prawdy co Lelewel i ja zabadz poczyniliśmy. Dotąd zdaniem mojem nikt nie ~~...~~ nie wynalazł przyczyny Królowania Saula ~~...~~, bo za twory Krzewikar wynurzał, nie tylko nie doprowadzi do zbadania rzeczy, lecz nawet ubliżył wielkiej pamięci znakomitego męża. Zdaniem jego (1) „bogaty i mędry Saul, przy całym kontraście obyczajów Żydów, tak zgorszonych z obyczajami dawnej szlachetnej i rycerskiej dawnej szlachty polskiej, był wybranym dla rzeczy publiki babińskiej nabyciem"; co ma znaczyć, że jeżeli kiedy królował Saul, to nie w ~~...~~ całej Polsce, ale w małym tylko zakątku jej w Babinie.

(1) Historya Żydów II. 205.

Na to twierdzenie uważamy że tu babińska republika, będąc rzeczą pospolitą,

Zrzódła prawdziwych rzeczy.

przypominając im czem byli a czem dziś są, upominał oraz że czemś więcej nawet jak dotąd być znowu mogą, jeżeli sami zechcą i wskazaną sobie od niego drogą dalej postępować będą. Tym był gdy przyjacielem Żydów w królestwie polskiem Długosza następca, imieniem

Lepiej od Długosza [illegible] kronikarz [illegible]

200 132.

lecz nawet ubliżyć wielkiej postaci znakomitego męża. Mówić ze bywały i między Saul, przy całym kontraście obyczajów żydowskich, dał z przednich z obyczajami butnej i rycerskiej dawnej szlachty polskiej, był wybornym dla republiki babińskiej nabytkiem (1). obeszła się bez monarchy, głową jednakże była poddaną jemu, gdyby jak w czasie Orzechowski, jej nierównika głównego, wypowiedziana prawda głosiła umiałby być królem równie każdy (prudentów), których republika nie mało liczyła w swem gronie (1) jak i katolików, Królami umieli być wszyscy Jagiellonowie po mieczu, a z Królów obieralnych sam tylko Stefan Batory, wiadomo powszechnie.

Dudycz poseł Cesarza niemieckiego do Polski, spółczesny Zygmuntowi Augustowi i Orzechowskiemu, świadczy: że polska szlachta wielce się przechwalająca ze swej wolności, z butą i czegoś ze

(1) Historya Żydów 2..5.

Na do świadczenie przyjmujemy...

Babińska republika

(a) Patrz dalej do mego Pamiętnika str. 250–6. Dudycz 272–3.

jako co stanowiący na czele dawniej rzeszy,

Tchać podobnych, których jednakże było wybrykiem, iż brać się dało.

że takimi

zwierzchnictwem Królowi swemu
oddawanej. Drżała jak niewia-
sta przed monarchą, który sło-
wem groźnem zgromić ją już u-
miał (1).

Z takim Królem dla Babi-
narzów ...

~~występował na teatrze w między aktach, jak w komedyi „Barykli" z chłopa król, „krotochwilni Żydkowie" tak jak i teraz jestem pewny, że ... gdy Saul Wahl.~~

Babin brzeski? Wcale nie! ani oni takiego króla
nie potrzebowali, ani on nie zgodziłby się
na to, by bawić wesołymi rzeczy,
jak ją zabawiali, występując na
scenie w między aktach krotochwilni
Żydkowie (2). Jeszcze kiedym za życia
Saula nie zeszli Babinianie na
gawiedź, i dowcip ich nie zasmakował (jeszcze w postaci, czyli nie
był tem, czem się odznaczył w XVIII.
wieku.

Uwielbiając łowiecznie ratował kró-
lowanie Saula Wahla, i chce usprawie-
dliwić, że biedny Hebrajczyk (jak się Goldbaum
wyraził) zapragnął przebrać się na jeden dzień
w płaszcz królewski, przeszedł Goldbaum

(1) Oryginał do historyi Dyplomacyi w Polsce r. 1566-7. przez wydawca Andrzeja Krasińskiego, w Warsz. 1872. Patrz str. 13.

(2) Paraw. Polskiej III. 150. I. 220.

[illegible] za [illegible] radość [illegible]

Peregrynacyi z Nadziwittu Siewa-
lki [illegible]ła (1). Ale i [illegible] dała rada
[illegible]
[illegible] nie przy-
[illegible] rzuciła się na nię, gdy wszystko w
[illegible] powiedz[illegible]

Chcąc [illegible] biedny [illegible] (czy [illegible])

jakaż mu dała krzywda Edelmana, wglądając na

(1) Na karcie 10. w przypisku wspomina Peregrinatio Hierozolymitana

[illegible] się na jeden dzień w [illegible] kwatenki,

201

czem Radziwiłłowie? tak ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~tkich swych dzieci; czem nie ta[illegible] Radziwiłłowie, a których się szczególnie rozwiódł, żadnej przezwania w badaniach,~~ ~~[illegible]~~ wszystkich szczególnie dzieci nie zna, niech się postara wywieść z nich (1), a z wszystkiego tego dowie się, że nigdy mowy być nie mogło o kwilowaniu Żyda w Polsce, chyba chwilowem.

(1) Rodowód książęcego domu Radziwiłłów do domu ~~[illegible]~~ książęcych w Niemczech przez Karola Fryderyka Eichhorna Radcę dworu Profesora prawa w Getyndze z niemieckiego języka na polski przełożył L. hr. Rzyszczewski. Warszawa 1843.

przeznaczony od Peregrynacyi jego

a licząc na uchlowe wyjednanie (wydania) wyżeckiego padewskiej, i

Saula z Jana Zamojskiem

majętność tracąc i

Jeśli wiedza jego a tem: „że gdy dzień elekcyjny nowego króla polskiego nijaki, i Książę Radziwiłł F mądrego Saula wysłał uporne gdy wymawiały wiedy powołaniem się stawał, Hyszego ta myśl poszlachnia tym czasem na czele figury Saula, Radziwiłła, aż się naumyślnie ucieszą i król rzeczywiście będzie obrany (1).”

Dni, tak stawienia żadnego Dawida na to co opowiadają

a tylko w dziejów znajomości wielce zacofany ma publicznego świat-

Przy takiem objaśnie wiedzy o Goldbaumie, tem czego niby nie wiedział, nasuwają się pytania: z jakiego to miejsca wyszedłszy

I przez dzień jeden

(1) Z Lwowskiego Izraelity wyjęte uprzejmie tę wiadomość zgrawałli Izraelita i zamieszcza w numerze 44 pisma swego z r. 1877. str. 259–60.

I z tem co sam powiedziana

Pismiennictwo moje III. 497–9.

Tkwi tu także zarazem rozprawy od Goldbauma F swego która szeroko raz wszczęną

Dziś tylko ten co zgubił szlachty ówczesnej nie zna, co o Polsce szczegółowo wiele może na żadnego wyszukiwania, w tego tego rodzaju wierzyć i rozgrywać jej [illegible]

[illegible] puścił się na peregrynacyę.(1) Sieraszka?

Wyjechał na akcyę w Wenecyi r. 1582. i po dwuletniej pielgrzymce wyznaczył się na być tamże, wraca wypuszczają liwaja [illegible] ; nie podróżujący po Włoszech(1) ;

A chciałby być podróżował, i przez jakieś nie wiadome okoliczności zapotrzebował pieniędzy, nie mógłby ich być za przyjęcie od padewskiego Rabina, gdy ten już w Niemczech rabinował.

Jakimże to być Rektorem Zamojskim? Był uczniem uniwersytetu a nie czem więcej, według dawnego uniwersytetu włoskich zwyczajów(2).

Przypuścić wszy że Saul Wahl był faktorem Radziwiłłów i Jana Zamojskiego, i że oba ci panowie za czem nie wątpię, dobrze mu życzyli, nie idzie za tem ażeby go chcieć na chwilowo króla chcieli panującego / fantazyowanego, lub forsowanego za chwała tak uwagą chcieć uznać za monarchę / szlachta. [illegible] było ówczesnie Zamojscy? czem polska / szlachta ?

(1) Piśmienn. moje III. 497-8.

(2) Tamże II. 32.

starszym

Coś podobnego ten tylko twierdzić może, kto nie wie, czem była wtedy